

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

2020

Veronika Fialová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Veronika Fialová

Volnočasové aktivity klientů chráněného bydlení

Olomouc 2020

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Volnočasové aktivity klientů chráněného bydlení“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne .....

Podpis .....

Poděkování

Děkuji Mgr. Pavle Vyhnákové, Ph.D. za její podněty a rady, které mi jako vedoucí mé diplomové práce poskytovala při jejím zpracování.

Děkuji uživatelům i pracovníkům služby chráněného bydlení, se kterými jsem prováděla výzkum pro tuto práci.

Obsah

Úvod.....	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Sociální služba chráněné bydlení.....	9
1.1 Sociální služby.....	9
1.2 Pobytové služby sociální péče	11
1.3 Chráněné bydlení	12
1.3.1 Pracovník v chráněném bydlení.....	15
1.3.2 Uživatelé služby chráněného bydlení.....	18
2 Osoba dospělého věku s mentálním postižením	19
2.1 Terminologie dospělosti a osob s mentálním postižením.....	19
2.2 Klasifikace a specifika osob s mentálním postižením.....	21
3 Volnočasové aktivity uživatelů chráněného bydlení.....	24
3.1 Volný čas	24
3.2 Volný čas osob s mentálním postižením	26
3.3 Plánování volného času v chráněném bydlení.....	29
PRAKTICKÁ ČÁST.....	32
4 Metodologická východiska výzkumu.....	33
4.1 Vymezení výzkumného cíle.....	33
4.2 Výzkumné otázky.....	33
4.3 Metody výzkumu	33
4.3.1 Charakteristika výzkumného vzorku.....	34
4.3.2 Získávání dat.....	35
4.3.3 Zpracování dat	37
4.4 Popis zařízení.....	38
5 Vlastní výzkumné šetření	41
5.1 Interpretace rozhovorů s uživateli chráněného bydlení.....	41

5.2	Interpretace rozhovorů s pracovníky chráněného bydlení.....	51
5.3	Vyhodnocení a závěry výzkumu.....	59
5.3.1	Prezentace výsledků hlavního a dílčích cílů.....	60
5.3.2	Prezentace výsledků výzkumných otázek	65
	Shrnutí	69
	Závěr	71
	Seznam použité literatury.....	75
	Seznam tabulek a grafů	78
	Seznam příloh	79

Úvod

Mít svůj volný čas sám pro sebe je pravděpodobně jednou z nejdůležitějších priorit každého z nás. Odpočinek po těžkém dni v práci, chvíle vydechnutí, zastavení se, vychutnání si klidu... Nebo aktivní odpočinek v podobě vyběhnutí či vyjetí na kole, sportovního odreagování se od starostí všedního dne. Tyto aktivity mnozí z nás dokáží vměstnat mezi plnění povinností a tráví jimi své dovolené a volný čas, který se jim naskýtá. Pravděpodobně většina populace se věnuje svým zájmům, koníčkům, aktivitám, které je naplňují a obohacují a v neposlední řadě mají určitý smysl pro jejich bytí. Mohou to být výlety do přírody, za kulturou, sportovním utkáním a nebo v poslední době se, jak se stalo trendem, návštěva obchodních center, které nabízí komplexní služby a snahu o celkovou saturaci zákazníka nejen v oblasti nákupu běžných věcí, ale i volného času.

Svůj volný čas si dokážeme sami organizovat, rozvrhnout, naplánovat a uskutečnit. Také ho dokážeme přizpůsobit svým potřebám. Jsou však tací z nás, kteří touží být ve své volné chvíli skutečně sami. Nepotřebují nikoho a nic, a přitom kvalitně a plnohodnotně využívají svůj volný čas. Protipólem jsou jedinci, kteří být sami nechtějí a svůj čas tráví ve společnosti druhých, partnera, rodiny, přátel, pracovního kolektivu apod. Rozhodnutí je jen na nich, zda ho kolektivně budou trávit aktivním způsobem nebo jako jen jako pasivní společníci. Ať tak či onak, každý má právo určit si, jak své osobní volné chvíle bude užívat a s kým.

Můžeme to samé říci i o lidech s lehkým a středním stupněm mentálního postižení dlouhodobě žijících v chráněném bydlení? Jak tito lidé tráví svůj volný čas? Mají nějaký? Potřebují ho? To jsou otázky, na které málokdo z intaktní populace dokáže odpovědět. Laická veřejnost mnohdy ani netuší, jak takový jedinec může trávit svůj volný čas, vždyť nemá žádné povinnosti a starosti a pouze přijímá péči druhých. Toto jsou mnohdy stigmatizující pohledy dnešní společnosti.

Má osobní zkušenost z praxe s těmito lidmi z chráněného bydlení je zcela odlišná. Jako pracovnice v sociálních službách v přímé péči jsem měla možnost v jedné organizaci pracovat, a to konkrétně v chráněném bydlení v Olomouckém kraji. Tato má osobní zkušenost mě přivedla k myšlence vnést trochu světla do společnosti a pokusit se vyjasnit, jak tito lidé dokáží využívat své volné chvíle a poukázat, že nejsou pouze pasivními příjemci a že i pro ně má volný čas svůj význam.

Má diplomová práce je zaměřena na uživatele chráněného bydlení a snaží se nastínit jejich volné chvíle a preference ve volném čase. Poukazuje na to, jak uživatelé dokáží využívat svůj volný čas a zda odpovídá jejich představám a uskutečnění.

Hlavním cílem práce je popsat a zhodnotit, jak osoby s mentálním postižením využívající službu chráněného bydlení tráví volný čas, a to jak pohledem samotných uživatelů chráněného bydlení, tak také pohledem pracovníků chráněného bydlení. Dílčím cílem je zjistit, jestli uživatelé chráněného bydlení mohou trávit volný čas dle svých preferencí.

Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. V první kapitole se věnuji seznámení a objasnění základních pojmů, týkající se sociálních služeb včetně vymezení jejich druhů a forem. Podrobněji se kapitola zaměřuje pouze na službu chráněného bydlení a popisu rozsahu úkonů základních činností, do kterých lze zařadit volnočasové aktivity uživatelů chráněného bydlení. Závěrečná část této kapitoly vymezuje dva nejdůležitější aktéry služby, jimiž jsou pracovníci a uživatelé. Druhá kapitola teoretické části definuje dospělé osoby s mentálním postižením. Kromě terminologie, přináší také klasifikaci mentálního postižení včetně specifik těchto osob, jelikož jejich specifické projevy úzce souvisí s volbou a realizací trávení volného času. Třetí kapitola pojednává o volnočasových aktivitách uživatelů chráněného bydlení. Nejprve je definován pojem volný čas, včetně vymezení jednoduchého rozdělení či funkcí, které jsou dostačující pro účel této práce. Dále je vymezen volný čas osob s mentálním postižením. Na tuto kapitolu plynně navazuje plánování volného času v chráněném bydlení s ohledem na specifika osob s mentálním postižením a pracovníků chráněného bydlení.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Sociální služba chráněné bydlení

V první kapitole se diplomová práce věnuje seznámení a objasnění základních pojmů, týkající se sociálních služeb včetně vymezení jejich druhů a forem. Dle Zákona č. 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006, o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů jsou vymezena zařízení sociálních služeb, které zřizuje Ministerstvo práce a sociálních věcí. Podrobněji se kapitola zaměřuje pouze na službu sociální péče poskytovanou formou pobytovou. Jedná se o chráněné bydlení, které je předmětem této práce. U služby jsou vymezené také základní činnosti, které jsou podstatnou součástí práce a následně dva nejdůležitější aktéři služby, jimiž jsou pracovníci a uživatelé.

1.1 Sociální služby

Tato část diplomové práce se zabývá nejprve vydefinováním pojmu sociální služby a následně se zaměří na oblasti, které jsou nutné pro zajištění souvislostí dané tematiky. Celá tato kapitola bude v komparaci se Zákonem č. 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006, o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Termín sociální služba lze rozdělit na dva pojmy. Slovo „sociální“ je převzaté z latiny a lze jej přeložit čtyřmi způsoby jako socius – společník, druh, účastník, socio – pojím, družím, sdílím, socialis – spojenecký, společenský a societas – společenství, spolek, svazek (Geist in Krejčířová a Treznerová, 2011). Pojem „služba“ lze vymezit jako místo, úřad nebo pomoc, příspěvní či úsluha (Pala and Všianský in Krejčířová a Treznerová, 2011).

Slovník sociální práce pohlíží na sociální služby (social services) jako na „všechny služby, krátkodobé i dlouhodobé, poskytované oprávněným uživatelům, jejichž cílem je zvýšení kvality klientova života, případně i ochrana zájmů společnosti“ (Matoušek, 2016, s. 203).

Zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, definuje sociální službu jako „činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení“ (§ 3, odst. a Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Zákon v rámci poskytování sociální služby dbá na dodržování základní zásady, kterou je zachování lidské důstojnosti. Zákon poukazuje na důsledné dodržování lidských práv a základních svobod a poskytování sociálních služeb v zájmu osob včetně náležité kvality. Pomoc i podpora by měla aktivně působit na osoby a měla by vycházet z jejich individuálních potřeb. Úkol sociálních služeb tkví v podpoře osob při jejich rozvoji vedoucí k samostatnosti,

dále v motivaci k činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace. Celá tato snaha by měla vést k posilování jejich sociálního začleňování. Nepříznivou sociální situací zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, rozumí: „oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením“ (§ 3, odst. b), Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Vzhledem k výše uvedené definici je vhodné také vymezit pojem sociální začleňování, který je podle stejného zákona, § 3, odst. e) chápán jako proces zajišťující dosažení příležitostí a možností, jež vedou osoby sociálně vyloučené nebo ohrožené vyloučením k zapojení do kulturního, sociálního a ekonomického společenského života. Díky pomoci, by tito lidé měli mít možnost žít takovým způsobem, který je ve společnosti považován za běžný. Na druhé straně sociálního začlenění, který je cílem poskytování sociální služby stojí termín sociální vyloučení. „Sociálním vyloučením se myslí, vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace“ (§ 3, odst. f Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Cílem sociálních služeb je zlepšit kvalitu života lidí společensky znevýhodněných, pomoci k jejich maximálnímu začlenění do společnosti, či naopak společnost chránit před riziky s těmito lidmi spojenými. Cílovou skupinou jsou nejen uživatelé, ale také jejich rodina, komunity nebo širší společenství (Matoušek, 2011).

Po vymezení základního pojmu sociální služby včetně příslušných termínů, které jsou důležité k dokreslení definice, jež uvádí výše uvedený zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, nyní práce definuje základní rozdělení služeb dle forem a druhů. Sociální služby zahrnují služby sociálního poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Ty mohou být poskytovány formami, které se rozlišují dle místa poskytování na služby ambulantní, terénní i pobytové (§ 32, §33 Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Vzhledem k tématu diplomové práce, je nutné definovat především sociální služby poskytované formou pobytovou, které patří do kategorie sociální péče.

1.2 Pobytové služby sociální péče

V této podkapitole budou nejprve vymezeny a definovány obecné pojmy jako jsou služby sociální péče a pobytová služba. Pro širší kontext budou popsána všechna zařízení, která spadají do služeb sociální péče. Budou seřazena dle jejich poskytované formy, tak aby bylo zřejmé, která zařízení jsou pobytová.

Služby sociální péče dle zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, „napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem podpořit život v jejich přirozeném sociálním prostředí a umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení. Každý má právo na poskytování služeb sociální péče v nejméně omezujícím prostředí“ (§ 38 Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Pobytové služby jsou služby, které zajišťují ubytování v zařízeních sociálních služeb (Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Mezi služby sociální péče poskytované pobytovou formou se řadí týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, chráněné bydlení, sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče. Pečovatelská služba, průvodcovské a předčitatelské služby jsou terénními nebo ambulantními službami sociální péče. Čistě terénní službou je například tísňová péče nebo podpora samostatného bydlení. Ambulantní formu služby nabízí centra denních služeb či denní stacionáře a všechny tři formy zahrnuje odlehčovací služba (Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Pro vymezení pobytové služby lze vyjít z pojmosloví ústavní péče, jelikož se v práci občas objevuje také tento zastaralý pojem. Před rokem 1989 se služby pro osoby s mentálním postižením omezovaly na ústavy sociální péče. Obecně se tato zařízení setkávala s problémem, že osobám s těžším typem postižení byla poskytována mnohdy minimální péče na úrovni saturování základních fyziologických potřeb. Naopak lidem s lehkým stupněm mentálního postižení byly poskytovány nadbytečné služby, které je přepečovávaly a brzdily jejich osobní rozvoj (Matoušek, 2011). Kanadská asociace pro komunitní bydlení definuje ústav jako jakékoliv místo, ve kterém jsou lidé izolováni, segregováni či kongregováni. Jedná se o místo, ve kterém lidé nerozhodují o svých životech ani o svém jednání (Deinstitutionalisation Task Force in Černá, 2015). Samozřejmě nelze říci, že se toto vymezení vztahuje na všechna zařízení, která jsou takto doposud označena. Nevíme, co se v daných zařízeních odehrává, proto je nutné tento pojem brát s nadhledem. Na počátku 90 let minulého století začaly vznikat nové služby,

které se snažily nabídnout nejen smysluplné trávení volného času, ale také rozvoj dovedností uživatelů a zvýšení jejich samostatnosti. Od roku 2006 zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů definuje pouze dvě kategorie ústavních zařízení, jimiž jsou domovy pro osoby se zdravotním postižením a domovy se zvláštním režimem. S novými trendy začaly některé domovy ústavního typu vyčleňovat své části pro soběstačnější obyvatele a tím vznikla alternativa pobytových služeb, a to chráněná bydlení. Vhodné je zmínit, že např. již v roce 1992 Společnost Duha zprovoznila dva byty typu chráněného bydlení (Matoušek, 2005, 2011).

Po vymezení základní terminologie pobytových sociálních služeb je nyní na místě se zaměřit pouze na tu, která je předmětem diplomové práce.

1.3 Chráněné bydlení

Tato podkapitola pojednává o chráněním bydlení, ke kterému není doposud dostatečné množství literatury zaměřené explicitně na tuto službu. Převážná část použité literatury pro charakteristiku chráněného bydlení chráněné bydlení pouze okrajově zmiňuje.

Osoby s mentálním postižením potřebují podporu proto, aby zvládly nároky, které jsou na ně kladené v souvislosti se samostatným bydlením. Z těchto důvodů je také nutné a žádoucí, aby obsah podpory vycházel z individuální situace osob, a to jak v oblasti bydlení, tak i potřebné podpory v sebeobsluze. Z toho vyplývá, že je chráněné bydlení vhodnou variantou pobytové služby (Černá, 2015).

Kozlová (2005, s. 31) popisuje, že chráněné bydlení je „komplexní residenční služba poskytovaná klientům, kteří jsou dlouhodobě sociálně znevýhodněni v důsledku věku nebo zdravotního stavu, a proto nemohou nebo nechtějí žít zcela samostatně. S různou mírou podpory však mohou vést plnohodnotný život a v nejvyšší možné míře obstarávat chod domácnosti.“

Zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, jak již bylo zmíněno výše, řadí chráněné bydlení mezi pobytové služby, které jsou poskytovány osobám se sníženou soběstačností z důvodu „zdravotního postižení či chronického onemocnění, včetně duševního onemocnění, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby“ (§ 51 Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Chráněné bydlení nabízí formu skupinového, popřípadě individuálního bydlení.

Chráněné bydlení (community residential facility / sheltered housing) slovník sociální práce definuje jako bydlení v bytě, který spadá pod poskytovatele sociálních služeb nebo je v ideálním případě součástí běžné zástavby. Chráněné byty mohou být zřizovány i nestátními organizacemi. Často bývají součástí areálu pobytových služeb a léčeb. Byt by měl obývat

jeden, popřípadě více uživatelů, kteří se podílí na společném vedení domácnosti, jež umožňují jejich možnosti a schopnosti. V této službě jsou obyvatelé bytu v pravidelném kontaktu se sociálním pracovníkem, pečovatelem či asistentem, kteří jsou zaměstnanci určité sociální agentury. Poskytované služby se odvíjí od individuálních potřeb uživatele (Matoušek, 2016).

V knize psychopedie autorka Černá (2015) popisuje několik možných způsobů zajištění služby chráněného bydlení. Tuto službu může zřizovat organizace, která se stává jejím vlastníkem a poskytuje ji lidem s mentálním postižením. Pokud uživatel vlastní dům nebo byt, může pomoc spočívat pouze v obstarávání osobních záležitostí potřebných k udržení vlastnictví nemovitosti. Další variantou pomoci může být zprostředkování bydlení ze strany organizace. Tato forma naráží na finanční problémy, které lze často řešit spolubydlením a tím rozdělit náklady spojené s bydlením. V zahraničí se běžně využívají stavební družstva, která se sdružují za účelem provozování dostupného bydlení.

Marek Rada (2006) ve své publikaci *Chráněné bydlení pro lidi s mentálním postižením* popisuje určité charakteristické rysy této pobytové služby, která by měla nahradit běžný způsob bydlení. Základním rysem je samostatný byt, do kterého dochází asistent, dle požadavků klienta. Během sjednané doby služby asistent klientovi pomáhá s takovými činnostmi, které jsou pro něj v důsledku jeho postižení obtížné. Rada upozorňuje na fakt, že není obvyklé žít společně v jednom bytě s několika dalšími, zcela cizími lidmi. Mezi důvody upřednostňující zařízení, která jsou určena více klientům, než samostatné byty uvádí např. nižší náklady na samotnou výstavbu, ale i personální úspory. Tato výstavba sebou přináší velké úskalí, kterým je snadné sklouznutí k vytvoření místa typu ústavního s jakousi „lidskou tváří“. Výhodou je efektivnější pomoc více klientům zároveň. Na druhém místě můžeme mluvit o stereotypu poskytovatelů sociálních služeb. V České republice stále přežívá pečovatelský model, jehož cílem je pečovat o osoby s mentálním postižením, nikoliv je rozvíjet a začlenit do běžného života. Často se v tomto případě setkáváme s předsudkem „příliš postižených klientů“, kteří nedokáží samostatně bydlet. Z praxe již víme, že je možné po dlouhodobé a intenzivní práci klienty motivovat a připravit na samostatné bydlení. Bohužel mnohdy je nutné k takovému kroku správně motivovat nejen klienty, ale také jejich rodiny. Třetí důvod popisovaný Markem Radou, který se přiklání více ve prospěch pobytových služeb ústavních typů, jsou specifika osob s mentálním postižením. S ohledem na jinakost a potřeby těchto osob mnoho lidí uvádí, že zcela samostatné bydlení by mohlo vést k izolaci a osamění. Kdežto sociální služby se zaměřují na aktivizaci klientů, rozvíjí jejich komunikační i sociální schopnosti a psychickou pohodu. Je zřejmé, že tento názor nepočítá s variantou, že osoba samostatně žijící v chráněném bydlení navštěvuje souběžně i jiná zařízení, jejich cílem je aktivizace a sociální začlenění.

Anna Arnoldová (2016) doplňuje, že cílem této pobytové služby je začlenit osoby zdravotně postižené do prostředí jejich města či místa, které považují za svůj domov. Dále oproti výše uvedeným autorům apeluje na přebírání vlastní zodpovědnosti za domácnost a v podstatě i život dospělých osob s mentálním znevýhodněním s ohledem na jejich individuální potřeby. Také v knize Sociální péče 2. díl upřesňuje, že o poskytnutí této služby může požádat sama potřebná osoba nebo její zákonný zástupce. Dále by obec, ve které má osoba trvalý či nahlášený pobyt měla zprostředkovat kontakt se zařízením.

Krejčířová a Treznerová (2011) navazují na výše zmíněnou autorku a stejně jako ona i ony dávají rovnítko chráněnému bydlení a domovu, které by se mělo stát bezpečným prostorem, ve kterém klienti mohou získat pocit jistoty, zázemí i soukromí. Také se jedná o vhodné místo pro vytvoření si partnerského vztahu. Chráněné bydlení, kromě ubytování, nabízí pomoc začlenit se do společnosti, získat, zlepšit a obnovit, popřípadě udržet návyky a dovednosti související s péčí o vlastní osobu a domácnost. Dále je cílem aktivizace klienta, podpora při získávání a udržování kontaktů se společností a využívání běžných zdrojů

V předchozím odstavci jsou nastíněny základní činnosti. Dle zákona o sociálních službách chráněné bydlení poskytuje stravu nebo pomoc při zajištění stravy, poskytuje ubytování, pomoc při zajištění chodu domácnosti, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (§ 51 Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Pro tuto práci není důležité podrobně popsat rozsahy všech úkonů základních činností, ale převážně ty, do kterých lze zařadit volnočasové aktivity uživatelů chráněného bydlení. Z vyhlášky č. 505/2006, ve znění pozdějších předpisů, se jedná o odstavec a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, do kterých spadá pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s přirozeným sociálním prostředím, nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností. Odstavec e) vymezuje zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, do kterého spadá doprovázení na zájmové aktivity, podpora a pomoc při využívání běžně dostupných služeb a informačních zdrojů nebo také pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob. Další poskytovanou základní činností chráněného bydlení jsou v odstavci f) uvedené sociálně terapeutické činnosti, mezi které patří socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob (§ 17, odst. d až f vyhlášky č. 505/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Další dvě podkapitoly nabízí vymezení dvou hlavních aktérů chráněného bydlení, a to pracovníků a uživatelů.

1.3.1 Pracovník v chráněném bydlení

Pracovníky v chráněném bydlení lze souhrnně označit za pomáhající profese „jejichž teorie, výzkum a praxe se zaměřují na pomoc druhým, identifikaci a řešení jejich problémů a na získávání nových poznatků o člověku a jeho podmínkách k životu tak, aby pomoc mohla být účinnější“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 185).

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, v § 115 vymezuje okruh pracovníků vykonávající odbornou činnost v sociálních službách, mezi které se řadí sociální pracovníci, pracovníci v sociálních službách, zdravotničtí pracovníci, pedagogičtí pracovníci, manželští a rodinní poradci a další odborní pracovníci, kteří přímo poskytují sociální služby. S ohledem na účel diplomové práce jsou dále popsány pouze pozice sociální pracovník a pracovník v sociálních službách, a to z toho důvodu, že se vyskytují v zařízení, ve kterých je prováděn výzkum.

Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendu, řeší sociálně právní problémy v zařízeních poskytujících služby sociální péče, poskytuje sociálně právní poradenství, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, depistážní činnost, sociální poradenství a sociální rehabilitace a v neposlední řadě poskytuje podporu při krizové pomoci (§ 109 Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů). V § 110 zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, jsou popsány předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, mezi které patří způsobilost k právním úkonům, kterou občan dosahuje dovršením 18 let věku, tj. zletilostí. Bezúhonnost, která se dokládá výpisem z evidence trestního rejstříku. Tímto listem osoba prokazuje, že nebyla pravomocně odsouzena pro úmyslný trestný čin. Dále musí žadatel o místo sociálního pracovníka předložit lékařský posudek prokazující zdravotní způsobilost. Důležitou podmínkou je odborná způsobilost, tedy minimální ukončené vyšší odborné vzdělání v oborech zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost (§ 110 Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Pracovník v sociálních službách je definován v § 116 zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o zaměstnance, který vykonává přímou obslužnou péči o osoby v ambulantních nebo pobytových zařízeních sociálních služeb. Náplň pracovní činnosti spočívá v nácviku jednoduchých denních činností, pomoci při osobní hygieně a oblékání,

udržování čistoty, manipulaci s přístroji, pomůckami, prádlem, podpoře soběstačnosti, posilování životní aktivizace, vytváření základních společenských a sociálních kontaktů a uspokojování psychosociálních potřeb. Tito pracovníci vykonávají také základní výchovnou nepedagogickou činnost spočívající v upevňování a prohlubování základních hygienických a společenských návyků. Působí na vytváření a rozvíjení pracovních návyků, manuální zručnosti a pracovní aktivity, zaměřují se na provádění volnočasových aktivit za účelem rozvíjení osobnosti, znalostí, zájmů a tvořivých schopností formou hudební, výtvarné a pohybové výchovy, zabezpečování zájmové a kulturní činnosti. Mimo to v domácnostech uživatelů poskytují pečovatelskou službu. Vykonávají práce spojené s přímým stykem s osobami s psychickými a fyzickými obtížemi, komplexní péči o jejich domácnost, zajišťují sociální pomoc. Provádí sociální depistáže pod vedením sociálního pracovníka, poskytují pomoc při vytváření sociálních a společenských kontaktů a psychické aktivizaci, provádí organizační zabezpečování a komplexní koordinování pečovatelské činnosti a dále osobní asistenci. Pracovník v sociálních službách je omezen ve výkonu některých samostatných činností. Pouze pod dohledem sociálního pracovníka může vykonávat činnosti při základním sociálním poradenství, depistážní činnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, činnosti při zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, činnosti při poskytování pomoci při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (§ 116, odst. 1 Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Stejně jako sociální pracovník i pracovník v sociálních službách musí splnit nutné předpoklady pro výkon tohoto povolání. Jedná se o způsobilost k právním úkonům, zdravotní způsobilost, bezúhonnost a odbornou způsobilost podle tohoto zákona. Odbornou způsobilostí se myslí minimálně základní vzdělání nebo střední a absolvování akreditovaného kvalifikačního kurzu (§ 116, odst. 5 Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Pracovník chráněného bydlení se tedy nezaměřuje pouze na domácnost klienta, ale pomáhá mu vyhledat i jiný smysl běžných věcí či události mimo jeho domácnost a dále jej podporuje při zprostředkování kontaktu s okolím a zapojení do jiné komunity, než potkává v chráněném bydlení. Cílem této služby je také to, aby osoba s postižením mohla sama přispívat do života komunity, ve které žije, proto jsou tito lidé vedeni k co největší samostatnosti v oblasti sebeobsluhy, obstarávání domácnosti, ale také při využívání veřejných služeb v místě bydliště. Významnou úlohou pracovníka je také rozvíjet u klienta dovednost vlastního rozhodování, a to při orientaci ve vlastních preferencích, možnostech, které jsou mu nabízeny a také ve vyslovení vlastního přání. Ke zjišťování a realizaci preferencí je nutné rozvíjet asertivní

dovednosti u klienta, ochotu ptát se, trávit čas v kolektivu, rozvíjet komunikační dovednosti, vyhledávat a vytvářet příležitosti a další (Černá, 2015).

Zákon o sociálních službách a vyhláška č. 505/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů stanovuje poskytovatelům sociálních služeb povinnost určit každému uživateli zaměstnance, který s ním bude plánovat průběh služby. Tomuto zaměstnanci se nejčastěji říká „klíčový pracovník“ nebo ho můžeme znát také pod pojmem „patron“. Tyto osoby by se měly řídit standardem č. 5, který ukládá povinnost plánovat společně s uživatelem jeho průběh poskytované sociální služby s ohledem na osobní cíle a možnosti. Tyto cíle by měly být průběžně hodnoceny, aby bylo zřejmé, zda jsou naplňovány přání uživatele. Klíčovým pracovníkem by se měl stát pracovník v sociálních službách, který je s uživatelem v přímém denním kontaktu. Pro uživatele se klíčový pracovník stává často také důvěrníkem. Je to osoba, na kterou se mohou uživatelé obrátit, která jim rozumí, které se mohou svěřit a se kterou se cítí bezpečně. Proto je vhodné při výběru spojení uživatel a klíčový pracovník brát v potaz vzájemné sympatie, dosavadní vztahy, kvalitu komunikace a další. Zaměstnanec do pozice klíčového pracovníka pro individuální plánování služby bývá vybrán zaměstnavatelem a tuto činnost má uloženou v náplni práce. Pro tuto činnost by měl být zaměstnanec vyškolen a dále vzděláván a podporován (5., a-e, příloha č. 2 vyhlášky č. 505/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, Bicková, 2011).

Klíčový pracovník ve své roli zastává určité funkce pro vyjednávání s uživateli o rozsahu a podobě individuálně poskytované služby. Klíčový pracovník musí být iniciativní, všimnout si potřeb uživatelů a pomáhat jim je identifikovat. Mezi další jeho funkce patří pomáhat uživateli při formulování jeho potřeb, osobních cílů a priorit. Dále podporovat ho k využití vlastních vnitřních zdrojů pro naplnění potřeb a realizaci stanovených cílů. Během poskytování služby také průběžně hodnotit spokojenost uživatele s jeho podporou a péčí. Často může probíhat jednání o individuálním plánování s uživateli, jež mají omezenou či narušenou komunikaci. V těchto případech se všímavost klíčového pracovníka stává nepostradatelnou. Kromě již výše zmíněných by měl mít klíčový pracovník pro svou funkci určité předpoklady a kompetence, mezi které se řadí umění naslouchat, přizpůsobit komunikaci, porozumět situaci, být empatický, zvládat krizové situace, týmově spolupracovat, respektovat hranice, organizovat, sebereflektovat a další (Bicková, 2011).

Klíčový pracovník vykonává při svém zaměstnání několik dalších rolí. Zprostředkovává informace mezi uživatelem a realizačním týmem, je pomocníkem při vyhledávání potřeb a osobních cílů uživatele. Stává se konzultantem a obhájcem např. při způsobu realizace služby či rozsahu služby, a to zejména z toho důvodu, že zná službu a ví, co reálně může uživateli

nabídnout. Další rolí bývá role terapeutická ve smyslu vedení nedirektivních rozhovorů s uživateli, které jsou důvěrné a mohou mít i terapeutický účinek. V neposlední řadě přebírá roli realizačního pracovníka, který se podílí na skutečné sjednané podpoře uživatele (Bicková, 2011).

Poté, co byl vymezen jeden z aktérů chráněného bydlení, a to sociální pracovník a pracovník v sociální službě včetně jeho potřebného vzdělání, náplně práce, role klíčového pracovníka, jeho funkcí, předpokladů i kompetencí, je nyní na místě se zaměřit na druhého důležitého aktéra této služby.

1.3.2 Uživatelé služby chráněného bydlení

Uživatel sociálních služeb je subjekt, který využívá sociální služby. Může se jednat o osobu, rodinu, skupinu i komunitu. Kromě pojmu uživatel se lze setkat také s pojmem klient, který často navozuje představu pasivního a závislého postoje. V České republice převládá označení klient (Matoušek, 2016). V užším pojetí toto slovo označuje adresáta sociální práce. V širším slova smyslu může být klient také zákazníkem či zadavatelem služeb. Dalším synonymem pojmu klient, uživatel či zákazník může být příjemce služby nebo adresát. Všechny tyto pojmy jsou také synonymum ve smyslu příjemce pomoci (Malík Holasová, 2014).

Organizace, která zřizuje chráněné bydlení často přichází s již jasnou představou o svých budoucích uživateli. Mnohdy staví zařízení pro uživatele, jimž poskytují služby od raného věku. Poté co uživatelé dospěli a projeví zájem o samostatné bydlení, se stávají zájemci o pobytovou službu tohoto typu. Při tomto způsobu již předem zvolených uživatelů je vhodné, aby patřily do stejné cílové skupiny a dosahovali požadované úrovně samostatnosti a soběstačnosti. V opačném případě mohou vzniknout vážné problémy při chodu zařízení. Při sestavení skupiny uživatelů není nutné, aby tvořily co nejvíce homogenní skupinu. Naopak se zdá, že různorodost komunity, která je složená z mužů i žen, starších i mladších osob, s přidruženým tělesným či jiným postižením podporuje její soudržnost (Rada, 2005).

Zákon o sociálních službách vymezuje, že je chráněné bydlení poskytované osobám se sníženou soběstačností z důvodu „zdravotního postižení či chronického onemocnění, včetně duševního onemocnění, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby“ (§ 51 Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Diplomová práce se pro její účely zaměří pouze na cílovou skupinu dospělých osob s mentálním postižením, u kterých je předpokladem, že by zvládli pobyt v chráněném bydlení. Jelikož právě oni jsou předmětem výzkumu této práce.

2 Osoba dospělého věku s mentálním postižením

Vzhledem k osloveným respondentům výzkumné části se tato kapitola zaměřuje na dospělé osoby, které mají sníženou soběstačnost z důvodu mentálního postižení lehkého až středního stupně, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Kromě terminologie cílové skupiny, přináší tato kapitola také klasifikaci mentálního postižení včetně specifik těchto osob, jelikož jejich specifické projevy, úzce souvisí s volbou a realizací trávení volného času.

2.1 Terminologie dospělosti a osob s mentálním postižením

Terminologie spojená s osobami s mentálním postižením se potýká s nestálostí, nejednotností, nejasností a častým revidováním. Změny v terminologii souvisely s humanizací vědních oborů, ale také se společností, která na osoby s mentálním postižením v průběhu let nahlížela různými perspektivami. Často se jednalo o pojmy společensky nepřijatelné či pejorativní, které vycházely ze společnosti, jež na osoby s mentálním postižením zpočátku nahlížela jako na komické postavy. Postupem času se terminologie ustálila na označení: osoba s mentálním postižením. Přesto se stále můžeme v různé odborné literatuře setkat také s přetrvávajícími pejorativními termíny. Některé ustálené pojmy se vztahují k době vzniku mentální retardace. Pojem mentální retardace se v některých anglicky mluvících zemích nahrazuje termínem „learning difficulty“. Ten ale spíše indikuje poruchy učení. Například Velká Británie usiluje o úplné vyřazení pojmu „mentální retardace“. V České republice se tento termín stále nejednotně používá a spousta autorů ho definuje různě. Některé literatury termíny jedinec s mentální retardací a jedinec s mentálním postižením považují za synonyma a jiné mentální retardaci chápou jako samotný syndrom (Valenta, 2013; Valenta, Michalík, Lečbych, 2012, Černá, 2015).

Od druhé poloviny 20. století se stále více klade důraz na význam osobnosti a individuální specifčnosti každého jedince s postižením. Vzhledem k povaze této práce a 21. století je dále používán pojem osoby s mentálním postižením, který je následně také vymezen.

Slovník Špeciálna pedagogika (1994) vymezuje mentální postižení jako zastřešující pojem mentální retardace, který označuje jedince s IQ pod 85, tedy osoby nacházející se v hraničním pásmu neboli osoby, které se v dnešní době potýkají s oslabením kognitivního výkonu. Toto vymezení má své uplatnění především v českém školství. Do oblasti mentální retardace spadají osoby s IQ pod 70.

DSM – IV neboli Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, fourth Edition, American Psychiatric Association diagnostikuje mentální retardaci u „jedince s inteligencí sníženou pod arbitrovanou úroveň, a to v době před dosažením dospělosti. Adaptabilita takového jedince je snížena v mnoha oblastech“ (in Valenta, Michalík, Lečbych, 2012, s.33).

Mezinárodní klasifikace nemocí revize 10. (2018, s. 244) definuje mentální retardaci jako „stav zastaveného nebo neúplného duševního vývoje, který je charakterizován zvláště porušením dovedností, projevujícím se během vývojového období, postihujícím všechny složky inteligence, to je poznávací, řečové, motorické a sociální schopnosti“.

U různých autorů, kteří definují mentální retardace lze nalézt společné znaky v celkovém snížení intelektových schopností, v nástupu diagnózy před dosažením 18. roku věku, v odlišném vývoji některých psychických vlastností a v poruchách adaptačních schopností (Valenta, 2013; Valenta, Michalík, Lečbych, 2012; Švarcové, 2011, s. 28).

Jelikož předmětem práce jsou dospělé osoby s mentálním postižením, je nutné vymezit i tuto věkovou kategorii. Definovat dospělost je obtížné, jelikož na ni lze nahlížet z hlediska biologického i duševního, a přitom je nutné respektovat systémové sociokulturní a právní faktory (Černá, 2015).

Vágnerová (2012, s. 183) definuje dospělost jako „období svobody rozhodování spojené s odpovědností za svá rozhodnutí a schopností získat a plnit příslušné role“.

Psychopedická andragogika na dospělost nahlíží z různých úhlů pohledů. Biologický pohled vnímá dospělost jako fyzickou zralost. Z právního hlediska člověk dosahuje dospělosti nabytím plných práv a povinností. Z hlediska psychologického se v dospělosti stabilizuje osobnost, její myšlení, chování i prožívání. Speciálněpedagogická disciplína nahlíží na dospělou osobu jako na toho, kdo ukončil vzdělání a převzal sociální role dospělého, anebo neukončil vzdělávání ve formálním vzdělávacím systému, ale převzal některé sociální role dospělého (Valenta, 2013).

Pipeková (2006) a Vágnerová (2012) popisují atributy dospělosti mezi které řadí právní faktory (držení občanského průkazu, právo volit atd.), zaměstnání, převzetí partnerské a rodičovské role. Tyto výše vymezené atributy je zajímavé komparovat s definicí Coffielda (1987). Mladý člověk se stává definitivně dospělým, tehdy když se stane zaměstnaným. Dlouhodobou nezaměstnaností mladý člověk stagnuje mezi stádiem dětstvím a dospělostí. Zde je vhodné podotknout, že osoby s mentálním postižením jsou v některých z těchto vyjmenovaných oblastí omezeni a nejsou schopni vždy dosáhnout všech požadavků dospělosti. Často zůstávají závislími, nesoběstačnými, s neschopností nést za svá rozhodnutí zodpovědnost.

Obecné andragogika kategorizuje dospělost na čtyři stádia od raného věku dospělosti, který začíná v 16–18 letech až po věk starého dospělého člověka, který končí v 70–80 letech (Valenta, 2013).

2.2 Klasifikace a specifika osob s mentálním postižením

Vzhledem k cílové skupině a účelu diplomové práce tato kapitola klasifikuje osoby s mentálním postižením dle desáté revize Světové zdravotnické organizace (WHO) z roku 1992 s platností od 1. 1. 1993. Jedná se o nejznámější členění mentálního postižení podle inteligenčního kvocientu. Mentální retardace představuje snížení úrovně rozumových schopností, z toho důvodu se stupeň mentální retardace měří pomocí standardizovaných testů inteligence. Pro charakteristiku jednotlivých stupňů mentálního postižení jsou přiřazeny kódy F70–F79. Mentální retardace lze tedy dělit na lehkou, střední, těžkou, hlubokou, jinou a nespecifikovanou.

F70 lehká MR   IQ 50–69

F71 střední MR   IQ 35–49

F72 těžká MR   IQ 20–34

F 73 hluboká MR   IQ 0–19

F78 jiná mentální retardace

F79 nespecifikovaná mentální retardace

Pro účely této práce další odstavce vymezí pouze osoby s lehkou a střední mentální retardací. Jelikož oni, jsou uživateli chráněného bydlení.

U osob s lehkou mentální retardací MKN 10 popisuje, že se IQ pohybuje přibližně mezi 50 až 69, což u osob dospělého věku odpovídá mentálnímu věku 9 až 12 let. Jedná se o nejlehčí stupeň mentálního postižení. Neuropsychický, motorický vývoj a psychické procesy jsou kvantitativně a kvalitativně odlišné od normy. Celkový psychomotorický vývoj zaostává v kojeneckém věku, okolo třetího roku bývá psychomotorický vývoj opožděn asi o jeden rok. Nejzávažnější problémy se u těchto osob začínají objevovat mezi 3. a 6. rokem. Nejzřetelnější deficit se objevuje v myšlení, zejména při abstrakci, dedukci a úsudku. V komunikační oblasti dochází k opožděnému vývoji, formální a obsahová stránka komunikace je narušená. Opožděno je používání řeči a porozumění mluvenému slovu. Hlavní obtíže se projevují převážně v prvních letech školní docházky, proto je vhodné speciální výukové zařazení se zaměřením na praktické dovednosti. Většina osob s tímto stupněm postižení jsou schopni udržovat sociální vztahy, přispívat k životu společnosti a vykonávat jednoduché zaměstnání, které je založení

na manuální zručnosti. Zvládají domácí práce a většinou dosáhnou i nezávislosti v osobní péči (Pipeková in Vítková, 2004, Zvolský a kol., 1998, Regec a Kroupová, 2012, MKN-10, 2018).

U osob se střední mentální retardací se hodnota IQ pohybuje v rozmezí 35-49, což odpovídá mentálnímu věku 6-9 let. Opožděný raný psychomotorický vývoj se podepisuje na jemné i hrubé motorice, trvale způsobuje celkovou neobratnost, nekoordinovanost pohybů a neschopnost jemných úkonů. Stejně tak je zřetelně opožděný rozvoj myšlenkových schopností i vývoj řeči. Slovník je chudý, vyjadřování je na úrovni jednoslovných vět, někteří jedinci mohou dokonce zůstat pouze u neverbální komunikace. Často jsou tyto osoby schopny dosáhnout určité hranici nezávislosti, samostatnosti a osvojit si běžné návyky. Vzdělání se zaměřuje především na sebeobsluhu, jednoduché praktické činnosti a zvládnutí trivia. Dospělí jedinci jsou schopni určitým způsobem zvládat samostatný život, stejně tak pracovní zařazení, ale pouze pod dohledem v chráněném prostředí (Pipeková in Vítková, 2004, Valenta, Müller, 2007, Zvolský a kol., 1998, Regec a Kroupová, 2012, Vágnerová, 2012, MKN-10, 2018).

Každá osoba s mentálním postižením je velmi individuální s vlastními charakteristickými osobnostními rysy. Po vymezení klasifikace spojených se specifickými osobami s lehkým a středním postižením je namístě se věnovat také dalším projevům, které ovlivňují volbu a realizaci volnočasových aktivit. Mezi ty, které nejsou výše uvedené se řadí pozornost, emoční stránka osobnosti, volní projevy a aspirace.

U osob s mentálním postižením dochází k odchylkám v oblasti emocí. Často se setkáváme se sníženou schopností adaptability k prostředí, poruchami přizpůsobení a emočními poruchami. Tyto osoby trpí vysokou úzkostí, depresí i emoční labilitou, častým střídáním nálad. Občas nejsou schopni kontrolovat, tlumit nebo přehodnocovat své emoce. Schopnost kontroly emocí u těchto osob klesá úměrně s věkem (Lečbych, 2008; Švarcová, 2011; Valenta, 2013; Valenta, Michalík, Lečbych, 2012).

Dalším specifickým jevem jsou odlišnosti ve volních projevech. Na základě nich si člověk může uvědomit vlastní potřeby, rozhodnout se pro určitý cíl a vybrat si prostředky k jejich dosažení. U osob s mentálním postižením je častá a patrná zvýšená sugestibilita, která se projevuje tím, že nekriticky přijímají rady a pokyny od okolí. Nejsou schopni si ověřit a srovnat vlastní zájmy a zkušenosti. V tomto případě můžeme mluvit o tzv. abulii, která se vyznačuje neschopností řídit vlastní jednání, překonávat překážky, neschopnost vůbec zahájit činnost. Protipólem je poté hyperbulie, při níž dochází ke zvýšené iniciativě a aktivitě, které narušují sociální přizpůsobení. Jedinci s mentálním postižením se často dokáží velmi rychle rozhodnout, ale stejně tak dokáží své rozhodnutí často a rychle měnit (Švarcová, 2011; Valenta, 2013; Valenta, Michalík, Lečbych, 2012).

Při realizaci volnočasových aktivit je nutná dovednost udržení pozornosti. Tu mají osoby s mentálním postižením narušenou. Projevuje se nízkým rozsahem sledovaného pole, nestálostí, snadnou unavitelností, sníženou schopností distribuce pozornosti na více činností. Osoby s mentálním postižením nedokáží záměrnou pozornost udržet po delší dobu (Lečbych, 2008; Valenta, 2013; Valenta, Michalík, Lečbych, 2012).

V neposlední řadě volnočasové aktivity osob s mentálním postižením ovlivňuje specifikace v oblasti aspirace, která se vyznačuje kolísavostí pod vlivem okamžitého nápadu a problémy ve vytyčení vhodného a reálného cíle. V těchto případech se může jednat o dva protipóly. Jeden závisí na vnitřním hodnocení a druhý na hodnocení sociálního prostředí. Na jedné straně jedinec inklinuje k nižší aspiraci, tedy podhodnocování a na straně druhé naopak nereálné aspiraci – nadhodnocování (Švarcová, 2011; Valenta, 2013; Valenta, Michalík, Lečbych, 2012).

Přesto, že je odlišnost v komunikačních dovednostech zmíněna jednotlivě u klasifikace osob s mentálním postižením, je nutné ji ještě jednou zmínit z jiné perspektivy. Komunikace je jednou z nejdůležitějších složek a zároveň první složkou, která se spojuje se specifiky osob s mentálním postižením. Hlavním problémem je narušený obsah sdělení, který je charakteristický nedostatečnou schopností porozumět, programovat řeč, hodnotit a rozhodovat. Z těchto důvodů může docházet k nepochopení celkového kontextu vyjádření osob s mentálním postižením. Je zřejmé, že pokud se s člověkem nedokážeme domluvit a porozumět mu, bude velmi složité zjistit jeho preference volnočasových aktivit. Narušená komunikace a nedorozumění může v důsledku vést k frustraci a problémovému chování jedinců, která může vyústit až v agresi (Lečbych, 2008; Švarcová, 2011; Valenta, 2013; Valenta, Michalík, Lečbych, 2012; Vágnerová 2012).

V návaznosti na popsanou klasifikaci i specifika osob s mentálním postižením lze říci, že toto onemocnění doslova prostupuje celou osobností daného člověka a ovlivňuje celý jeho život i jeho okolí.

3 Volnočasové aktivity uživatelů chráněného bydlení

Třetí kapitola pojednává o volnočasových aktivitách uživatelů chráněného bydlení. První část se zaměřuje na definování pojmu volný čas, včetně vymezení jednoduchého rozdělení či funkcí, které jsou dostačující pro účel této práce. Druhá podkapitola popisuje volný čas zaměřený již na cílovou skupinu diplomové práce. Na tuto kapitolu navazuje další s názvem Plánování volného času v chráněném bydlení, která se nejprve věnuje povinné dokumentaci a následně otázce plánování s ohledem na specifika osob s mentálním postižením a na specifika pracovníků chráněného bydlení.

Kvalitní trávení volného času spadá mezi základní lidské potřeby seberealizace, která je na nejvyšším stupínku Maslowovy pyramidy. Pokud nejsou u člověka saturovány potřeby nižších tříd, zaměřuje se především na ně. U většiny osob s lehkým až středním stupněm mentálního postižení lze předpokládat, že základní potřeby saturovány má, třeba že s určitou mírou podpory zaměstnance. Proto je možné se u těchto osob zaměřit na saturování potřeb i vyšších tříd. Potřeby každého jedince jsou velmi individuální a stejně tak je i individuální reakce na jejich neuspokojení. Přesto jsou pro osobní pohodu, seberealizaci i zapojení do společnosti a celkově pro všechny složky života velmi důležité. Potřeby nižších kategorií není třeba představovat. Ale je vhodné krátké vymezení potřeb vyšší kategorie, které se nazývají také humánní a umožňují člověku saturovat důstojný a spokojený život. Patří mezi ně kultura, rekreace, kladné mezilidské vztahy, jimiž se saturují potřeby v rovině psychologické, citové i v rovině sociální a v neposlední řadě sem patří sociálněprávní ochrana (Arnoldová, 2016, Bicková, 2011).

S výběrem vhodných potřeb, které je nutné saturovat souvisí motivace. Jedná se o vědomé, ale také nevědomé lidské chování, které je zaměřeno na dosažení určitého cíle. Motivace je proces, jež vede k aktivizaci organismu, usměrňuje lidské chování i jednání pro dosažení určitého cíle. Motivace působí na jedince během každodenních činností. Potřeby navazují na určité motivy, které mohou být opět vědomé i nevědomé. Můžeme pojednávat o pohnutkách, které vedou člověka k procesům jednání zaměřené na saturaci určitých potřeb (Bicková, 2011).

3.1 Volný čas

Pojem volný čas objasňuje mnoho odborných publikací. Pedagogický slovník přichází s definicí volného času v tomto znění: „Čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne

po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku) ....“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 274).

Pávková (2008, s. 13) definuje volný čas jako dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a uvolnění.

Gershuny, Fisher (1999, s.7) charakterizují volný čas jako „cokoli, co lidé za volný čas považují“.

Němec (2002, s.17) vnímá volný čas jako „čas, v němž člověk svobodně volí a dělá takové činnosti, které mu přináší radost, potěšení, zábavu, odpočinek, které obnovují a rozvíjejí jeho tělesné duševní schopnosti, popř. i tvůrčí schopnosti. Je to čas, v němž je člověk sám sebou, nejvíce patří sám sobě, kdy koná převážně svobodné a dobrovolné činnosti pro sebe, popř. pro druhé, ze svého vnitřního popudu a zájmu.“

E. Bakalář (1978, s. 65-66) vhodně doplňuje definici, když uvádí, že „volný čas nemá jen dimenzi člověka – jednotlivce. Má také dimenzi sociální. Mnoho činností člověka ve volném čase má společenský význam a dosah, člověk je koná ve skupinách, organizacích s povědomím nějakých sociálních vazeb. A nejen to. Při mnoha činnostech člověk překračuje sám sebe, svou aktivitou vytváří a spoluvytváří hodnoty a zároveň celá sociální sféra také významně jeho činnost podmiňuje“.

Mezi volnočasové aktivity se zahrnuje odpočinek, zábava, zájmové vzdělání a činnosti, rekreace, dobrovolná společensky prospěšná činnost a další.

Každý jedinec přisuzuje jinou hodnotu svému volnému času, jelikož má vlastní individuální systém hodnot. Někteří považují za největší hodnotu práci a plnění povinností, často se přetěžují, nedokáží odpočívat bez výčitek a volný čas hodnotí jako nepatřičný. Pro jiné jsou naopak nejvýznamnější náplní života volnočasové aktivity. Nejideálnějším stavem je rovnováha mezi volným časem i pracovními činnostmi. Naplňování volného času také souvisí s jednáním člověka. Podle jeho míry aktivity, zda chce být pouze pasivním či aktivním příjemcem. Z hlediska volného času je samozřejmě významná komunita, ve které ji realizujeme. Někteří jedinci dávají přednost samotě, jiní menšímu přátelskému kolektivu nebo velkému společenskému ruchu. Velkou roli v trávení volného času hraje také první kontakt s jeho využitím. Ten by měl přicházet od rodiny (Pávková, 2008).

Volný čas lze dělit podle druhu činností na odpočinkový, rekreační a zájmový. Odpočinkové činnosti jsou klidné, pohybové i psychicky nenáročné. Rekreační jsou naopak pohybové aktivity. V neposlední řadě zájmové aktivity lze charakterizovat jako cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojení a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností osob (Šerák, 2009).

Po definování a kategorizování volného času je na místě se zaměřit také na jeho funkce. Jedná se o otázku velmi diskutovanou. Pro účely této práce postačí jednoduché rozdělení do tří kategorií podle Hradečné (1995), která neposkytuje úplnou komplexní představu o všech možnostech prožívání volného času, ale pro tuto práci je úplně dostačující. První funkci, kterou volný čas plní je funkce zábavy, jež souvisí se saturací osobních potřeb a také osvobozením od nudy. Dále volný čas plní funkci odpočinku, který pomáhá jedincům obnovit síly, kompenzuje únavu a vede k duševní i fyzické relaxaci. Poslední funkcí Hradečná definuje vlastní rozvoj osobnosti člověka, který má za úkol osvobození od automatismů.

S výběrem a realizací volného času souvisí mnoho aspektů. Význam volného času nabývá postupně s dospíváním a preferencí zájmů. Velkou roli hraje žebříček hodnot, který si člověk vytvořil v dětství, ale provází ho celý život. Důležitou úlohu mají také vzory chování. Prožívání volného času ovlivňuje zaměření a typ osobnosti, typ výchovy ať v rodinném, školním nebo mimoškolním prostředí, dále společenské prostředí, ve kterém se pohybujeme, a také i kulturní tradice a další. Mezi další faktory se řadí věk, pohlaví, profese, vzdělání i vztah k práci (Šerák, 2009).

3.2 Volný čas osob s mentálním postižením

Osoby s mentálním postižením mají právo na volbu i realizaci volnočasových aktivit. Jejich právo se týká možnosti vykonávat volnočasové aktivity ve stejném prostředí i stejným způsobem jako intaktní populace (Valenta, M., Müller, O. 2007).

Osobní zájmy a záliby se mohou stát velkou oporou v životě člověka. Mohou mu doslova pomoci v náročných situacích, proto jsou vhodné pro osoby s mentálním postižením. Zároveň je důležité, aby v těchto aktivitách byli motivováni a podporováni ze stran pracovníků. Nutné je dbát na to, aby se jednalo o zájem uživatele. Ten by měl být v této věci sám aktivní a přinášet vlastní podněty, věnovat se jim, vyvíjet úsilí, a nejen je přijímat.

Veškerý čas, který člověk má lze rozdělit na čas pracovní, polovolný, do kterého spadají objektivní povinnosti péče o domácnost či o vlastní osobu a čas volný. Přestože toto dělení nelze vztáhnout příliš striktně na všechny aktivity. Pro tuto diplomovou práci jejíž cílovou skupinou jsou uživatelé chráněného bydlení je vyhovující. Toto dělení dokáže osobám s mentálním postižením jednoduše vymezit jejich čas na volné aktivity, které si zvolí sami a které je budou těšit. Jelikož volný čas má být o tom, že děláme to, co nás baví a naplňuje (Šerák, 2009).

Jedinou podmínkou při realizaci volnočasových aktivit u osob s mentálním postižením je poskytnutí určité podpory, která může probíhat v různých zařízeních, jež poskytují programy jako možnosti pro trávení volného času. Nabídku trávení volného času poskytují třeba denní stacionáře, centra denních služeb, různé neziskové organizace, které nabízí např. aktivizační a rozvojové programy. Může se jednat o programy ve službě, ve které osoba s mentálním postižením bydlí nebo také v zařízeních kam dochází. Činnosti poskytované v programech mohou mít podobu zájmových kroužků nebo uměleckých či pracovních terapií. Je možné sem zařadit například taneční, sportovní, hudební programy, rukodělné programy, relaxační cvičení, zájezdy nebo výlety (Matoušek, 2005).

Předešlá kapitola podle Šeráka (2009) rozdělila volný čas na tři druhy činností. Toto dělení nyní slouží k rozdělení volnočasových aktivit, kterých se mohou osoby s mentálním postižením účastnit. Níže uvedený obsah je vytvořen na základě zkušeností autora diplomové práce, které vychází z jeho praxe v chráněném bydlení.

Odpočinkové činnosti mohou probíhat v chráněném bydlení na bytové jednotce nebo ve společenské místnosti. Je možné navštěvovat odpočinkové aktivity také v jiném zařízení. Jedná se o relaxační cvičení, relaxační hry (námětové, stolní společenské), prohlížení obrázků, četba knih a časopisů, práce na počítači, sledování televize, poslech hudby, odpočinek u kávy atd.

Mezi **rekreační aktivity** se řadí pohybové aktivity v místnosti i ve venkovním prostoru chráněného bydlení či v místě bydliště. Může se jednat o sportovní aktivity (míčové hry, posilovací cviky s vahou vlastního těla i na posilovacích strojích, rehabilitační cviky), hudebně pohybové činnosti, turistiku aj. V rámci těchto aktivit je často potřeba ze strany zaměstnance pomoci uživateli akci či trasu naplánovat a popřípadě zajistit doprovod.

Zájmové aktivity mohou probíhat jak ve chráněném bydlení, tak také v místě bydliště, nebo v jiných zařízeních, které poskytují volnočasové programy pro osoby s mentálním postižením. Lze sem zařadit výlety za účelem poznávání významných objektů, účast na různých společenských či kulturních akcích (návštěva divadla, muzeí, zoologických zahrad, akcí v jiných zařízeních např. maškarní plesy, hody a další), využití rukodělných programů (práce s různými materiály), aktivity zaměřené na výtvarnou či hudební činnost (zpěv, hra na hudební nástroje), zapojení se do dramatických a tanečních činností v rámci divadelních a tanečních skupin, zahradnické či kuchařské programy.

Osobám s mentálním postižením může být podpora při volnočasových aktivitách poskytována ze strany pracovníka třemi metodami. Jedná se o asistenci, individuální práci, a skupinovou práci s komunitní podporou.

Asistence je šitá na míru uživateli, je zaměřená na jeho potřeby, rozvíjí, popřípadě kompenzuje dovednosti uživatele. Pro dospělé osoby s mentálním postižením může být často problematické představit si, jak by mohli trávit svůj volný čas. Asistent může uživatelům poskytovat podporu při výběru a realizování různých druhů trávení volného času tak, aby zjistil, jaké má uživatel možnosti a co jej nejvíce baví. Asistence nezajišťuje podporu pouze v chodu domácnosti, ale zahrnuje i podporu v interpersonálních vztazích uvnitř domácnosti. Může se jednat o partnera či spolubydlicího a pomoc při vytváření klidné vzájemné domácí atmosféry. Asistent také podporuje uživatele v navazování a udržování vztahů s novými lidmi. Proto je potřeba rozšířit podporu ze strany asistence na širší komunitu, aby nedocházelo k izolaci těchto osob, ale naopak, aby se staly součástí společnosti. V této oblasti se podpora pohybuje okolo pomoci s celkovou orientací v okolí bydliště, aby se osoba mohla věnovat svým zájmům i volnočasovým aktivitám na jiném místě než v chráněném bydlení. A zároveň, aby se mohla věnovat takovým aktivitám, které ani chráněné bydlení nemusí nabízet (Matoušek, 2005, Černá, 2015).

Další metodou je **individuální práce**, která se do jisté míry překrývá s asistencí. Individuální práce je zaměřená na dosažení určitých změn v životě uživatele, na osvojení specifických dovedností, které zvýší samostatnost uživatele. Individuální práce podléhá plánování s klíčovým pracovníkem. Více informací obsahuje další kapitola (Matoušek, 2005, Černá, 2015).

Jinou formou je **skupinová práce**, která probíhá při skupinovém setkání osob s mentálním postižením. Díky práci ve skupině se uživatelé učí vzájemnému respektu, navozují vztahy, zlepšují se v sociálních dovednostech. Skupinová práce se zaměřuje na oblasti, které činí uživatelům obtíže, do kterých spadá například i trávení volného času. Společně se ve skupině hledá řešení situací a problémů např. také v rámci volného času (Matoušek, 2005, Černá, 2015).

Často se setkáváme s tím, že člověk ve svém volném čase pokračuje v aktivitách, které jsou podobné jeho pracovní náplni. U osob s mentálním postižením to platí dvojnásob. Vhodná podpora přichází ze strany pracovníka chráněného bydlení, který může nabídnout různé reálné a smysluplné možnosti trávení volného času. V tomto případě, je nutné dávat pozor na sugestibilitu a další specifické projevy uživatelů, které mohou ovlivnit preference uživatelů na trávení volného času. Více se o tuto problematiku zajímá další kapitola ve spojitosti s plánování volného času uživatelů chráněného bydlení.

3.3 Plánování volného času v chráněném bydlení

Poté, co je vymezena a vysvětlena základní terminologie hlavních pojmů, je možné se dotknout plánování služby mezi uživatelem a pracovníkem, které úzce souvisí s volbou i trávením volného času. Již v předchozí kapitole byli popsáni hlavní aktéři chráněného bydlení – uživatel a pracovník. Při vymežování náplně pracovníka se téma dotklo také vymezení role klíčového pracovníka, který hraje v této kapitole důležitou roli.

Na počátku je vhodné se zaměřit na povinnosti poskytovatelů sociálních služeb. Ty vymezuje zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, který doplňuje vyhláška č. 505/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Příloha vyhlášky č. 2 obsahuje Standardy kvality sociálních služeb. V těchto standardech je ukotvena povinnost zařízení respektovat základní lidská práva uživatelů služeb, mezi které lze řadit ochranu svobody, osobních údajů, soukromí, právo na svobodné rozhodování, ochranu před diskriminací, zneužíváním apod. Standardy jsou metodickým návodem pro ukázkou kvalitních služeb. Tato kvalita je popsána prostřednictvím kritérií, které mají možnost ovlivnit schopnost služeb naplnit zájmy a potřeby uživatelů (Valenta, Müller, 2007).

Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, § 88 odst. i) ukládá povinnost poskytovatelům sociálních služeb uzavřít smlouvu o poskytnutí sociální služby. Dále se smlouvou zabývá čtvrtá oblast Standardů kvality sociálních služeb, jejíž kritéria upřesňují způsob uzavírání dohody. Poskytovatel při uzavírání smlouvy musí postupovat tak, aby osoba rozuměla obsahu i účelu smlouvy. Dále musí sjednat rozsah i průběh poskytování sociální služby s ohledem na osobní cíle, které by měly vycházet z možností, schopností a přání osoby (4., a-c, příloha č. 2 vyhlášky č. 505/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Dalšími uloženými povinnostmi je plánování průběhu služby, vedení písemných individuálních záznamů a hodnocení průběhu poskytování sociální služby, zapisování hodnocení včetně výstupů do písemných individuálních záznamů (§ 88, odst. f Zákona č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Procedurální standardy kvality sociálních služeb v páté části vymezují kritéria individuálního plánování průběhu služby, mezi které se řadí povinnost zpracovat vnitřní pravidla plánování a způsobu přehodnocování procesu poskytování služby, a to dle druhu a poslání služby. Dále podle těchto pravidel musí poskytovatel postupovat. Kritérium b) vymezuje společné plánování průběhu služby osoby a poskytovatele s ohledem na osobní cíle a možnosti osoby. Ve výsledku by měl poskytovatel společně s osobou průběžně hodnotit naplňování stanovených osobních cílů. Pro tento postup by měl mít poskytovatel určeného zaměstnance. V neposlední řadě poskytovatel vytváří

a uplatňuje systém získávání a předávání potřebných informací mezi zaměstnanci o průběhu poskytování sociální služby jednotlivým osobám (5., a-e, příloha č. 2 vyhlášky č. 505/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Zpracování individuálního plánu je tedy ukotveno v zákonu o sociálních službách i vyhlášce č. 505/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů a také v rámci pátého standardu služby. Ten se přímo prolíná s dalšími, např. standardem č. 4, který se zabývá ochranou lidských práv, nebo standardem č. 8, jež se zaměřuje na návaznost poskytované sociální služby na další dostupné zdroje. Kromě výše uvedených informací není více upřesněno, jakým způsobem by měl být tento dokument zpracován. Z toho důvodu se můžeme v praxi poskytovatelů sociálních služeb setkat s mnoha způsoby tvorby individuálních plánů. Ze standardů pouze vyplývají požadavky na to, že každý uživatel musí mít stanovený písemný plán poskytování služby. V tomto plánu musí být stanovené osobní cíle, kterých by mělo být dosaženo. Tyto cíle by měly vycházet z přání a potřeb uživatele. To, zda a jakým způsobem se naplňují je následně určitou formou kontroly efektivity služby. Důležité je ovšem poukázat na to, že průběh individuálního plánování a toho, zda je opravdu individualizované, jestli je do něho zapojen uživatel, zda se plán vyvíjí v čase a také to, jak a jestli vůbec má poskytovatel zpracovaná písemná pravidla pro plánování a vyhodnocování, to všechno má významnou roli při posuzování kvality služby (Čámský, 2011, Rada, 2006).

Plánování služby lze přirovnat k procesu, kontaktu či dialogu mezi uživatelem služby a klíčovým pracovníkem. V tomto procesu by se mělo zrcadlit poslání organizace, její cíle, okruhy osob a zásady služby. Samozřejmě by se zde měly odrazit také pravidla na ochranu práv uživatelů, smlouva, dokumentace, stížnosti a připomínky, návaznost na vnější zdroje, personální zajištění služeb nebo nouzové a havarijní situace. V širším slova smyslu lze plánování chápat jako jakékoliv domlouvání postupu mezi pracovníkem a uživatelem, které by nemělo podléhat mocensko-expertní pozici pracovníka. V dohodě nemusí jít o zásadní potřeby uživatele, sám si může sjednat běžné drobnosti, při kterých potřebuje každodenní podporu. V užším slova smyslu se individuálním plánování má na mysli pravidelný, předem sjednaný cílený dialog, jehož cílem je plánování a vyhodnocování průběhu služby. Výsledkem takového dialogu je sjednaný a písemně zaznamenaný individuální plán služby (Bicková, 2011).

Plánování služby s osobou s mentálním postižením je specifické a vychází z jejich stupně mentálního postižení i specifických projevů. Nelze se nevrátit zpět ke kapitole 2.2, která popisuje, jakým způsobem specifika ovlivňují výběr a realizaci volnočasových aktivit. Jen ve zkratce připomeneme komunikaci, která bývá často narušená a brání člověku se srozumitelně a jasně vyjádřit. Plánování ovlivňují volní projevy uživatelů, které mu často

brání v uvědomění si vlastních potřeb a rozhodnutí se pro určitý cíl. Patrná je i zvýšená sugestibilita. Z toho důvodu pracovník snadno ovlivní klienta při jeho výběru aktivit. Protipólem je poté hyperbulie, která způsobuje rychlou změnu rozhodnutí. Výběr aktivit ovlivňuje také míra aspirace, tedy podhodnocování či naopak nadhodnocování vlastní osoby. Na základě toho, si může uživatel volit nereálné cíle. Při plánování i výběru aktivit dále člověka ovlivňuje jeho emocionální rozpoložení a určitá délka pozornosti, která je u těchto osob snižena.

Z těchto důvodů je velmi důležitá role klíčového pracovníka, tak jak je popsáno v kapitole 1.3.1. Díky jeho předpokladům a kompetencím zvládne dialog plánování služby, který vyústí v konkrétní dohodu, jež obsahuje reálné cíle uživatelů. V tomto případě je důležité, aby byl pracovník na dialog připravený, oplýval empatií, byl nedirektivní. Vzájemný vztah by měl být postaven na partnerství, tvořivosti, respektu a důvěře. Klíčový pracovník by měl mít schopnost dokázat citlivě prozkoumat cíle uživatele, popřípadě mu pomoci si vlastní přání uvědomit a zformulovat je. V případě, že uživatel nemá žádná přání je vhodné se zaměřit na potřeby uživatele a z nich vycházet. Pracovník může uživateli také sdělovat své náměty na cíle, které u uživatele zaznamenal. Avšak rozhodnutí, zda tyto náměty uživatel přijme jsou pouze na něm. Pracovník by měl být obezřetný ve formulování svých námětů, aby své návrhy uživateli nevědomky nevnucoval (Bicková, 2011). Marek Rada (2006) dále uvádí, že v případě plánování a hodnocení s osobami s mentálním postižením je třeba myslet na přiměřenost a aktivizaci, jelikož ta tvoří samotnou podstatu práce s člověkem s mentálním postižením.

Vzhledem k účelu této práce je nutné si položit otázku, zda osoba s mentálním postižením rozumí tomu, co je to volný čas a zda si dokáže naplánovat takové aktivity, které by zkvalitňovali jeho život v rámci rozvoje jeho osobnosti i celkového se zapojení do společnosti. Velmi často se stává, že uživatel je jakýmsi pasivním příjemcem úkolů, které má předepsané plánem. Každý cíl by měl být pro uživatele prospěšný, aby se ze sociální práce nestal dril a šikana (Rada, 2006).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Metodologická východiska výzkumu

Druhá část diplomové práce se zabývá samotným výzkumem a popisuje využití výzkumné metody, charakteristiku výzkumného vzorku, metodu zpracování dat a samotné výzkumné šetření. Dále interpretuje kvalitativní data získaná prostřednictvím odpovědí z rozhovorů dvou výzkumných souborů, a to **uživatelů** a **pracovníků** chráněného bydlení.

4.1 Vymezení výzkumného cíle

Hlavním cílem diplomové práce je popsat a zhodnotit, jak osoby s mentálním postižením využívající službu chráněného bydlení tráví volný čas, a to jak pohledem samotných **uživatelů** chráněného bydlení, tak také pohledem **pracovníků** chráněného bydlení.

Dílčím cílem je zjistit, jestli uživatelé chráněného bydlení mohou trávit volný čas dle svých preferencí.

4.2 Výzkumné otázky

Na základě formulovaných cílů byly ve výzkumném šetření určeny tyto výzkumné otázky:

Jak vnímají uživatelé svůj volný čas?

S kým chtějí uživatelé trávit svůj volný čas?

Kde chtějí uživatelé trávit svůj volný čas?

Využívají uživatelé vlastní inspiraci při volbě volnočasových aktivit?

Jak jsou uživatelé spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Dále je doplňující šetření realizováno s pracovníky chráněného bydlení. Nejprve jsou jim analogicky položeny otázky, které vychází z polostrukturovaného rozhovoru s uživateli. Výsledkem tohoto rozhovoru jsou data, která pomohou zjistit stanovisko na volbu a realizaci volnočasových aktivit uživatelů chráněného bydlení.

4.3 Metody výzkumu

Tato kapitola pojednává nejprve o metodách, pomocí kterých jsou získána potřebná data a to od dvou výzkumných souborů – **uživatelů** a **pracovníků** chráněného bydlení. Sběr dat je proveden metodou kvalitativního šetření, který probíhá formou rozhovorů na straně osob s mentálním postižením i pracovníků chráněného bydlení.

Využívané metody jsou zvoleny s ohledem na cílovou skupinu, kterou jsou lidé s lehkým a středním mentálním postižením se zřetelem na jejich specifika. Pro získávání dat od uživatelů chráněného bydlení byla zvolena metoda rozhovoru vzhledem k jednoduššímu porozumění ze strany uživatele a následnému ověření dat. Tato varianta se nabízí jako nejschůdnější, a to především z důvodů snížených komunikačních dovedností, snížené schopnosti porozumění a neschopnosti porozumění psanému textu a písemnému vyjádření osob s mentálním postižením. Metoda rozhovoru byla zvolená také vzhledem k dlouhodobě neudržitelné pozornosti uživatelů, která brání v získání většího objemu dat. Tato forma se jeví vhodnou z důvodu možnosti nabídnutí dostatečného časového prostoru pro vyjádření uživatelů k otázkám, které jsou jim kladeny.

Vzhledem k malému objemu dat nelze použít klasický postup pro zpracování kvalitativního šetření. Z toho důvodu jsou data z rozhovorů s **uživateli** chráněného bydlení písemně zpracována a interpretována do tabulek. Pro lepší názornost a přehlednost jsou oblasti z polostrukturovaných rozhovorů také graficky znázorněny.

Pro rozhovory s **pracovníky** chráněného bydlení je využito k interpretaci dat otevřené kódování.

4.3.1 Charakteristika výzkumného vzorku

Pro kvalitativní šetření byli osloveni uživatelé i pracovníci konkrétního chráněného bydlení nejmenovaného zařízení v Olomouckém kraji. Výběr respondentů probíhal pomocí totálního výběru. Byl osloven celý základní soubor ze služby chráněného bydlení. Rozhovoru se dobrovolně zúčastnili čtyři pracovníci a dvanáct osob dospělého věku s lehkým nebo středním typem mentálního postižení s výjimkou těch, které ovlivnila pandemie. Některé odpovědi respondentů s mentálním postižením byly interpretovány do srozumitelné podoby.

Nutné je říci, že vzhledem k situaci v České republice, která v době výzkumu této práce nastala, nebylo možné zajistit větší vzorek uživatelů a pracovníků z více chráněných bydlení. A to především z důvodu nutných a přísných karanténních opatření v zařízeních pobytových sociálních služeb. I přesto, že byla oslovena další zařízení chráněného bydlení, jejich stanovisko vzhledem k momentální pandemické situaci bylo zamítavé. Díky vazbám na nejmenované chráněné bydlení bylo možné výzkum vůbec realizovat. Získání potřebných dat od dalších respondentů z jiných chráněných bydlení nebylo možné.

4.3.2 Získávání dat

Potřebná data k výzkumu jsou získána od **uživatelů** a **pracovníků** chráněného bydlení. Pro uskutečnění výzkumného šetření bylo kontaktováno vedení několika zařízení sociálních služeb poskytující chráněné bydlení. Vzhledem k situaci v České republice spojené s pandemií, nebyl výzkum v některých zařízeních umožněn z důvodu nouzového stavu a nutného karanténního opatření. Díky osobním vazbám na jedno ze zařízení, byl výzkum v něm povolen, ale pouze za podmínek dodržení striktních hygienických opatření. Na základě souhlasu vedení proběhla dohoda s respondenty o termínu setkání, včetně navržení místa, které určila organizace. Rozhovor proběhl v předem vyčleněném prostoru chráněného bydlení, s nutností dodržení odstupu, řádného použití dezinfekce a nasazení roušek dle vládního nařízení.

Vzhledem k tématu diplomové práce a s ohledem na cílovou skupinu osob s mentálním postižením je zvolena metoda kvalitativního šetření, která probíhá formou rozhovoru. S oběma skupinami proběhlo šetření formou rozhovorů, které podléhaly určitým etickým zásadám. S **uživateli** chráněného bydlení byl navíc rozhovor veden s ohledem na jejich specifika. Neschopnost porozumění psanému textu a písemnému vyjádření osob s lehkým a středním mentálním postižením, neumožňuje využití dotazníkového šetření, tedy kvantitativního výzkumu. Forma rozhovoru byla využita převážně z důvodu potřeby lepšího porozumění s respondenty a jeho následného ověření.

Interview neboli rozhovor je dle Chrásky (2016) verbální komunikace výzkumného pracovníka, která napomáhá a směřuje ke shromáždění dat. Termín rozhovor je užíván v širším pojetí. Velkou výhodou této metody je navázání osobního kontaktu, díky kterému lze lépe zjistit motivy a postoje respondentů, sledovat jejich reakce a snadněji se jim přizpůsobit. Výzkumník má po celou dobu rozhovoru velmi důležitou roli, jelikož se snaží vytvořit a zajistit otevřenou atmosféru a přátelský vztah s respondentem. Nezbytným faktorem je pořízení přesného záznamu průběhu interview. Záznam je vhodný provádět v průběhu rozhovoru, aby se předešlo riziku zapomenutí nebo zkreslení výsledků. V tomto případě může mít provádění záznamu během rozhovoru negativní vliv na vytvoření příjemného prostředí a navázání kontaktu s respondentem. Z tohoto důvodu se doporučuje a využívá zaznamenávání odpovědí až po skončení interview. Pro zajištění nerušivého záznamu v průběhu rozhovoru se využívá například diktafon. Interview má několik forem a to strukturovanou, polostrukturovanou a nestrukturovanou dle síly řízení výzkumníkem. Výhodou nestrukturovaného interview je jednodušší navázání kontaktu, bezprostřednější a upřímnější projev a možný návrat k nejasným či zajímavým bodům ve výpovědi respondenta. Na druhou stranu se může stát, že získané informace nebudou kvalitní a relevantní pro zpracování. Strukturovaný rozhovor se

s tímto problémem nepotýká, avšak jeho nevýhodou bývá často strojenost a strohost, která není přívětivá pro navázání kontaktu. Vhodným kompromisním řešením je využití polostrukturovaného interview, které umožňuje získat zdůvodnění odpovědí respondenta (Chráska, 2016).

Při sběru dat u obou výzkumných skupin je zvolen polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Respondenti volně odpovídají na kladené otázky, jejichž formulace a pořadí se individuálně mění na základě jejich odpovědí. Rozhovor s pracovníky je veden standartním způsobem a s ohledem na etické zásady jeho vedení. U **uživatelů**, osob s mentálním postižením, byl rozhovor veden s ohledem na jejich specifika. V případě, že pro uživatele kladená otázka nebyla srozumitelná, byla zvolena určitá podtémata a doplňující otázky, tak aby byla získána data potřebná pro výzkum. Rozhovor s **pracovníky** je veden standartním způsobem a s ohledem na etické zásady jeho vedení.

Polostrukturovaný rozhovor je zaměřen na několik oblastí, kolem kterých byl rozhovor veden viz příloha č. 1 a 2. Před zahájením rozhovoru jsou respondenti seznámeni s účelem práce, anonymní formou průběhu rozhovoru i výsledků a také jsou tázáni na možnost pořízení záznamu z rozhovoru pomocí diktafonu. U respondentů s mentálním postižením probíhá rozhovor dle zásad komunikace s nimi. Otázky jsou jednoduché a jednoznačné, kladeny srozumitelně, bez využití abstraktních pojmů. Tempo řeči tazatel volí a dále udržuje pomalejší, tak aby ze strany respondenta docházelo k porozumění otázek. Důraz je kladen také na udržování přiměřeného očního kontaktu s čitelným využitím mimiky a řeči těla. Tempo řeči je zvoleno takové, které podporuje u osob s mentálním postižením porozumění. Vzhledem ke specifickým osob s mentálním postižením je důležité s nimi jednat s velkou mírou trpělivosti, empatie, ale také respektu (Regec, Kroupová, 2012).

Okruhy otázek jsou zaměřeny na popis a zhodnocení volného času osob s mentálním postižením využívající službu chráněného bydlení v anonymním zařízení Olomouckého kraje. První oblast mapuje pohlaví a věk respondentů, další porozumění pojmu volný čas, co si pod tímto pojmem lze představit a co do něj spadá. Dále otázky zjišťují volbu a realizace vhodných a samostatně zvolených volnočasových aktivit v chráněném bydlení. Poté bylo zkoumáno, kde a s kým tráví uživatelé volný čas. Také to, jakým způsobem si plánují své volnočasové aktivity v individuálním plánu. Poslední oblast se zaměřuje na spokojenost uživatelů chráněného bydlení s nabízenými volnočasovými aktivitami.

Výzkum je doplněn o šetření, které je realizováno formou rozhovoru s pracovníky chráněného bydlení. Stejně jako uživatelům chráněného bydlení, jsou jim analogicky položeny otázky, ve kterých je zjišťován hlavní cíl práce z pohledu pracovníků chráněného bydlení. Dále

je z jejich perspektivy zjišťováno stanovisko na volbu a realizaci volnočasových aktivit uživatelů.

4.3.3 Zpracování dat

S ohledem na získaná data malého objemu nelze v tomto kvalitativním výzkumu použít klasický postup zpracování dat. Data z rozhovorů s **uživateli** chráněného bydlení jsou z tohoto důvodu písemně zpracována a interpretována do tabulek. Pro lepší názornost a přehlednost jsou oblasti z polostrukturovaných rozhovorů také znázorněny graficky. Jelikož respondenti odpovídali na otevřené otázky, bylo nutné jejich odpovědím porozumět a následně je přiřadit do vytvořených kategorií.

Z důvodu velké časové zátěže rozhovorů s uživateli a vzhledem k jejich komunikačním specifikům, byly vytvořeny jednotlivé shrnující protokoly, které obsahují pouze potřebné informace k danému tématu. Celkové přepisy rozhovorů jsou uvedeny v příloze diplomové práce, ale z důvodu zachování anonymity respondentů jsou uživatelům přidělena čísla, pod kterými jsou také citováni.

Vzhledem ke zvolené kvalitativní metodě získání dat formou rozhovorů s **pracovníky** chráněného bydlení je k interpretaci dat využito otevřené kódování. Prostřednictvím rozhovorů je získáno velké množství odpovědí, které je nutné určitou metodou zpracovat. Gavora (2010) popisuje, že vyhodnocení odpovědí je vhodné uskutečnit kategorizací dat. Odpovědi respondentů jsou seřazeny do širokých kategorií. K jednotlivým odpovědím respondentů jsou přiřazeny kódy v podobě písmen, či čísel. Vždy jeden typ odpovědi má přiřazený svůj kód.

Švaříček a Šédová (2007, s. 211) popisuje postup otevřeného kódování takto: „Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými fragmenty textu) potom výzkumník dále pracuje.“

Strauss, Corbinová (1999, s. 43) definuje otevřené kódování jako „část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Během otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly, a také jsou kladeny otázky o jevech údají reprezentovaných. Během tohoto procesu jsou zvažovány a zkoumány naše vlastní i cizí domněnky o jevu, což vede k novým objevům.“

Všechny rozhovory byly pečlivě přepsány, neprováděli se žádné úpravy osobnostního vyjádření pracovníka, tak aby byla ponechána autentičnost rozhovoru. Rozhovory byly pouze anonymizovány a byly z nich odstraněny názvy respondentů, osob, zařízení a lokalit, avšak tak,

aby smysl rozhovoru zůstal nezměněn. Z důvodu anonymity byli přiřazeny respondentům čísla, podle nich jsou dále citováni. Při využití jmen v rozhovorech jsou použity iniciály. Po důkladném prostudování všech rozhovorů byly rozhovory rozčleněny na společné části, kterým je přiřazen charakteristický kód a následně byly tyto kódy zařazeny do kategorizace. Je vytvořeno pět základních kategorií, které jsou nazvány: 1. definice, 2. volnočasové aktivity, 3. místo a čas, 4. okruh osob, 5. průběh plánování volnočasových aktivit. Všechny tyto kategorie odpovídají na hlavní výzkumnou otázku a jsou spolu vzájemně provázané.

4.4 Popis zařízení

Tato podkapitola se věnuje popisu zařízení, ve kterém proběhl výzkum. Přesto, že je zvolené zařízení pro výzkum anonymní, tato část stručně představí chráněné bydlení včetně jeho harmonogramu. Tento popis slouží pro doplnění obrazu pobytu uživatelů v návaznosti na jejich volný čas. Níže uvedené informace vychází z rozhovorů s pracovníky i klienty.

Chráněné bydlení v Olomoucké kraji nabízí své služby lidem, kteří mají sníženou soběstačnost z důvodu mentálního postižení lehkého až středního stupně, popř. kombinovaného s tělesným či smyslovým postižením, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Věková hranice je od 18 let. Chráněné bydlení je místo, kde mohou uživatelé využívat vlastní schopnosti a dovednosti k osobní realizaci. Kapacita toho chráněného bydlení je 16 uživatelů na deset bytových jednotek, které jsou jednolůžkové nebo dvoulůžkové. Chráněné bydlení je služba zřízená v domě, původně sloužící jako vila, v okrajové části města. V domě se kromě bytových jednotek nachází také společná kuchyně s jídelnou, dvě společné klubovny, dále místnost pro zájmové činnosti, prádelna a sušárna. K objektu patří také velká zahrada s terasou. Pracovníci poskytují podporu uživatelům v době od 6:00 do 22:00 hodin v pracovních dnech a od 8:00 do 22:00 hodin ve dnech pracovního klidu a svátcích.

Harmonogram činností v chráněném bydlení

Ve všední den od pondělí do pátku uživatelé vstávají v době od 6:30 do 7 hod. Uživatelé dle svých schopností vstávají sami nebo jim může být poskytnuta podpora při vstávání a dále v rámci individuální podpory při péči o vlastní osobu. Kolem 8 hodiny uživatelé odchází do zaměstnání nebo do denního stacionáře, který většina z nich navštěvuje. V případě, že uživatel potřebuje doprovod k lékaři, je mu umožněna podpora ze strany pracovníka nejčastěji během dopoledních hodin. Dále se v dopoledních hodinách na chráněném bydlení pracovníci věnují plnění individuálních potřeb klientů, které zahrnují např. nákupy, vyřízení

osobních záležitostí, péče o domácnost, plnění individuálních cílů atd. Většinou se kolem 14. hodiny uživatelé navrací zpět na chráněné bydlení, ať ze zaměstnání nebo denního stacionáře. Poté mají prostor na odpočinek, popř. volnočasové činnosti, návštěvu města či zájmových aktivit. Během odpoledních hodin uživatelé využívají podporu zaměstnanců při plánování činností např. péči o domácnost, přípravu stravy, obstarávání osobních záležitostí, zahradnické činnosti, volnočasové aktivity, dle preferencí uživatele.

Každé pondělí se uživatelé v odpoledních hodinách schází v klubovně na společném sezení domova, kde plánují služby, přípravu sobotní stravy (výběr a nákup potravin, plánování vaření), nadcházející akce, vznášejí nové podněty, řeší situace, které nastaly v uplynulém týdnu atd.

Volnočasové aktivity a činnosti uživatelů chráněného bydlení vyplývají z jejich zájmu a vlastní volby. Chráněné bydlení umožňuje např.:

Rukodělné činnosti – výroba dekorativních výrobků, ruční práce (vyšívání, háčkování, pletení, navlékání korálků, výroba šperků apod.), výtvarné techniky.

Pohybové aktivity – cvičení na posilovacích strojích, cvičení s vlastní vahou těla, relaxační cvičení, kondiční vycházky, jízda na kole nebo koloběžce, návštěva koupaliště, aquaparků aj.

Relaxační aktivity – relaxační cvičení, relaxační hry, poslech relaxační hudby, odpočinek u kávy, sledování filmů, rozhovory s pracovníky

Zájmové aktivity – sledování televize, poslech hudby, luštění křížovek a rébusů, aktivity na počítači, tabletu nebo X-boxu, četba knih, časopisů, novin, výlety (hrady, zámky, okolní města), návštěva kulturních akcí (muzeum, divadlo, kino, koncerty, plesy apod.), akcí pořádaných jinými organizacemi sociálních služeb (zahradní slavnosti, sebeobhájci, klub pro seniory aj.), návštěva rodiny a přátel atd.

Péče o domácí mazlíčky – klienti po domluvě s pracovníkem si mohou dle svého zájmu pořídit menší zvíře, o které se učí pečovat.

Vaření – vaření probíhá v kuchyňce dle individuálního přání uživatele.

Zahradničení – klienti se věnují aktivitám na zahradě (péče o zahradu, posezení, grilování).

Tyto aktivity si uživatelé volí dle svých preferencí, v odpoledních nebo večerních hodinách nejpozději však do 22 hodiny, tedy do nočního klidu. Mohou požádat o individuální podporu zaměstnance nebo se volnočasovým aktivitám mohou věnovat sami na bytové jednotce, ve společenské místnosti s přáteli nebo docházet na zájmové aktivity do jiné organizace. Uživatelé v rámci svého volného času mohou také navštěvovat svou rodinu nebo přátele.

Každý uživatel sepíše s patronem neboli klíčovým pracovníkem místa, která zná a dovede se s v nich orientovat a ty může navštěvovat sám. Na neznámá místa si uživatel může domluvit s pracovníkem doprovod, popř. nácvik, aby cestu sám zvládl.

5 Vlastní výzkumné šetření

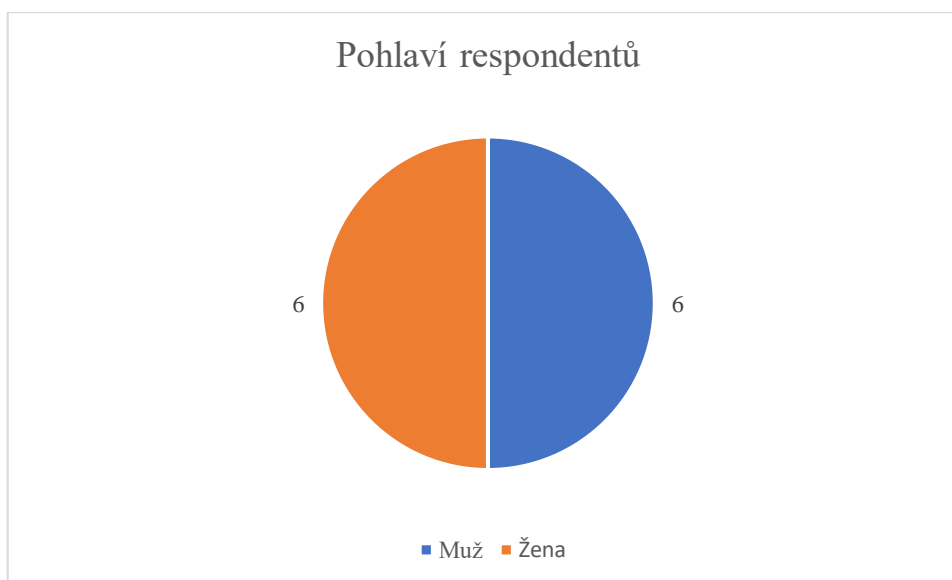
Následující kapitola je věnována interpretaci kvalitativních dat získaných prostřednictvím dvou druhů polostrukturovaných rozhovorů. Nejprve jsou interpretována data, vyplývající z rozhovorů s dospělými osobami s mentálním postižením využívající službu chráněného bydlení. Konkrétně se jedná o respondenty z pobytové služby sociální péče, která je zřízena v Olomouckém kraji. Druhá část této kapitoly interpretuje data pořízená z rozhovorů s pracovníky chráněného bydlení, pomocí otevřeného kódování.

5.1 Interpretace rozhovorů s uživateli chráněného bydlení

První oblast zjišťuje **pohlaví respondentů**. Z celkového počtu dvanáct respondentů bylo zastoupeno šest mužů a šest žen.

Pohlaví respondentů	Absolutní četnost
Muž	6
Žena	6
Celkem	12

Tabulka 1.: Pohlaví respondentů

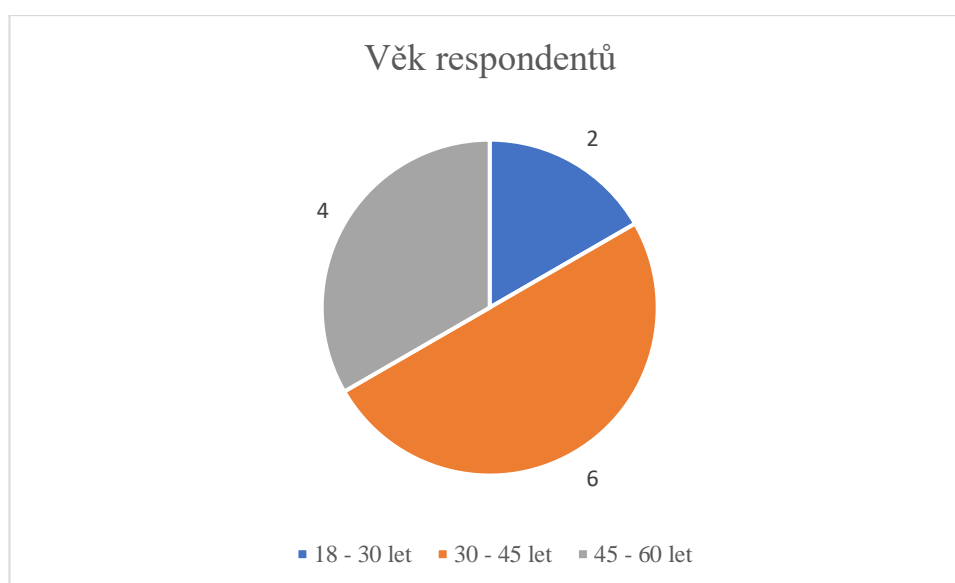

Graf 1.: Pohlaví respondentů

Dále byl zjišťován **věk respondentů**. Dle klasifikace dospělosti byly vytvořeny tři kategorie, a to 18-30 let mladší dospělost, 30-45 let střední dospělost a 45-60 let starší dospělost. Nejvíce zastoupenou kategorií respondentů jsou uživatelé ve středním věku. Pouze dva uživatelé spadají do kategorie mladší dospělost.

Věk respondentů	Absolutní četnost
18 - 30 let	2
30 - 45 let	6
45 - 60 let	4
Celkem	12

Tabulka 2: Věk respondentů

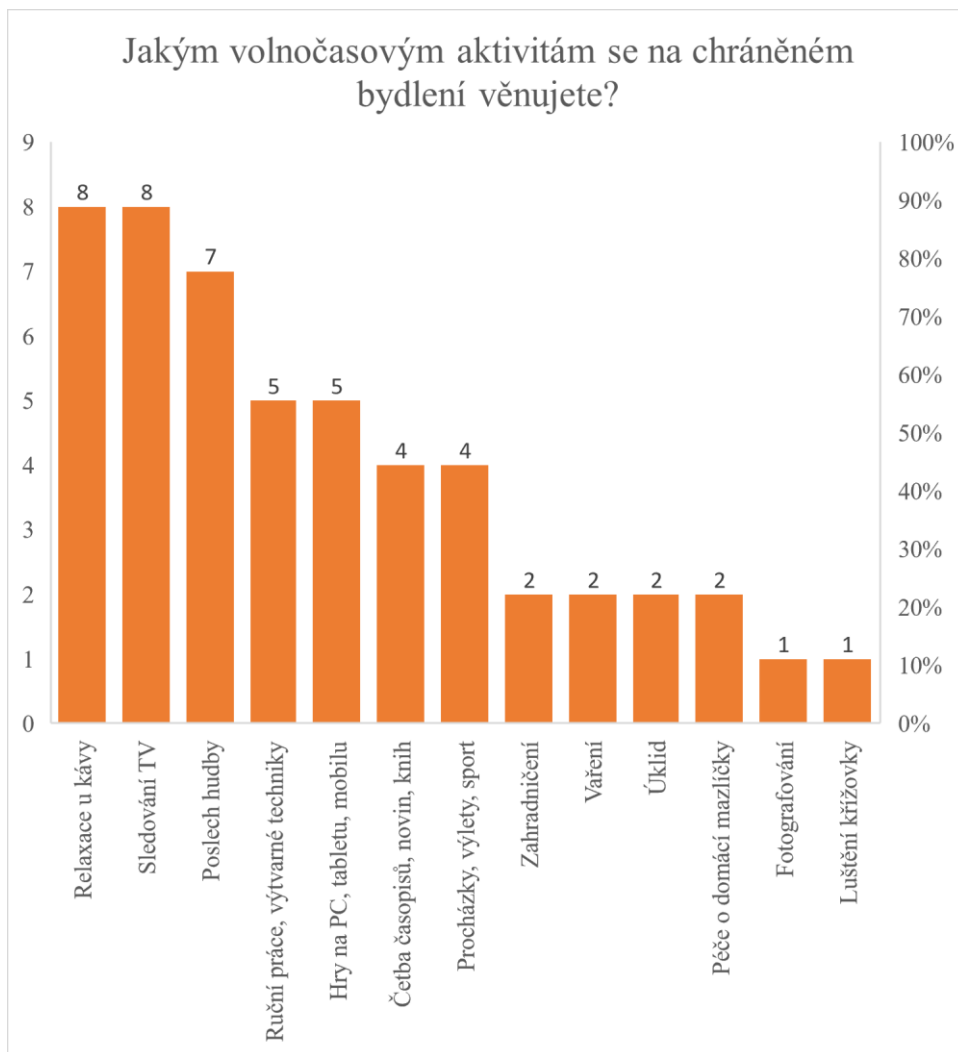
Graf 2.: Věk respondentů

Druhá oblast se zaměřuje na porozumění pojmu **volný čas**. Všichni respondenti dokázali volný čas popsat pomocí aktivit, které v tomto čase vykonávají. Tazatel musel otázku položit jednoznačně a rozčlenit pojem volný čas na slovo volný a čas. V takovém případě již respondenti dokázali říci, co to pro ně znamená. Uživatel č. 5 odpověděl: „*Můžu dělat to, co chci.*“, Uživatel č. 7 sdělil: „*Udělat si kávičku a odpočinout si.*“, Uživatel č. 9 řekl: „*Odpočívám, nic nedělám, to znamená ruce v klíně.*“ Uživatel č. 12 se vyjádřil: „*Máme volno.*“ Z těchto odpovědí je zřejmé, že uživatelé chráněného bydlení mají volný čas spojený s pasivním odpočinkem. Z některých odpovědí také vyplynulo, že uživatelé chápou rozdíl mezi pojmem práce a zábava např. jeden z respondentů se vyjádřil takto: „*Piju kávu s oplatkem, když přijdu a pak jdu udělat rajón, to je práce.*“ Uživatel č.7: „*Sbírám pampel, to je spíš práce, baví mě trhat plevel, to je zábava.*“

Ve třetí oblasti otázka zjišťovala **volnočasové aktivity, kterým se uživatelé v chráněném bydlení věnují**. Z rozhovorů vyplynulo několik kategorií, do kterých byly odpovědi zařazeny. Některé kategorie obsahují více aktivit, které spolu souvisí. Nejvíce uživatelů v počtu osm se shodlo na sledování televize a relaxace u kávy. Další nejčastější aktivitou je poslech hudby, takto se vyjádřilo 7 respondentů. Z toho vyplývá, že uživatelé dávají přednost pasivním aktivitám ve svém volném čase. Zajímavé je, že respondenti, vždy po dvou, zařazují mezi volnočasové aktivity zahradničení, vaření a úklid. K těmto aktivitám se vyjádřili, že je baví a odpočinou si u nich. Uživatel č. 10 se vyjádřil: „*Uklízet mě baví, je to volný čas. Uklízení je zábava, ráda uklízím.*“ Uživatel č. 1 se vyjádřil o zahradničení takto: „*Rád sekám trávu na zahradě. To mě baví.*“

Jakým volnočasovým aktivitám se na chráněném bydlení věnujete?	Absolutní četnost
Fotografování	1
Poslech hudby	7
Zahradničení	2
Vaření	2
Úklid	2
Četba časopisů, novin, knih	4
Luštění křížovky	1
Procházky, výlety, sport	4
Ruční práce, výtvarné techniky	5
Relaxace u kávy	8
Hry na PC, tabletu, mobilu	5
Sledování TV	8
Péče o domácí mazlíčky	2

Tabulka 3: Jakým volnočasovým aktivitám se věnujete?

Graf 3: Jakým volnočasovým aktivitám se věnujete?

Čtvrtá otázka zjišťuje, zda **mají respondenti čas na jejich aktivitu**. Všichni respondenti se vyjádřili, že na chráněném bydlení mají dostatek času věnovat se volnočasovým aktivitám. Některé odpovědi respondentů jsou zajímavé, proto je vhodné odpovědi zde ocitovat, např. Uživatel č. 1 sdělil: „*Jo můžu, třeba odpoledne.*“, Uživatel č. 2 řekl: „*Ano, mám nárok na to si vypít kávu a až potom uklízet.*“, Uživatel č. 3 se vyjádřil: „*Ano mám, ráda si přečtu knížku.*“ Z odpovědí respondentů lze usoudit, že uživatelé znají svá práva a povinnosti a volnočasovým aktivitám se věnují v odpoledních hodinách.

Máte čas na své volnočasové aktivity?	Absolutní četnost
Ano	12
Ne	0
Celkem	12

Tabulka 4: Máte čas na volnočasové aktivity?

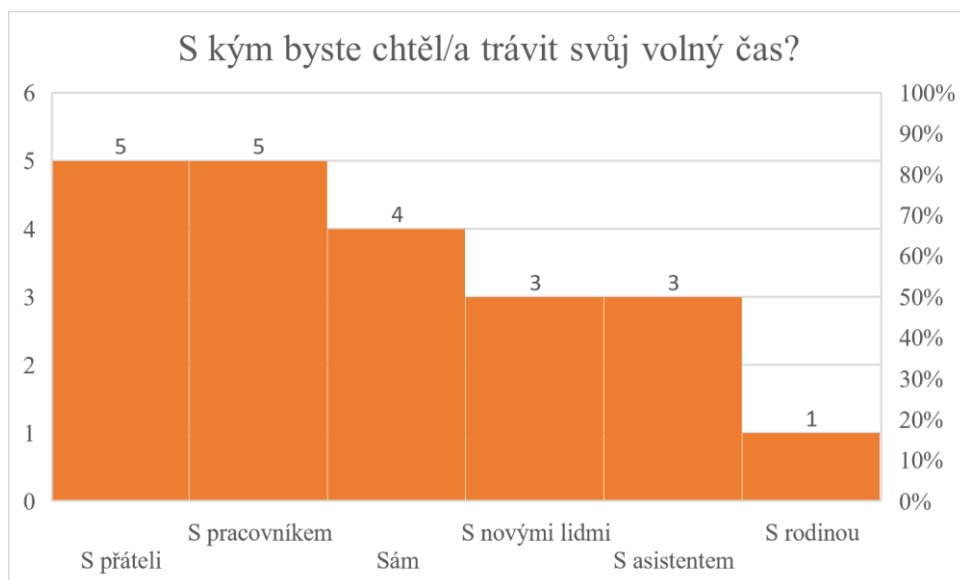
Graf 4: Máte čas na volnočasové aktivity

Pátá oblast se zaměřuje na **osobu, se kterou respondenti tráví svůj volný čas a s kým by svůj volný čas trávit chtěli**. Z rozhovorů vplynulo několik kategorií, do kterých byly odpovědi zařazeny. V první části otázky, a to „S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?“ se respondenti shodli na tom, že chtějí trávit svůj volný čas s přáteli nebo s pracovníkem. Přátelé jsou v této kategorii myšleni komunita chráněného bydlení, popř. partner/ka. Dále se respondenti vyjádřili tak, že by chtěli trávit volný čas sami. Uživatel č. 4 uvedl: „*Je mi to jedno, ale hlavně jsem ráda sama s morčátkama.*“ Uživatel č. 9 řekl: „*Chci být sama a mít klid.*“ Nejméně chtějí uživatelé trávit čas se svou rodinou, to příkládáme tomu faktu, že většina z nich vlastní rodinu nemá nebo se spolu nenavštěvují. Nutné je upozornit na to, že respondenti nevolili pouze jednu osobu, se kterou tráví volný čas. Např. Uživatel č. 6 sdělil: „*S bráchama, s M. nebo asistentem, lepší s novým chlapem. S ním bych mohl jít do města, třeba nakupovat věci, třeba oblečení nebo si jít sednout do cukrárny a povídat si, ale nevím, jestli to jde... Ale asi by to šlo.*“ Tři respondenti se shodli na tom, že chtějí trávit svůj volný čas s někým novým nebo s asistentem např. Uživatel č. 5 uvedl: „*Chtěl bych cestovat s někým.*“ Z výpovědí

respondentů lze říci, že uživatelé chráněného bydlení preferují trávení volného času s lidmi, ke kterým chovají důvěrný vztah.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?	Absolutní četnost
Sám	4
S přáteli	5
S pracovníkem	5
S novými lidmi	3
S rodinou	1
S asistentem	3

Tabulka 5: S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

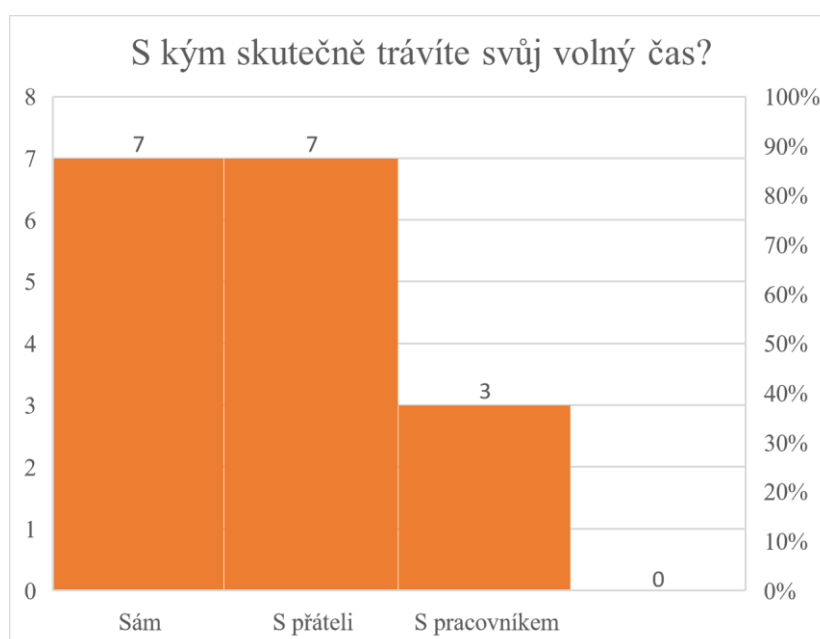
Graf 5: S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

Na druhou otázku „S kým skutečně trávíte svůj volný čas?“ se sedm respondentů vyjádřilo tak, že ho tráví nejvíce sami nebo s přáteli. Kategorie přátel je stejně jako v předešlé otázce myšlena komunita chráněného bydlení, popř. partner/ka. Sedm respondentů preferuje trávení volného času s přáteli, např. Uživatel č. 12 uvedl: „My jsme dva s J.. Myslím, že by mi nevadilo být s někým novým, ale chci být raději s J.“ Uživatel č. 6 se vyjádřil: „S M., to je můj kamarád.“ Ve stejném počtu sedmi uživatelů skutečně tráví svůj volný čas dle svého rozhodnutí sami. Uživatel č. 4 uvedl „Pro mě by bylo nejlepší být někde sama v klidu s morčátkama. Jsem takhle spokojená.“ Uživatel č. 9 se vyjádřil „Su sama na pokoji, mám tam klid.“ Uživatel č. 5,

přesto že by chtěl trávit čas s někým novým nebo s pracovníkem, se v této otázce vyjádřil, že je sám. Jeho slova zní: „*Ve skutečnosti jsem sám.*“ Nutné je upozornit na to, že tento výsledek mohla ovlivnit momentální situace v České republice, jelikož při odpovědích zaznělo, že se nemohou s rodinou stýkat kvůli karanténě. Je zajímavé, že ačkoliv v první otázce „S kým byste chtěli trávit svůj volný čas?“ respondenti uvádí nejen lidi z blízkého okolí, ale také nové lidi i asistenty, tak v otázce „S kým skutečně tráví svůj volný čas“ tyto kategorie nejsou vůbec zmíněné. Můžeme se pouze domnívat, proč tomu tak je.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?	Absolutní četnost
Sám	7
S přáteli	7
S pracovníkem	3

Tabulka 6: S kým skutečně trávíte svůj volnočasové aktivity?

Graf 6: S kým skutečně trávíte svůj volnočasové aktivity?

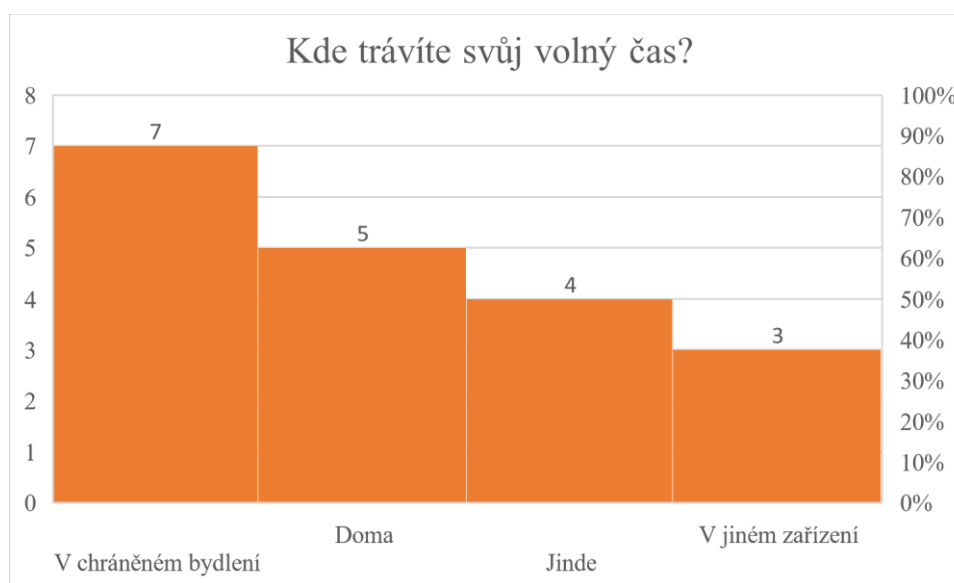
Dále se tazatel dotazoval na místo, **kde uživatelé nejvíce tráví svůj volný čas**. Opětovně bylo z výpovědí respondentů vytvořeno několik kategorií, do kterých byly odpovědi následně zařazeny. Uživatelé se nejčastěji v počtu sedm shodli na tom, že tráví svůj volný čas ve chráněném bydlení. Tři respondenti se vyjádřili, že volný čas tráví v jiném zařízení, např. Uživatel č. 9 uvedl: „*Já chodím k důchodcům, tam si povykládáme. Oni nám tam pouštěli*

video, to je zábava.“ Do kategorie označené *jinde* spadají místa v okolí chráněného bydlení, kam uživatelé chodí trávit svůj volný čas. Z výpovědí respondentů se zde řadí např. restaurace, cukrárny, výlety atd. Respondenti nevolili pouze jednu z kategorií, ale opět uvedli, že tráví volný čas na více místech. Uživatel č. 10 se vyjádřil: „*Většinou v Brně u bráčky, ale kroužky bych chtěl mít někde venku, kde bych poznával nové lidi. Máme v plánu si jít dát kafičko do restaurace, ale musíme to někomu říct.*“ Pět respondentů se vyjádřilo, že tráví svůj volný čas doma. Uživatel č. 8 uvedl: „*Chodím domů na kafe.*“

Kde trávíte svůj volný čas?	Absolutní četnost
V chráněném bydlení	7
V jiném zařízení	3
Doma	5
Jinde	4

Tabulka 7: Kde trávíte volný čas?

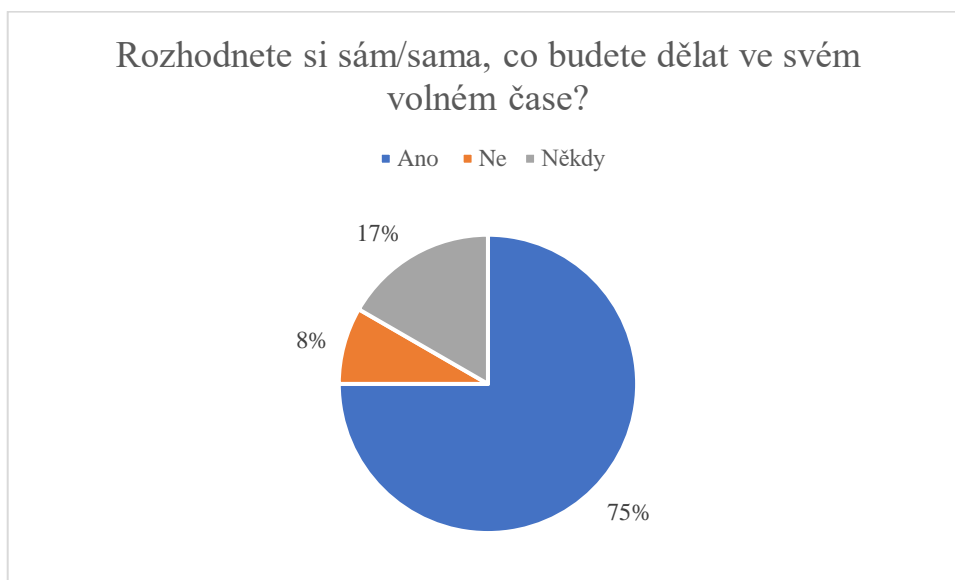
Graf 7: Kde trávíte volný čas?

Sedmá oblast zjišťuje, **kdo rozhoduje o tom, co bude uživatel dělat ve svém volném čase.** Z odpovědí respondentů vyplynulo, že devět z nich si sami rozhodují o volnočasových aktivitách. Uživatel č.1 uvedl: „*Sám si vybírám co budu dělat.*“ Uživatel č. 6 byl jako jediný zařazený do kategorie *ne*, jelikož uvedl: „*Vychovatel, musím se ho zeptat. Sám se asi nerozhodnu. Musím se domluvit, jestli můžu.*“ Kromě kategorie *ano* a *ne*, byla vytvořena také kategorie *někdy*, do které spadají dva respondenti. Uživatel č. 2 se vyjádřil k tomu,

kdo rozhoduje o tom co bude dělat ve volném čase a řekl „*Já sám a nebo třeba i s pracovníkem.*“ Uživatel č. 4 uvedl: „*Trošku mi s tím pomáhá pracovník. Řekne dobrý a jestli jsem spokojená.*“

Rozhodnete si sám/sama, co budete dělat ve svém volném čase?	Absolutní četnost
Ano	9
Ne	1
Někdy	2
Celkem	12

Tabulka 8: Rozhodnete si sám/sama, co budete dělat ve svém volném čase?

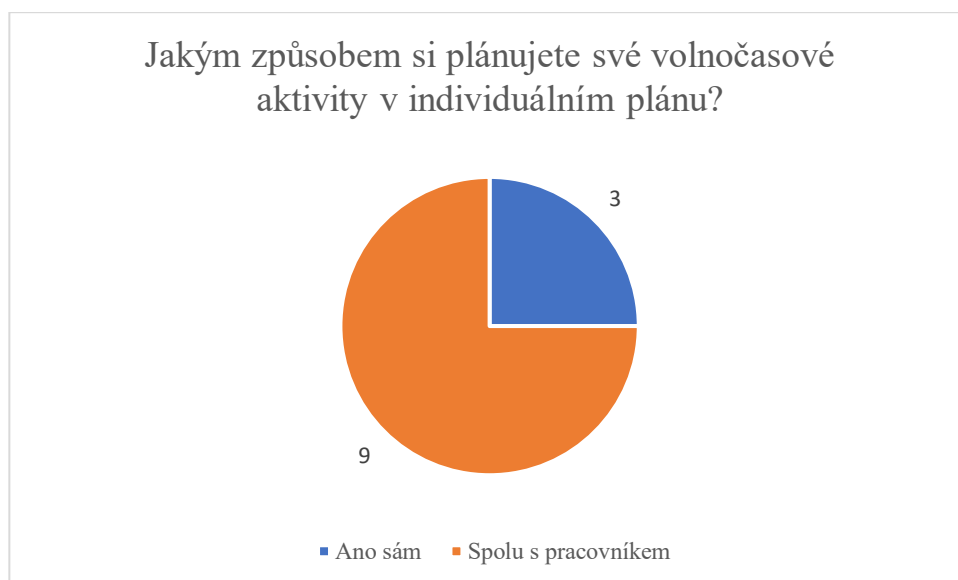
Graf 8: Rozhodnete si sám/sama, co budete dělat ve svém volném čase?

Osmá oblast zjišťuje **způsob volby a plánování volnočasových aktivit v individuálním plánu**. Z rozhovorů vplynuly dvě kategorie, ve kterých se respondenti vyjádřili, že si aktivity plánují sami nebo spolu s pracovníkem. Níže uvedený graf přehledně vyobrazuje způsob plánování uživatelů chráněného bydlení. Devět z nich využívají podporu pracovníka při volbě volnočasových aktivit. Pouze tři uživatelé z dvanácti vypověděli, že si sami volí volnočasové aktivity, kterým se chtějí věnovat. Tato oblast také vypovídá o nabídce a volbě aktivit, která přichází převážně z iniciativy pracovníků. To vyplývá z citovaných výroků respondentů. Uživatel č. 1 se vyjádřil: „*Do individuálního plánu mi to plánuje patron. My si*

spolu naplánujeme, co budu dělat a on to tam napíše.“ Uživatel č. 2 uvedl: „Pomáhá mi s tím pracovník. Musí mi s tím někdo pomoci to vymyslet.“ Uživatel č. 6 vypověděl: „Pracovník to vždycky navrhne, já si nic nevymyslím, hlava mi to nebere. Ale co mi pracovník navrhne, s tím nemusím souhlasit, ale většinou souhlasím.“ Uživatel č. 9 sdělil: „Můžu si to napsat, pomáhá mi s tím pracovník. Já si to sama řeknu do toho projektu.“

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?	Absolutní četnost
Ano sám	3
Spolu s pracovníkem	9
Celkem	12

Tabulka 9: Jakým způsobem plánujete volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Graf 9: Jakým způsobem plánujete volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Poslední devátá oblast se zaměřuje na **spokojenost uživatelů chráněného bydlení s nabízenými volnočasovými aktivitami**. Z vypovědí vyplynulo, že dvanáct respondentů je spokojeno s nabídkou aktivit. Tři respondenti se vyjádřili, že s nabídkou aktivit jsou spokojeni, ale že by uvítali i další aktivitu např. Uživatel č. 5 by si přál cestovat do zahraničí, Uživatel č. 2 uvedl: „*Nic mi nechybí, vše je v pořádku, ale chtěl bych se naučit luštit křížovky.*“

Uživatel č.1 vyjádřil spokojenost s nabídkou aktivit, ale také uvedl, že mu na chráněném bydlení chybí bazén: „Třeba tam není bazén. Můžu chodit jinam na bazén, ale potíže jsou s financemi.“

Jste spokojený/á s nabídkou volnočasových aktivit na chráněném bydlení?	Absolutní četnost
Ano	12
Ne	0
Celkem	12

Tabulka 10: Jste spokojený/á s nabídkou volnočasových aktivit?

Graf 10: Jste spokojený/á s nabídkou volnočasových aktivit?

5.2 Interpretace rozhovorů s pracovníky chráněného bydlení

Na základě metody otevřeného kódování jsou jednotlivé rozhovory s pracovníky přepsány do textů a následně po důkladném prostudování rozčleněny na společné části. Těmto částem je přiřazen společný charakteristický kód, který je následně zařazen do kategorizací. Celkem je vytvořeno pět základních kategorií, které byly nazvány: 1. definice, 2. volnočasové aktivity, 3. místo a čas, 4. okruh osob, 5. průběh plánování volnočasových aktivit. Všechny tyto kategorie odpovídají na hlavní výzkumnou otázku a jsou spolu vzájemně provázané.

Nyní budou jednotlivé kategorie popsány včetně citací respondentů, které budou uvedeny z důvodu anonymizace pod čísli.

Kategorie č. 1: Definice volnočasových aktivit

Vzhledem k výpovědím respondentů na první otázku „Co pro uživatele znamená volný čas?“ bylo zaznamenáno několik společných kódů, ze kterých je vhodné následně vytvořit jakousi pomyslnou definici, která bude složena jak z řad uživatelů, tak také pracovníků chráněného bydlení.

Mezi společné znaky, které vyplývají z výpovědí pracovníků lze vymezit tyto pojmy: **pasivita** uživatelů ve výběru a realizaci jejich volnočasových aktivit, vymezení pojmů **volno vs povinnosti**, **individualita** uživatelů.

Na základě těchto pojmů lze říci, že mezi výběr a realizaci volnočasových aktivit uživatelů patří převážně **pasivní činnosti**. Tuto teorii potvrzuje také interpretace dat ze strany uživatelů chráněného bydlení viz kapitola 5.1, tabulka a graf č. 3. Z dat je zjištěno, že mezi nejpreferovanější volnočasové aktivity patří relaxace u kávy, sledování televize a poslechu hudby. Tato interpretace vyplývá z rozhovorů s pracovníky, z nichž byly vyňaty tyto společné citace: *„nic nemusí, nemusejí nic nedělat, nejsou řízení, nejsou pracovníkem motivováni k žádné činnosti, odpočinek, nemají své povinnosti, pasivní věci ...“*.

Pracovník č. 2 uvedl: *„Myslím, že volný čas pro klienty znamená doba, kdy nic nemusí. Znamená to, že nejsou „řízení“ tedy, že zaměstnanec je nemotivuje k žádné činnosti.“*

Pracovník č. 1 řekl: *„Je to čas, kdy přijdou ze zaměstnání nebo denního stacionáře. Potom mají volno. Přijdou si na svoji bytovou jednotku a trávíte svůj volný čas podle svých představ.“*

Pracovník č. 4 sdělil: *„No prostě ten čas, kdy nemají své povinnosti.“*

Další kód, který vyplývá z rozhovorů s pracovníky je vymezení pojmů **volno vs povinnosti**, který je přítomen ve všech rozhorech. Již v teoretické části je definován volný čas podle Průchy, Walterové, Mareše (2003, s. 274) jako „doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnováno práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby...“ Stejně tak pracovníci vnímají volný čas klientů jako čas po splnění povinností. Toto tvrzení vychází z rozhovoru s Pracovníkem č. 2, který rozdělil harmonogram dne uživatelů na volný čas a plnění povinností. *„Kolem 14:00 hod. přijdou do chráněného bydlení, kde také ještě mají určité povinnosti. Osobní - nakupování potravin pro osobní spotřebu, praní prádla, úklid na bytové jednotce, ale podílí se také na úklidu společných prostor, úpravě zahrady apod.“*

S výše uvedeným vyjádření souhlasí Pracovník č. 1, který také vymezuje volný čas a povinnosti „*V tom týdnu mají své povinnosti, které si musí splnit. Potom mají prostor pro sebe a pro ten svůj volný čas.*“

Pracovník č. 3 potvrzuje teorii o vnímání volného času jako času, který nastává po splnění povinností. „*Jak přijdou sem, tak prostě vědí, že třeba budou mít volný čas nebo většina z nich vědí, co má za povinnosti každý den. Já bych řekla, že mají dost času i přes ty povinnosti, co mají každý den pondělí až pátek. Vlastně ten pátek je takový volnější, to se opravdu sejdeme tady v jídelně.*“

Rozlišení pojmů volný čas a práce nám stvrzuje také vyjádření Pracovníka č. 4, který na otázku zda uživatelé vědí co znamená volný čas odpověděl, že si myslí že ano a dále se vyjádřil: „*Dokážou říct, co je práce a co je volno.*“

Přestože pracovníci v rozhovorech uvedli, že volný čas nastává po splnění povinností, zároveň nechávají rozhodnutí na uživateli, kdy si svou povinnost splní. To vyplývá například ze sdělení Pracovníka č. 1: „*Samozřejmě všechny činnosti neprovádí v jeden den a také je částečně na nich, kdy tyto činnosti provádějí, ale je potřeba je udělat.*“

Pracovník č. 3 uvádí: „*Třeba v úterý uklízíme, každý má prostě něco a jak si to uklidí, tak má volno. Pak už se můžou věnovat jako čemu chtějí aktivitám nebo ty co si to udělali tu práci, tak si sednou ke kafi.*“

Posledním vymezeným kódem spadající do kategorie definice volného času je **individualita** uživatele. Toto tvrzení vyplývá ze společných znaků rozhovorů pracovníků chráněného bydlení a zároveň lze vyjít také z definice Gershuny a Fishera (1999, s.7), kteří v teoretické části charakterizují volný čas jako „cokoli, co lidé za volný čas považují“. Při důkladném prostudování rozhovorů bylo zjevné, že volný čas jde ruka v ruce s individualitou uživatelů. Což znamená, že jejich výběr a realizace volnočasových aktivit jde v souladu s osobnostními rysy včetně specifík osobnosti a jejich jednotlivých preferencí. V rozhovorech se často opakovalo, že záleží na potřebě a volbě klienta.

Pracovník č. 4 sdělil, že: „*Volný čas je velmi široký pojem ... Každý ty aktivity bere jinak.*“

Výše uvedené sdělení potvrzuje také Pracovník č. 3, který doplňuje: „*Tráví svůj čas dle svých představ.*“

Celý rozhovor Pracovníka č. 1 provázelo sdělení, že výběr a realizace volnočasových aktivit záleží na individualitě klienta. „*Je to hlavně v jejich režii... nebo podle zájmu klienta ... Pracovník se věnuje klientům, podle toho co potřebují ... Záleží čistě na klientovi, je to individuální, co si každý uživatel sám navrhne, s čím přijde.*“

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že volný čas uživatelů ve chráněném bydlení je čas, kdy si nemusí plnit své povinnosti a mohou si individuálně dle svých preferencí zvolit jakým způsobem budou odpočívat.

Kategorie č. 2: Volnočasové aktivity

Z polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky chráněného bydlení vyplynula druhá kategorie, která je na základě hlavního cíle diplomové práce zaměřená na **vymezení volnočasových aktivit** probíhajících ve chráněném bydlení. Výběr těchto aktivit vychází z odpovědí na otázky „Jakým volnočasovým aktivitám se uživatelé na chráněném bydlení věnují?“ a „Jaké volnočasové aktivity chráněné bydlení nabízí?“. Odpovědi na obě otázky byly téměř shodné. Z čehož vyplývá, že chráněné bydlení nabízí takové aktivity, které uživatelé poptávají. Zároveň je nabídka tvořena dle zájmů pracovníků a s nimi se také mění. Z rozhovorů je vnímáno jednotlivé zaměření pracovníků na nabídku určitých volnočasových aktivit. Například jeden z pracovníků se zaměřuje především na trávení volného času mimo zařízení, plánuje a realizuje s uživateli různé výlety a účastní se s nimi různých společensko-kulturních akcí. Jiný pracovník se orientuje na práci na zahradě a její údržbě, což vyplývá z jeho nabídky volnočasových aktivit. Z dalších rozhovorů je vnímáno zaměření některých pracovníků na sportovní aktivity nebo péči o domácí mazlíčky.

V teoretické části jsou volnočasové aktivity rozděleny na tři druhy činností dle Šeráka (2009): odpočinkové činnosti, rekreační a zájmové aktivity. Následující rozdělení slouží k přehlednějšímu popisu nabízených volnočasových aktivit, které vychází z rozhovorů s pracovníky chráněného bydlení. U jednotlivého rozdělení a popisů aktivit jsou pro ověření citovány výroky pracovníků. Jejich vyjádření vnáší do rozdělení činností osobní preference uživatelů.

Mezi **odpočinkové činnosti** lze zařadit odpočinek u kávy, hry na počítači, mobilním telefonu, tabletu a X-boxu, sledování televize, filmů, poslech hudby, povídání si. Pracovník č. 3 sdělil: „*No někteří mají rádi, třeba E. s J. tablet, tak tam luští hodně ty osmisměrky a tak. To je pro ně jako teda hodně, a to s nimi teda dost děláme, protože je to baví a zlepšují si tím i paměť, slovní zásobu.*“

Mezi **rekreační aktivity** se řadí sportovní aktivity. Chráněné bydlení nabízí tyto činnosti v klubovně a řadí mezi ně jízdu na rotopedu, chůze na běžeckém pásu, cvičení na posilovacích strojích, na gymballech a dále nabízí možnost hry stolního tenisu. Pracovníci zmínili také turistiku v přírodě, procházky po okolí spojené s občerstvením, jízdu

na koloběžkách či kolech. Pracovník č. 3 uvedl: „*Na chráněném bydlení chodí třeba na běžecský pás, hrají ten stolní tenis, takže to děláme jo,...*“

Dále pracovníci v rámci volnočasových činností nabízejí **zájmové aktivity**, mezi které řadí výlety (hrady a zámky, koupaliště), účast na různých volně dostupných společenských či kulturních akcích konaných pro veřejnost (návštěva muzeí, kostelů, ekojarmaků, Majálesů, výstav, plesů a další) a také pořádaných pro uživatele sociálních služeb (plesy, setkání s jinými sociálními zařízeními, zahradní slavnosti, vánoční a velikonoční akce). Dalšími aktivitami jsou činnosti na zahradě, mezi které pracovníci řadí sekání trávy, sběr plodů, sazení a zalévání květin. Kromě zahradnických prací někteří pracovníci, na základě preferencí klientů, zmiňují a řadí mezi zájmové aktivity i úklidové práce a vaření. Dále sem patří rukodělné činnosti (pletení, háčkování, vyšívání) a péče o domácí zvířata.

Pracovník č. 3 sdělil: „*Kluci chodí v neděli ráno do kostela. Jak ráno vstanou, jdou do kostela, přijedou před obědem v 11:00... E. s J. odjedou na náměstí. Taky mají rádi, když jsou třeba na náměstí nějaký propagační akce nebo jdou obchodního domu. Jako tam teda hrozně rádi chodí. Jak říkám kluci jdou do kostela, V. a M. na hřbitov.*“ Dále se Pracovník č. 3 vyjadřuje také k péči o zvířata „*No starají se hodně o zvířata, kterých tady mají teda dost. My jim pomáháme uklízet klece a tak... Ty zvířata, to bych řekla, že je pro ně hodně prioritní.*“

Pracovník č. 2 a 3 v rozhovoru uvedli také zájmové aktivity, které nejsou poskytovány v chráněném bydlení. „*V chráněném bydlení jsou klienti, kteří využívali nebo využívají služeb i u jiných poskytovatelů (například osobní asistence), navštěvují různé sportovní aktivity a kluby (např. sebeobhájci, klub pro seniory).*“

Pracovník č. 3 uvedl: „*...když teda vezmu V. vlastně tak ta je jako docela aktivní...ona teď začala chodit do toho Klubu důchodců. Je tam strašně spokojená.*“

Kategorie č. 3: Místo a čas

Jelikož je hlavním cílem diplomové práce popsat a zhodnotit trávení volného času uživatelů chráněného bydlení je na místě popsat prostor, ve kterém se volnočasovým aktivitám uživatelé věnují včetně vymezení časového harmonogramu těchto aktivit. Tato kategorie byla zjednodušeně nazvána místo a čas.

Z rozhovorů s pracovníky vyplynulo, že uživatelé chráněného bydlení tráví volný čas v **prostoru** chráněného bydlení na bytových jednotkách, v klubovně, jídelně a kuchyni nebo na zahradě. Dále se volnočasovým aktivitám věnují doma v rodinném prostředí nebo v jiných zařízeních sociálních služeb, kde navštěvují, jak je uvedeno výše například sebeobhájce nebo klub pro seniory.

Pracovník č. 3 uvedl: „*Je potřebné také zmínit, že někteří klienti navštěvují své rodiny i na více dní a tam samozřejmě také nějakým způsobem tráví svůj volný čas.*“

Výše uvedené sdělení doplňuje Pracovník č. 3: „*Jsou někdy u sebe na pokoji, navštěvují se mezi sebou, někdy přijdou tady do klubovny, ... A nebo jsou venku... Oni hodně rádi chodí na ty výlety a tak.*“

Pracovník č. 1 vyjádřil preferenci místa volnočasových aktivit klientů „*Tráví ho převážně na bytových jednotkách, v prostorách chráněného bydlení, na zahradě nebo v okolí přes týden. O víkendu tráví svůj volný čas třeba, že jedou k rodině. Takže v rodinném prostředí nebo se jezdí do okolí na výlety...*“

Tato kategorie obsahuje kromě vymezení prostoru také **časový harmonogram** – dobu, kterou si uživatelé vymezují pro trávení volného času. Z rozhovorů s respondenty, tedy **pracovníky** vyplynulo, že se uživatelé volnočasovým aktivitám věnují nejčastěji odpoledne nebo o víkendu. Tato kategorie je propojená s kategorií č. 1, která popisuje vnímání volného času jako času, jež nastává po splnění povinností. Je zřejmé, že z toho důvodu vyplývá preference trávení volného času v odpoledních hodinách a o víkendech. V tuto dobu mají již **uživatelé** splněné povinnosti. Tato teorie vychází také z vyjádření pracovníků. Například Pracovník č. 4 uvedl: „*No asi v průběhu dne. Myslím si, že nemají nějak určený čas... Má nějaké povinnosti, které splní třeba během dne a pak už má čas na sebe... Takže mají na volnočasové aktivity čas spíš v odpoledních hodinách.*“

Pracovník č. 3 sdělil: „*...sobotu, neděli, že to je takový volnější...*“

Pracovník č. 2 se vyjádřil: „*Obecně v 17:00 hodin již můžou mít vše hotové a věnují se a nebo mohou věnovat všem těm činnostem, co jsem zmínil.*“

Kategorie č. 4: Okruh osob

Trávení volného času uživatelů chráněného bydlení je také specifické jejich okruhem osob. Na tuto oblast se zaměřuje tato kategorie, která vychází z preferencí uživatelů.

Pracovníci se shodli, že nejčastěji uživatelé tráví svůj volný čas **sami**. Dále uvádí, že výběr okruhu osob záleží čistě na preferenci jednotlivce. To potvrzují výroky jednotlivých pracovníků. Pracovník č. 3 sdělil: „*No to je taky individuální někdo chce být sám, takže je sám.*“ Pracovník č. 4 uvedl: „*Sami anebo podle náтуры klienta, bud' sami...*“

Pracovník č. 1 sdělil: „*...velmi často také sami na bytových jednotkách.*“

Dalším okruhem osob, se kterými uživatelé tráví svůj volný čas patří také **komunita uživatelů** chráněného bydlení. Tato skupina je často nazvaná jako kamarádi.

Pracovník č. 1 uvedl: „*Většinou tráví svůj volný čas v komunitě, takže se svými kamarády.*“

Pracovník č. 3 sdělil: „...většinou bych řekla, že tady má jako kamarády. Že třeba to že tady máme vlastně čtyři jednolůžáky, takže se schází, tak spolu jako klienti mezi sebou.“

Důležitou roli v trávení volného času hraje také **rodina** a rodinné zázemí. Pracovník č. 1 uvádí: „Velkou roli určitě hrají rodiče klientů. Takže jezdí za rodiči, pokud je nemají, tráví volný čas v tom jejich kolektivu.“ Pracovník č. 4 potvrzuje svou výpověď, že někteří klienti tráví svůj volný čas v rodinném kruhu „Někteří chodí k rodinám.“

Někteří pracovníci se dále zmínili o partnerech, kteří se společně věnují volnočasovým aktivitám. Pracovník č. 1 uvedl: „Máme tady partnerské páry, takže ti tráví čas spolu.“

Okruh osob doplňují samotní **pracovníci a osobní asistenti**.

Pracovník č. 3 sdělil: „Někdy přijdou za námi, protože potřebují něco řešit a tak, takže se jim věnujeme.“

Pracovník č. 2 navíc uvedl oproti ostatním výpovědím osobní asistenci.

Kategorie č. 5: Průběh plánování volnočasových aktivit

Poslední kategorií, která vyplynula z rozhovorů s pracovníky chráněného bydlení je popis **průběhu plánování volnočasových aktivit** uživatelů ve chráněném bydlení. Tato kategorie je nutná pro doplnění výše uvedených částí tak, aby popis a zhodnocení volnočasových aktivit uživatelů chráněného bydlení byl celistvý.

Ze společných znaků z rozhovorů s pracovníky vyplynula shoda při průběhu plánování volného času. Uživatelé si rozhodují sami, jaké budou preferovat činnosti zaměřené na svůj volný čas. Tyto činnosti jsou **individuální** závisí na **specifikaci** jednotlivých uživatelů a také na jejich **schopnostech a dovednostech** například v rámci orientace. Důležitou roli hrají také **motivace** uživatelů.

Pracovník č. 1 vyjádřil **individualitu** ve výběru volnočasových aktivit uživatelů takto: „Záleží čistě na klientovi, zase je to individuální, co si každý uživatel sám navrhne, s čím přijde.“

Pracovník č. 2 sdělil, že uživatelé mají v rámci individuálních plánů tzv. **specifikaci klientů**, která obsahuje popis jejich zájmů, což může pomoci při orientaci a vhodné nabídce také činností spojených s volným časem nově příchozím pracovníkům, popřípadě dobrovolníkům, stážistům, studentům na praxi či osobním asistentům. „V **individuálním plánování** jsou tzv. **specifikace klienta**, kde jsou zmíněny i informace o tom co má klient rád, co rád vykonává atd.“

Z rozhovorů bylo zjištěno, že volnočasové aktivity uživatelů vykonávané mimo chráněné bydlení jsou částečně omezené na základě jejich **samostatnosti**, která vyplývá

ze schopností a dovedností orientace v dané lokalitě uživatele. Jejich orientační dovednosti jsou popsány v dokumentu, který jeden z pracovníků nazývá „*Analýza rizikových situací*“. To vyplývá ze sdělení Pracovníka č. 3, který uvedl: „*Jo a taky teda to záleží na tom, jak kdo může, že jo, podle analýzy rizikových situací.*“

Respondenti se víceméně shodli, že musí klienty k **výběru** volnočasových aktivit **motivovat** a dle jejich specifikací a znalostí jim nabídnout vhodné činnosti. Následně si uživatelé sami z nabídky vyberou a rozhodnou, co budou chtít ve svém volném čase dělat. To vyplývá z následujících výroků: Pracovník č. 3 „*No to spíš mi řekneme a nebo přijdou sami... Jo, přicházejí sami anebo mi to naplánujeme podíváme se, co kde je a tak.*“ Pracovník č. 4 sdělil: „*Nabídku volnočasových aktivit jim dávám často, musím je motivovat. Nebo naopak jim ten volný čas nechávám, ať si ho mají takový, jaký ho chtějí.*“ Dále pracovník dodává: „*Některé klienty musíme pravidelně motivovat, protože vidíme, že neví, co s časem tak jim nabídneme nějakou aktivitu...*“ Pracovník č. 2 se přiklání k tomu, že si uživatelé sami rozhodnou o volnočasové aktivitě, které se budou věnovat. „*Obecně ano, ale jsou klienti, kteří neví, jak trávit volný čas...*“ Pracovník č. 1 uvedl, že si klienti rozhodují o volnočasových aktivitách sami. „*Ano, rozhodují si sami, co budou dělat...My nedáváme direktivně najevo, že teď budou dělat to a to. Prostě ten prostor tam mají a rozhodují si sami.*“ Zároveň z další odpovědi vychází, že jsou uživatelé, kteří nejsou schopni se vyjádřit a jsou pasivní ve výběru, proto se musí motivovat a dávat jim konkrétní nabídku. „*Pokud ten návrh konkrétních aktivit nemá, tak pracovník hledá takovou tu střední cestu, kdy se snaží tomu klientovi navrhnout ty různé aktivity, co by mohl dělat ve volném čase. Dám mu na výběr z několika možností a on řekne, co by chtěl nebo nechtěl dělat.*“

Pracovník č. 3 sděluje, že v praxi se setkává s pár uživateli, kteří jsou schopni si sami v rámci volnočasové aktivity zvolit návštěvu kulturní akce např. uvádí: „*Třeba jako tady ten klient jeden, tak ten prostě už sám si vyhledává třeba na vývěskách a tak, že něco bude a sám přijde s tím, že je nějaká akce, kdybychom mohli jít. Což je fajn.*“

Pracovník č. 2 popisuje, jak probíhá plánování volnočasových aktivit uživatelů. Sdělil, že poté co uživatel vyjádří svůj výběr aktivity, sám může dále říci jakou bude při této činnosti potřebovat podporu ze strany zaměstnance nebo možnost průběhu podpory nabídne zaměstnanec. „*V rámci individuálního plánování klienti mohou vyjádřit svou potřebu podpory zaměstnanec například při návštěvě kina, nebo vyjádří, že se chtějí naučit jezdit na kolečkových bruslích, na kole, chtějí se přihlásit do turistického klubu. Klient vyjádří, jaký má zájem a zaměstnanec nabídne možnost průběhu podpory.*“

Pracovník č. 1 následně popisuje, jak po motivaci k výběru volnočasové aktivity probíhá v praxi plánování podpory uživatele ze strany zaměstnance „...přijde klient, co se chce naučit jezdit na kole. Tak se domlouváme. Chtěl by ses naučit jezdit na kole, tak je tady určitě možnost toto domluvit. Pracovník začne: Ano můžeme jet na kole, ale musíme si to kolo někdy vypůjčit. Musíme si k němu vypůjčit bezpečnostní vybavení, pojedeme spolu někde na cyklostezku a ukážu ti, jak se na tom kole jezdí. Pokud na tom kole neumí jezdit, tak mu tady s tímto přáním pracovník pomůže. Pokud je klient, který je schopen jezdit na kole, tak mu ten pracovník nabídne, kde by chtěl ten klient na tom kole jezdit, jestli chce jet na nějaký výlet, nebo mu to stačí v rámci tady lokálních cyklostezek.“

Pracovník č. 2 ze své vlastní zkušenosti upozorňuje na důležitost realizace volnočasových aktivit. Pokud si uživatel tyto aktivity nedokáže sám zvolit, je na místě, aby mu při volbě činnosti poskytl podporu zaměstnanec. V opačném případě může docházet k výskytu problémového chování u uživatelů. Jako důvod pracovník uvádí nečinnost a nezájem uživatelů. „...a když nebyli motivováni zaměstnanci k nějaké činnosti, jejich „znudění“ vedlo až k problémovému chování...“

Dva respondenti uvedli, že v rámci trávení volnočasových aktivit uživatelů mimo chráněné bydlení je snaha o zvýšení jejich **kompetencí** v rámci samostatnosti. Zaměstnanci motivují uživatele k návštěvě a účasti různých akcí v menších skupinách, nejlépe jednotlivě, tak, aby se zvyšovala jejich kompetence v oblasti samostatnosti. Dále je snaha eliminovat stigmatizaci uživatelů ve velkých skupinách. Tento pohled se jeví jako vhodný v rámci integrace do intaktní společnosti například při návštěvě kina či muzea. Dále v rámci širšího zapojení do společnosti mohou uživatelé získat více nových podnětů a kontaktů. Pracovník č. 3: „Snažíme se, aby nechodili ve skupinách, aby chodili prostě jednotlivě...Tak říkám, kdo má tu samostatnost, tak si chodí sami, což je teda lepší.“ Pracovník č. 4 uvedl: „Snažíme se klienty motivovat, aby šli samostatně třeba do města nebo do cukrárny. Už chodí docela často jako ve dvou nebo po jednom a tak, takže jako snažíme se, aby se osamostatnili...“

5.3 Vyhodnocení a závěry výzkumu

Tato kapitola se věnuje analýze dat, vyhodnocení stanovených cílů a výzkumných otázek. K vyhodnocení cílů jsou využita data z rozhovorů uživatelů a pracovníků chráněného bydlení. Nashromážděná data jsou roztržena, zpracována a vyhodnocena dle jednotlivých cílů a výzkumných otázek.

5.3.1 Prezentace výsledků hlavního a dílčích cílů

Hlavním cílem diplomové práce je popsat a zhodnotit, jak osoby s mentálním postižením využívající službu chráněného bydlení tráví volný čas, a to jak pohledem samotných **uživatelů** chráněného bydlení, tak také pohledem **pracovníků** chráněného bydlení.

Pro přehlednost prezentace výsledku bude nejprve hlavní cíl vyhodnocen z pohledu uživatelů chráněného bydlení a následně poté budou interpretována získaná data z rozhovorů s pracovníky chráněného bydlení.

Popis a zhodnocení trávení volného času z pohledu uživatelů chráněného bydlení

Na základě vyhodnocení získaných dat z polostrukturovaných rozhovorů s dvanácti respondenty, jimiž jsou uživatelé chráněného bydlení vyplynuly následující sdělení:

- Uživatelé vědí, co je to volný čas.
- Uživatelé si volí převážně pasivní volnočasové aktivity.
- Uživatelé se shodují, že mají dostatek času na své volnočasové aktivity.
- Uživatelé preferují pro trávení volného času přátele, pracovníky nebo ho chtějí trávit sami se sebou.
- Reálně uživatelé tráví svůj volný čas v okruhu přátel nebo sami.
- Uživatelé preferují trávit volný čas ve chráněném bydlení, popřípadě doma.
- Uživatelé si převážně sami rozhodují, jakým činnostem se budou ve svém volném čase věnovat.
- Uživatelé si plánují volnočasové aktivity v individuálním plánu spolu s pracovníkem chráněného bydlení.
- Všichni uživatelé jsou spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit ve chráněném bydlení.

Uživatelé vědí, co je to volný čas.

Následující sdělení vyplynulo z otázky „*Co je to volný čas?*“. Všichni respondenti dokázali volný čas popsat pomocí aktivit, které v tomto čase vykonávají. Někteří respondenti byli schopni vyjádřit pojem volného času na základě rozdílu pracovních a volnočasových aktivit. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že volný čas mají propojený s pasivními činnostmi, zejména odpočinkem.

Uživatelé si volí převážně pasivní volnočasové aktivity.

Toto zjištění vyplývá z odpovědí respondentů na otázku „*Jakým volnočasovým aktivitám se na chráněném bydlení věnujete?*“. Na základě odpovědí bylo zjištěno, že se uživatelé chráněného bydlení ve svém volném čase věnují převážně pasivním aktivitám. Na prvním místě žebříčku nejčastěji volených volnočasových aktivit se umístilo sledování televize a relaxace u kávy. Na tomto způsobu trávení volného času se shodlo osm respondentů. Další nejčastější aktivitou je poslech hudby, takto se vyjádřilo sedm uživatelů. Z toho vyplývá, že uživatelé dávají přednost pasivním aktivitám ve svém volném čase, při kterých si odpočinou. Dalšími volnočasovými aktivitami, které respondenti uvedli jsou ruční práce a výtvarné techniky, mezi které dle výpovědí patří nejčastěji pletení a malování. Dále v rámci pasivních aktivit se věnují hrám na počítači, tabletu či mobilním telefonu, četbě časopisů, knih i novin nebo luštění křížovek. V rámci aktivních volnočasových aktivit respondenti uvedli vycházky, výlety nebo sport. Těmto aktivitám se rádi věnují čtyři respondenti, z toho jeden z nich se rád věnuje sportu, a to pouze občas na zahradě chráněného bydlení. Zajímavé je, že respondenti mezi volnočasové aktivity zařadili také vaření, zahradničení a úklid. Při ověřování, zda tyto aktivity spadají do práce nebo do volného času řekli, že je tyto aktivity baví a odpočinou si u nich. Z toho důvodu si i tyto aktivity našly místo v této tabulce. Dále mezi méně volené volnočasové aktivity, řadí někteří z respondentů péče o domácí mazlíčky a fotografování.

Uživatelé se shodují, že mají dostatek času na své volnočasové aktivity.

Následující sdělení vyplynulo z otázky „*Máte čas na své volnočasové aktivity?*“. Všichni uživatelé sdělili, že mají dostatek času na své volnočasové aktivity. Dále výpovědi respondentů upřesnili, že se volnočasovým aktivitám věnují v odpoledních hodinách. Na základě odpovědí respondentů bylo v rámci této otázky dále zjištěno, že uživatelé si jsou vědomi svých práv a povinností.

Uživatelé preferují pro trávení volného času přátele, pracovníky nebo ho chtějí trávit sami se sebou.

Toto zjištění vyplývá z odpovědí respondentů na otázku „*S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?*“. Z odpovědí bylo zjištěno, že volnočasové aktivit nejraději vykonávají v blízkosti osob, se kterými mají důvěrný vztah, popřípadě sami. Přesto že v této oblasti uživatelé nevolili pouze jednu osobu, se kterou by chtěli trávit volný čas tabulka i graf č. 9 jasně ukazují jejich

preferenci. Pět respondentů se shodlo na tom, že by chtěli trávit svůj volný čas s pracovníky nebo s přáteli. Přátelé jsou v této kategorii myšleni komunita chráněného bydlení, popř. partner/ka. Čtyři respondenti dále uvedli, že svůj volný čas chtějí trávit sami. Další zastoupenou skupinou jsou noví lidé a asistenti, se kterými chtějí trávit svůj volný čas tři uživatelé. Nejméně chtějí uživatelé trávit čas se svou rodinou, to přikládáme k tomu, že většina z nich vlastní rodinu nemá nebo se spolu nenavštěvují.

Reálně uživatelé tráví svůj volný čas v okruhu přátel nebo sami.

Ze získaných výpovědí respondentů na otázku „*S kým skutečně trávíte svůj volný čas?*“ bylo zjištěno, že sedm uživatelů skutečně tráví svůj volný čas sami nebo v okruhu přátel. Do okruhu přátel patří komunita chráněného bydlení, popřípadě partner/ka. Je zajímavé, že ačkoliv v předešlé otázce „*S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?*“ byla zastoupena také skupina nové lidi, asistenti a rodina, v této otázce, která se ptá na skutečnost, tyto kategorie vypadly. V rozhovorech zaznělo, že se uživatelé nemohou stýkat s rodinou z důvodu karantény, která nastala v České republice. Toto může být také důvodem toho, že kategorie rodina nebyla zmíněna v odpovědi na otázky reálného trávení volného času.

Uživatelé preferují trávit volný čas ve chráněném bydlení, popřípadě doma.

Toto zjištění vyplývá z odpovědí respondentů na otázku „*Kde trávíte svůj volný čas?*“ Z výpovědí respondentů bylo vytvořeno několik kategorií, např. chráněné bydlení, jiné zařízení, doma nebo jinde. Do kategorie jinde spadají místa v okolí chráněného bydlení, kam uživatelé chodí trávit svůj volný čas, např. restaurace, cukrárny, výlety apod. V nadměrné většině se uživatelé shodli, že preferují volnočasové aktivity na chráněném bydlení. To potvrzuje také sdělení, že si uživatelé volí pasivní volnočasové aktivity, které vykonávají v kolektivu svých nejbližších nebo sami. Není překvapující, že se těmto aktivitám nejvíce věnují právě v místě bydliště chráněného bydlení.

Uživatelé si převážně sami rozhodují, jakým činností se budou ve svém volném čase věnovat.

Následující sdělení vplynulo z otázky „*Rozhodnete si sám/sama, co budete dělat ve svém volném čase?*“. Většina uživatelů uvedla, že si sami rozhodují o tom, co budou dělat ve svém volném čase. Přehledně tuto odpověď vyobrazuje graf č. 8. Zbylí tři respondenti sdělili, že nejsou schopni se rozhodnout samostatně a hledají podporu u zaměstnance.

Uživatelé si plánují volnočasové aktivity v individuálním plánu spolu s pracovníkem chráněného bydlení.

Ze získaných výpovědí respondentů na otázku „*Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?*“ vyplynulo, že většina uživatelů využívá podpory pracovníka při individuálním plánování volnočasových aktivit. Pouze tři respondenti sdělili, že si volí volnočasové aktivity sami. Z výroků uživatelů vyplývá, že nabídka a volba volnočasových aktivit je převážně iniciativou pracovníků chráněného bydlení.

Všichni uživatelé jsou spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit na chráněném bydlení.

Toto zjištění vyplývá z odpovědí respondentů na otázku „*Jste spokojený/á s nabídkou volnočasových aktivit na chráněném bydlení?*“. Z výpovědí respondentů bylo zjištěno, že je všech dvanáct uživatelů spokojeno s nabídkou volnočasových aktivit. V rozhovorech s uživateli byla vnímána spokojenost s nabídkou aktivit, ale zároveň bylo zřejmé, že by uvítali i větší iniciativu pracovníků v nabídce volnočasových činností.

Popis a zhodnocení trávení volného času z pohledu pracovníků chráněného bydlení

Pomocí otevřeného kódování z dat polostrukturovaných rozhovorů se čtyřmi respondenty, jimiž jsou pracovníci chráněného bydlení vyplynulo pět kategorií, které s sebou nesou následující sdělení:

- Pracovníci vytvořili hlavní znaky pro definování volného času uživatelů na chráněném bydlení: pasivní činnosti, individualita uživatelů při výběru a realizaci volnočasových aktivit, vymezení pojmů volno vs práce.
- Pracovníci se s uživateli shodli na volbě volnočasových aktivit.
- Z rozhovorů s pracovníky vyplynulo, že uživatelé chráněného bydlení tráví volný čas v prostoru chráněného bydlení na bytových jednotkách, v klubovně, jídelně a kuchyni nebo na zahradě. Dále se volnočasovým aktivitám věnují doma v rodinném prostředí nebo v jiných zařízeních sociálních služeb.
- Uživatelé tráví nejvíce svého volného času sami, popřípadě s dalším uživatelem chráněného bydlení. Do okruhu osob patří také rodina, partneři, samotní pracovníci a osobní asistenti.
- Ze společných znaků z rozhovorů s pracovníky vyplynula shoda při průběhu plánování volného času. Uživatelé si rozhodují sami, jaké budou preferovat činnosti zaměřené

na svůj volný čas. Tyto činnosti jsou individuální závisí na specifikaci jednotlivých uživatelů a také na jejich schopnostech a dovednostech například v rámci orientace. Důležitou roli hraje také motivace uživatelů.

Rozhovory s pracovníky přinesly společné znaky, pomocí nichž bylo možné vytvořit pět základních kategorií, které jsou nazvané: *definice, volnočasové aktivity, místo a čas, okruh osob a průběh plánování volnočasových aktivit*.

V jednotlivých kategoriích, které jsou interpretovány v kapitole 5.2. je podrobně popsán obsah včetně citací pracovníků, proto není nutné v této části opětovně popisovat získaná data, která vedla k těmto závěrům.

Dílčím cílem je zjistit, jestli uživatelé chráněného bydlení mohou trávit volný čas dle svých preferencí. K vyhodnocení této části poslouží data získaná z rozhovorů s uživateli, rozhovory pro tento dílčí cíl zjišťovaly „*Máte čas na své volnočasové aktivity?*“, „*S kým skutečně trávíte svůj volný čas?*“, „*Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?*“, „*Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval/a?*“ a „*Rozhodujete si sám/a co budete dělat ve svém volném čase?*“. Z těchto otázek vyplynulo, že většina uživatelů, tráví volný čas dle svých preferencí. Všechny dvanáct uživatelů je **spokojeno s nabídkou aktivit**. Všichni respondenti se kladně shodli na tom, že v chráněném **bydlení mají prostor** pro své volnočasové aktivity. Také se v počtu devíti uživatelé shodli, že si **rozhodují sami** o možnostech volby aktivit ve volném čase. Zbylí tři respondenti sdělili, že nejsou schopni se rozhodnout samostatně a hledají podporu u zaměstnance. Dále je vhodné vyjádřit preferenci okruhu osob, se kterými chtějí uživatelé trávit svůj volný čas a zároveň se kterými ho skutečně tráví. Z výzkumu vyplývá, že uživatelé preferují **přítomnost pracovníků** nebo **přátel**, popřípadě ho rádi tráví **sami**, ale skutečně svůj volný čas tráví sami nebo s přáteli z komunity chráněného bydlení, popř. s partnerem/partnerkou. Z toho výsledku vyplývá otázka: z jakého důvodu respondenti nevedli pracovníky mezi okruh osob, se kterými skutečně tráví svůj volný čas? Tato otázka, která vyplynula z interpretací dat s uživateli z chráněného bydlení, byla následně zařazena do rozhovoru s pracovníky. Odpovědi pracovníků se lehce lišili, nikdo z nich nedokázal s jistotou odpovědět. Můžeme spekulovat o tom, že jsou pracovníci administrativně vytíženi a v době pasivně tráveného času uživatelů se věnují právě administrativní činnosti. Pracovník č. 3 uvádí, že uživatelé sami nepřijdou za pracovníky, jelikož si myslí, že na ně nebudou mít čas z důvodu administrativy. Pracovník č. 3 poukazuje přímo na psaní individuálních plánů: „*Tak zaprvé to neřeknou jo, že nepřijdou, třeba když ví, že se píšou projekty...Ale někteří prostě nepřijdou, protože si myslí, že máme hodně práce. Jako co se týče*

administrativy... To je teda můj názor a vždycky byl a nebude to lepší, je to čím dál tím horší. Jo, to je podle mě fakt jako kámen úrazu. Kdyby se to trochu omezilo, tak prostě máme na klienty víc čas...“. Pracovník č. 4 sdělil: *„Nevím, asi hodně administrativy. No jinak mě nic jiného nenapadá...“.* Pracovník č. 1 vyjádřil stejný názor a kromě tvorby individuálních plánů upozorňuje i na další administrativní záležitosti týkající se průběhu služby: *„Samozřejmě je i administrativní práce, která se musí řešit. Nejen individuální plány. Ale prostě jiná administrativa, ale měl by si ten pracovník ten prostor pro toho klienta udělat.“*

Další variantu navrhuje Pracovník č. 2, který uvádí, že pro uživatele nastává volný čas tehdy, když nejsou motivováni k žádné činnosti, tedy ani k volnočasovým aktivitám. Jeho postoj k této otázce je: *„Když je zaměstnanec s klientem a mají nějakou společnou volnočasovou aktivitu, nemusí to klient brát jako trávení volného času.“*

Další názor na tuto problematiku může souviset s nízkým počtem pracovníků na počet uživatelů na chráněném bydlení. Jelikož každý z nich preferuje jiné volnočasové činnosti v jinou dobu, což je náročné pro koordinaci pracovníka v rámci směny. V tomto případě velmi záleží na osobnosti pracovníka a jeho organizačních schopnostech. Což vyplývá z vyjádření Pracovníka č. 1, který uvedl: *„To záleží na každém pracovníkovi, jak si ten čas dokáže rozvrhnout a kolik té práce tomu nebo tomu toho prostoru klientovi dá... Záleží, s čím konkrétním ten klient přijde. Co potřebuje. Jak moc je ten prostor časově náročný...“.* Nutné je upozornit také na to, že toto sdělení uživatelů mohla ovlivnit momentální situace v České republice. To vyplývá z výpovědi Pracovníka č. 3, který sdělil: *„...ted' se prali roušky, žehlily se, dezinfikovalo se...“.* Pokud využijeme teoretických poznatků o osobách s mentálním postižením, lze říci, že jejich úsudek mohla ovlivnit pro ně specifická krátkodobá paměť. Jejich subjektivní pocit mohl být podnícen momentální situací pandemie a tvorby individuálních plánů, které probíhaly během výzkumného šetření. Z toho tedy plyne, že sdělení uživatelů na otázku „S kým tráví svůj volný čas?“ mohlo být ovlivněno faktem, že se pracovníci v době výzkumného šetření nemohly v dostatečné míře uživatelům věnovat v době jejich volného času.

5.3.2 Prezentace výsledků výzkumných otázek

Na základě studia odborné literatury a zpracované teoretické části diplomové práce byly formulovány tyto výzkumné otázky. K vyhodnocení otázek jsou využita data z polostrukturovaných rozhovorů s **uživateli** i **pracovníky** z chráněného bydlení. Jednotlivé odpovědi jsou zpracovány přehlednější formou do tabulky, která nám slouží pro lepší orientaci v problematice trávení volného času uživatelů chráněného bydlení. Tabulka obsahuje otázky z polostrukturovaného rozhovoru a jednotlivé odpovědi jsou vyobrazeny ve dvou sloupcích,

z nichž v prvním sloupci jsou výpovědi **uživatelů** a druhý sloupec vyobrazuje odpovědi **pracovníků**. Tabulka je součástí přílohy a pro interpretaci dat jsou vyňata pouze částečná sdělení k jednotlivým výzkumným otázkám.

Jak vnímají uživatelé svůj volný čas?

Otázky	Uživatelé chráněného bydlení	Pracovníci chráněného bydlení
Co je to volný čas?	Vědí, co je to volný čas. Převážně odpočinek .	Vědí, co to je. Mají ho spojený s odpočinkem .

Tabulka 11: Co je to volný čas?

Volný čas mají uživatelé spojený s relaxací, nečinností a pitím kávy. Všichni **uživatelé** dokázali popsat, co to je volný čas pomocí aktivit, které v tomto čase vykonávají. Někteří byli schopni vyjádřit pojem volného času na základě rozdílu pracovních a volnočasových aktivit. Stejně jako u uživatelů tak také **pracovníci** sdělili, že volný čas mají uživatelé spojený s pasivními činnostmi, zejména odpočinkem.

S kým uživatelé tráví svůj volný čas?

Otázky	Uživatelé chráněného bydlení	Pracovníci chráněného bydlení
S kým skutečně trávíte svůj volný čas?	Reálně tráví svůj volný čas v okruhu přátel nebo sami .	Tráví nejvíce svého volného času sami , popřípadě s dalším uživateli chráněného bydlení, také s rodinou, partnery, pracovníky a osobními asistenty .

Tabulka 12: S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

Uživatelé preferují při trávení volného času společnost ostatních uživatelů chráněného bydlení nebo chtějí být sami. Z odpovědí **uživatelů** bylo zjištěno, že volnočasové aktivity nejraději vykonávají v blízkosti osob, se kterými mají důvěrný vztah a zahrnují do nich partnery a pracovníky. Popřípadě svůj volný čas tráví sami. K odpovědím na stejnou otázku **pracovníci** dodávají, že uživatelé tráví volný čas také s rodinou a osobními asistenty. Tyto

skupiny uvádí **uživatelé** pouze v otázce „S kým by chtěli trávit svůj volný čas?“ nikoli s kým ho skutečně tráví. Tento rozdíl je již komentován v dílčím cíli. Nutné je dodat, že okruh rodiny i asistentů může být ovlivněn momentální situací v České republice.

Kde chtějí uživatelé trávit svůj volný čas?

Otázky	Uživatelé chráněného bydlení	Pracovníci chráněného bydlení
Kde trávíte svůj volný čas?	Preferují volný čas ve chráněném bydlení , popřípadě doma .	Tráví volný čas v prostoru chráněného bydlení, doma nebo v jiných zařízeních sociálních služeb.

Tabulka 13: Kde trávíte svůj volný čas?

Uživatelé tráví svůj volný čas převážně ve chráněném bydlení, popřípadě doma.
 Z výpovědí **uživatelů** bylo vytvořeno několik kategorií např. chráněné bydlení, jiné zařízení, doma nebo jinde. Uživatelé se nejčastěji shodli na tom, že tráví svůj volný čas ve chráněném bydlení. Z pohledu **pracovníků** vyplynulo, že uživatelé tráví svůj volný čas také v jiných zařízeních sociálních služeb. Místo chráněného bydlení je myšleno jejich bytová jednotka a společné vnitřní i venkovní prostory.

Využívají uživatelé vlastní inspiraci při volbě volnočasových aktivit?

Otázky	Uživatelé chráněného bydlení	Pracovníci chráněného bydlení
Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?	Sami si rozhodují.	Uživatelé si rozhodují sami .
Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?	Plánují si volnočasové aktivity v individuálním plánu spolu s pracovníkem .	Důležitou roli hraje motivace uživatelů ze strany pracovníka.

Tabulka 14: Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase? Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Všichni uživatelé nevyužívají vlastních námětů při rozhodování se o volnočasových aktivitách. K výběru konkrétních volnočasových aktivit využívají podpory pracovníka. Z odpovědí **uživatelů** vyplynulo, že si téměř všichni rozhodují o svých volnočasových aktivitách, ale s konkrétní nabídkou přichází pracovník. **Pracovníci** potvrdili, že se uživatelé rozhodují sami, ale s nabídkou volnočasových aktivit nepřichází. Nabídka činností se odvíjí od individuality jednotlivých uživatelů, jejich specifík, schopností a dovedností. Důležitou roli hraje také motivace uživatelů.

Jak jsou uživatelé spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit ve chráněném bydlení?

Otázky	Uživatelé chráněného bydlení	Pracovníci chráněného bydlení
Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit ve chráněném bydlení?	Jsou spokojeni s nabídkou.	Uživatelé jsou s nabídkou spokojeni . Někteří pracovníci dodávají, že by bylo vhodné zařadit více volnočasových aktivit .

Tabulka 15: Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit ve chráněném bydlení?

Uživatelé jsou spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit ve chráněném bydlení. Tento výrok vychází z odpovědí **uživatelů**, kteří se vzájemně shodli. **Pracovníci** také potvrzují spokojenost uživatelů s nabídkou, ale zároveň dodávají, že by bylo dobré nabídku volnočasových aktivit rozšířit. To vyplývá z rozhovoru s Pracovníkem č. 2, který uvádí: „*V minulosti se jezděvalo i na vícedenní akce pod stany nebo na chaty. Byly to velmi oblíbené akce, ale v současné době nejsou uskutečňovány (organizační důvody, finanční hledisko apod.). Tuto aktivitu by určitě rádi přivítali.*“. Pracovník č. 4 sdělil: „*No nevím. Asi by toho mohlo být víc. No teda jako za mě. Nevím jak klienti... Ani tady na to není takový prostor... Volnočasových aktivit by mohlo být víc. Spíš ten prostor zaměstnanec k těm klientům se hodně ztrácí. Co dělají tak hlavně ty povinnosti, ten volný čas se už nějak ztrácí, tak jako možná v životě ostatních lidí. Je to tím, že je tady spousta, spousta papírování a řešení milionu jiných věcí...*“

Novým podnětem pro **pracovníky** mohou být další nabízené aktivity, které by uvítali tři respondenti. Uživatel č. 2 by se rád naučil luštit křížovky. Uživatel č. 1 vyjádřil, že by rád chodil na bazén, což dle jeho slov není možné z finančních důvodů. Uživatel č. 5 by rád cestoval do zahraničí. V tomto cíli by mohli pracovníci poskytnout minimálně podporu při plánování cesty.

Shrnutí

Diplomová práce pojednává o volnočasových aktivitách klientů chráněného bydlení. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zabývá seznámením a objasněním základních pojmů, týkající se sociálních služeb včetně vymezení jejich druhů a forem. Dle zákona č. 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006, o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, jsou vymezena zařízení sociálních služeb. Podrobněji se kapitola zaměřuje pouze na službu chráněného bydlení a popisu rozsahu úkonů základních činností, do kterých lze zařadit volnočasové aktivity uživatelů chráněného bydlení. Poslední část této kapitoly vymezuje dva nejdůležitější aktéry služby, jimiž jsou pracovníci a uživatelé. Druhá kapitola teoretické části se zabývá definováním dospělých osob, které mají sníženou soběstačnost z důvodu mentálního postižení lehkého až středního stupně, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Kromě terminologie cílové skupiny, přináší tato kapitola také klasifikaci mentálního postižení včetně specifik těchto osob, jelikož jejich specifické projevy úzce souvisí s volbou a realizací trávení volného času. Třetí kapitola pojednává o volnočasových aktivitách uživatelů chráněného bydlení. Nejprve je definován pojem volný čas, včetně vymezení jednoduchého rozdělení či funkcí, které jsou dostačující pro účel této práce. Dále je vymezen volný čas osob s mentálním postižením. Na tuto kapitolu plynule navazuje plánování volného času v chráněném bydlení s ohledem na specifika osob s mentálním postižením a specifika pracovníků chráněného bydlení. Tato podkapitola se nejprve věnuje povinné dokumentaci, jejíž součástí je individuální plán.

Výzkumná část se zabývá popisem a zhodnocením způsobu trávení volného času osob s mentálním postižením využívající službu chráněného bydlení, a to jak pohledem samotných uživatelů chráněného bydlení, tak také pohledem pracovníků chráněného bydlení. Dále se zaměřuje na stanovení preference volnočasových aktivit uživatelů. Na základě formulovaných cílů byly ve výzkumném šetření určeny tyto výzkumné otázky: Jak vnímají uživatelé svůj volný čas?, S kým chtějí uživatelé trávit svůj volný čas?, Kde chtějí uživatelé trávit svůj volný čas?, Využívají uživatelé vlastní inspiraci při volbě volnočasových aktivit?, Jak jsou uživatelé spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Vzhledem k tématu diplomové práce a s ohledem na cílovou skupinou osob s mentálním postižením byla k výzkumu zvolena metoda kvalitativního šetření, která probíhala formou polostrukturovaného rozhovoru. Konkrétně se jedná o respondenty z pobytové služby sociální péče, která je zřízena v Olomouckém kraji. Dobrovolně se rozhovoru zúčastnili čtyři pracovníci a dvanáct uživatelů chráněného bydlení. Nutné je říci, že vzhledem k situaci v České republice,

kteřá v době výzkumu této práce nastala, nebylo možné zajistit větší vzorek uživatelů z více chráněných bydlení. A to především z důvodu nutných a přísných karanténních opatření v zařizeních pobytových sociálních služeb.

Vzhledem k malému objemu dat nelze použít klasický postup pro zpracování kvalitativního šetření. Z toho důvodu jsou data z rozhovorů s uživateli chráněného bydlení písemně zpracována a interpretována do tabulek. Pro lepší názornost a přehlednost jsou oblasti z polostrukturovaných rozhovorů také graficky znázorněny. Pro rozhovory s pracovníky chráněného bydlení je využito k intepretaci dat otevřené kódování.

Závěr diplomové práce předkládá zhodnocení výběru a realizace volnočasových aktivit uživatelů na chráněném bydlení, a to nejen z jejich perspektivy, ale také z pohledu pracovníků. Celá praktická část vychází z poznatků teoretické části, kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaných rozhovorů s uživateli i pracovníky a z charakteristiky nejmenovaného chráněného bydlení v Olomouckém kraji.

Závěr

Volný čas osob s mentálním postižením je velice individuální. V tomto případě nehraje významnou roli pestrá paleta činností a aktivit. Důležitá jsou specifika jednotlivých osob, jejich intelekt a individuální potřeby, které ovlivňují volbu a realizaci volnočasových činností. Mnohdy těmto lidem stačí uvařit si kávu, sednou si k oknu a počítat projíždějící automobily. S touto činností jsou schopni se „zabavit“ na celé hodiny. Svůj čas tráví sami a tato činnost je naplňuje. Na závěr dne se „pochlubí“ svou automobilovou statistikou ostatním uživatelům a jsou spokojeni. Dalším příkladem z praxe je klient, který veškerý svůj volný prostor věnuje svému domácímu mazlíčkovi. Láskyplně o něj pečuje, zajišťuje mu vždy čerstvou trávu, mazlí se s ním a povídá si s ním. Je součástí jeho života a bez něj by si svůj čas nedokázal představit.

Hlavním cílem diplomové práce je **popsat a zhodnotit, jak osoby s mentálním postižením využívající službu chráněného bydlení tráví volný čas, a to jak pohledem samotných uživatelů chráněného bydlení, tak také pohledem pracovníků chráněného bydlení.**

Z výzkumného šetření, které proběhlo s **uživateli** chráněného bydlení vyplynulo, že vědí, co je to volný čas. Na základě jejich odpovědí bylo zjištěno, že se uživatelé věnují převážně pasivním aktivitám, které realizují nejvíce v blízkosti osob, ke kterým mají důvěru, popřípadě sami. Nejčastější volbou volnočasových aktivit je sledování televize, relaxace u kávy a poslech hudby. Z těchto závěrů vyplývá upřednostnění pasivních aktivit, které slouží především k odpočinku uživatelů v jejich volném čase. Vzájemně se shodují, že mají dostatek prostoru na své volnočasové aktivity, které vykonávají převážně na chráněném bydlení, popřípadě doma u rodiny. Uživatelé si převážně sami rozhodují, jakým činnostem se budou ve svém volném čase věnovat, ale většina potřebuje podporu pracovníka při volbě volnočasových aktivit. Volnočasové aktivity si v individuálním plánu plánují spolu s pracovníkem chráněného bydlení, který přichází s konkrétní nabídkou. Všichni uživatelé vyjádřili spokojenost s nabídkou volnočasových aktivit na chráněném bydlení.

Z výzkumného šetření ze strany **pracovníků** chráněného bydlení vyplynula pomyslná definice, která vychází z pěti kategorií získaných na základě dat z rozhovorů s pracovníky. **Pracovníci vnímají volný čas uživatelů ve chráněném bydlení jako odpočinkové, převážně pasivní aktivity, jejichž volba závisí čistě na individualitě uživatele a probíhá po splnění jejich povinností.** Dále se pracovníci s uživateli shodli na vzájemném propojení nabídky a poptávky volnočasových aktivit, která se mění dle zájmu pracovníků. Z výzkumného šetření je vnímáno jednotlivé zaměření pracovníků, které ovlivňuje nabídku volnočasových aktivit.

Dle pracovníků uživatelé chráněného bydlení tráví volný čas ve vnitřních i vnějších prostorách chráněného bydlení. Volnočasovým aktivitám se také věnují v rodinném prostředí nebo v jiných zařízeních sociálních služeb. Pracovníci se shodli, že uživatelé tráví nejvíce svého volného času sami, popřípadě s dalším uživateli chráněného bydlení. Do okruhu osob řadí také rodinu, partnery, je samotné a osobní asistenty. Při průběhu plánování volného času si uživatelé rozhodují sami, jaké budou preferovat činnosti zaměřené na svůj volný čas. Tyto činnosti jsou individuální závisí na specifikaci jednotlivých uživatelů a také na jejich schopnostech a dovednostech. Důležitou roli hraje také motivace uživatelů.

Dílčím cílem je zjistit, **jestli uživatelé chráněného bydlení mohou trávit volný čas dle svých preferencí**. Z výzkumného šetření s **uživateli** vyplynulo, že většina z nich, tráví volný čas dle svých preferencí. Všichni jsou spokojeni s nabídkou aktivit. Všichni respondenti se kladně shodli na tom, že v chráněném bydlení mají prostor pro své volnočasové aktivity, o jejichž volbě si sami rozhodují. Dále z výzkumu vyplývá, že uživatelé preferují přítomnost pracovníků nebo přátel, popřípadě ho rádi tráví sami, ale skutečně svůj volný čas tráví sami nebo s přáteli z komunity chráněného bydlení, popř. s partnerem/partnerkou. Z toho výsledku plyne otázka, z jakého důvodu respondenti nevedli pracovníky mezi okruh osob, se kterými skutečně tráví svůj volný čas. Na tuto otázku se odpovědi **pracovníků** lehce lišili, ale přesto vzniklo několik závěrů. Můžeme spekulovat o tom, že jsou pracovníci administrativně vytíženi a v době pasivně tráveného času uživatelů se věnují právě administrativní činnosti. Další variantou může být, že pro uživatele nastává volný čas tehdy, když nejsou motivováni k žádné činnosti ze strany pracovníka, tedy ani k volnočasovým aktivitám. Další názor na tuto problematiku může souviset s nízkým počet pracovníků na počet uživatelů ve chráněném bydlení. Jelikož každý z uživatelů preferuje jiné volnočasové činnosti v jinou dobu, je to náročné pro koordinaci pracovníka v rámci směny. Pokud využijeme teoretických poznatků o osobách s mentálním postižením, lze říci, že jejich úsudek mohla ovlivnit pro ně specifická krátkodobá paměť. Jejich subjektivní pocit mohl být podnícen momentální situací pandemie a tvorby individuálních plánů, které probíhaly během výzkumného šetření. Z toho tedy plyne, že sdělení uživatelů mohlo být ovlivněno faktem, že se pracovníci v době výzkumného šetření nemohli v dostatečné míře uživatelům věnovat v době jejich volného času.

Na základě studia odborné literatury a zpracované teoretické části diplomové práce jsou stanoveny výzkumné otázky. K jejich vyhodnocení jsou využita data z polostrukturovaných rozhovorů s **uživateli i pracovníky** z chráněného bydlení.

Jak vnímají uživatelé svůj volný čas?

Volný čas mají uživatelé spojený s relaxací, nečinností a pitím kávy.

S kým chtějí uživatelé trávit svůj volný čas?

Uživatelé preferují při trávení volného času společnost ostatních uživatelů chráněného bydlení nebo chtějí být sami.

Kde chtějí uživatelé trávit svůj volný čas?

Uživatelé tráví svůj volný čas převážně na chráněním bydlení, popřípadě doma.

Využívají uživatelé vlastní inspiraci při volbě volnočasových aktivit?

Všichni uživatelé nevyužívají vlastních námětů při rozhodování se o volnočasových aktivitách.

K výběru konkrétních volnočasových aktivit využívají podpory pracovníka.

Jak jsou uživatelé spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Uživatelé jsou spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit na chráněném bydlení.

Výsledkem této diplomové práce je zhodnocení a popis trávení volného času uživatelů ve chráněném bydlení. Na základě výzkumného šetření byl vyhodnocen pohled na volnočasové aktivity jak ze strany uživatelů, tak také pracovníků. Obě skupiny sdělily, že jim nabídka i poptávka volnočasových aktivit vyhovuje. Společně se shodly na tom, že nabídka činností se odvíjí od individuality uživatelů a je ovlivněna zájmy pracovníků. Práce si je vědoma svých limitů, které jsou určeny menším vzorkem respondentů, což zapříčinila probíhající pandemická situace v České republice. Proto nelze závěr diplomové práce aplikovat na všechna chráněná bydlení. Z výzkumného šetření vyplývá, že zvolené zařízení chráněného bydlení z Olomouckého kraje, neposkytuje širokou škálu volnočasových aktivit. Důvodem může být fakt, že uživatelé každý den využívají službu denního stacionáře, kde se věnují spoustě aktivitám. Můžeme spekulovat, že tohle je důvod volby převážně pasivních volnočasových aktivit ve chráněném bydlení. Z rozhovorů s pracovníky i uživateli vyplynulo, že denní stacionář vnímají uživatelé jako práci nebo školu, proto když z něj přijdou, chtějí si před plněním domácích povinností odpočinout.

Ačkoliv se velké množství odborné literatury zaměřuje na osoby s mentálním postižením a sociální služby, je pouze jedna literatura, která se zmiňuje o službě chráněného bydlení pro osoby s mentálním postižením. Spojení dvou oblastí, které se zaměřují na volný čas osob s mentálním postižením ve chráněném bydlení není do hloubky probádáno. Přitom je toto téma velmi důležité pro zaměstnance pracující s touto cílovou skupinou, jelikož jejich cílem je zvýšení kompetencí a samostatnost uživatelů. Právě volba a realizace volnočasových aktivit je důležitá pro seberealizaci osob s lehkým a středním mentálním postižením, kteří mohou směřovat k přechodu na samostatné bydlení. Výzkumné šetření nastínilo, že neschopnost volby a realizace volnočasových aktivit, může u uživatelů chráněného bydlení vést k pasivitě,

nečinnosti a následnému problémovému chování. Z tohoto důvodu je důležitá role klíčových pracovníků, kteří motivují uživatele k výběru vhodných volnočasových aktivit. Na základě tohoto vyplynutí by bylo zajímavé se zaměřit na to, zda volnočasové aktivity osob s lehkým a středním stupněm mentálního postižení hrají v jejich životě důležitou roli.

Seznam použité literatury

Odborná literatura

AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders DSM-IV*. 4. ed., 4. print. Washington, DC: American Psychiatric Association, 1995. ISBN 0-89042-061-0.

ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální péče: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5147-4.

BAKALÁŘ, Eduard. *Umění odpočívát*. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Práce, 1978. Erb (Práce). ISBN 24-103-78

BICKOVÁ, Lucie. *Individuální plánování a role klíčového pracovníka v sociálních službách*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky, 2011. ISBN 978-80904668-1-4.

COFFIELD, F., *From the celebration to the marginalisation of youth*. In Cohen, G. (Ed.) *Social change and the life course*. London: Tavistock., 1987.

ČÁMSKÝ, Pavel, Jan SEMBDNER a Dagmar KRUTILOVÁ. *Sociální služby v ČR v teorii a praxi*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-2620027-7.

ČERNÁ, Marie. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vydání druhé. Praha: Univerzita Karlova Praha, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3071-7.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Přeložil Vladimír JÚVA, přeložil Vendula HLAVATÁ. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

FILIPCOVÁ, Blanka. *Člověk, práce, volný čas*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1967. Sociologická knihnice (Svoboda).

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.

HRADEČNÁ, Marie. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-015-7.

KOZLOVÁ, Lucie. *Sociální služby*. V Praze: Triton, 2005. ISBN 80-725-4662-7.

KREJČÍŘOVÁ, Olga a Ivana TREZNEROVÁ. *Malý lexikon sociálních služeb*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2754-6.

- LEČBYCH, Martin. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-2442071-4.
- MALÍK HOLASOVÁ, Věra. *Kvalita v sociální práci a sociálních službách*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4315-8.
- MKN-10: mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize : obsahová aktualizace k 1.1.2018*. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2018. ISBN 978-80-7472-168-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0041-3.
- NĚMEC, Jiří. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.
- PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.
- PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-40-3
- PIPEKOVÁ, J. *Pedagogika osob s mentálním postižením – psychopedie*. In VÍTKOVÁ, M. *Integrovaná speciální pedagogika*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.
- PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- RADA, Marek. *Chráněné bydlení pro lidi s mentálním postižením: praktický průvodce*. Blansko: Hnutí humanitární pomoci, 2006. ISBN 80-239-9547-2.
- REGEC, Vojtech a Kateřina KROUPOVÁ. *Komunikace a lidé se specifickými potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3203-8.
- STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-x.
- ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-736-75516.
- ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 4., přeprac. Praha: Portál, 2011. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-73678890.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-02257.

VALENTA, Milan. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika]*. 5., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Parta, 2013. ISBN 978-80-73201876.

VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. *Mentální postižení: v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním kontextu*. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-24738291.

VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. Praha: Parta, 2007. ISBN 978-80-7320-099-2.

ZVOLSKÝ, P. a kol. *Speciální psychiatrie*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-666-X

Legislativa

ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb. ze dne 14. března 2006, o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

ČESKO Vyhláška č. 505/2006 Sb. Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ze dne 15. listopadu 2006, ve znění pozdějších předpisů.

Internetové zdroje

GERSHUNY, Jonathan I. a Kimberly FISHER. *Leisure in the UK Across the 20th Century** [online]. In: . 1999 [cit. 2020-06-16]. Dostupné z: https://www.iser.essex.ac.uk/files/iser_working_papers/1999-03.pdf.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1.: Pohlaví respondentů	41
Tabulka 2: Věk respondentů.....	42
Tabulka 3: Jakým volnočasovým aktivitám se věnujete?	43
Tabulka 4: Máte čas na volnočasové aktivity?.....	45
Tabulka 5: S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?.....	46
Tabulka 6: S kým skutečně trávíte svůj volnočasové aktivity?.....	47
Tabulka 7: Kde trávíte volný čas?	48
Tabulka 8: Rozhodnete si sám/sama, co budete dělat ve svém volném čase?	49
Tabulka 9: Jakým způsobem plánujete volnočasové aktivity v individuálním plánu?.....	50
Tabulka 10: Jste spokojený/á s nabídkou volnočasových aktivit?	51
Tabulka 11: Co je to volný čas?	66
Tabulka 12: S kým skutečně trávíte svůj volný čas?	66
Tabulka 13: Kde trávíte svůj volný čas?.....	67
Tabulka 14: Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase? Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?	67
Tabulka 15: Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit ve chráněném bydlení?	68
Graf 1.: Pohlaví respondentů.....	41
Graf 2.: Věk respondentů	42
Graf 3: Jakým volnočasovým aktivitám se věnujete?.....	44
Graf 4: Máte čas na volnočasové aktivity	45
Graf 5: S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?	46
Graf 6: S kým skutečně trávíte volnočasové aktivity?.....	47
Graf 7: Kde trávíte volný čas?.....	48
Graf 8: Rozhodnete si sám/sama, co budete dělat ve svém volném čase?.....	49
Graf 9: Jakým způsobem plánujete volnočasové aktivity v individuálním plánu?	50
Graf 10: Jste spokojený/á s nabídkou volnočasových aktivit?	51

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Polostrukturovaný rozhovor s uživateli chráněného bydlení
- Příloha č. 2: Polostrukturovaný rozhovor s pracovníky chráněného bydlení
- Příloha č. 3: Polostrukturované rozhovory s uživateli chráněného bydlení
- Příloha č. 4: Polostrukturované rozhovory s pracovníky chráněného bydlení
- Příloha č. 5: Závěrečná tabulka s vyhodnocenými odpověďmi obou skupin respondentů

Příloha č. 1

Polostrukturovaný rozhovor s uživateli chráněného bydlení

Odpovězte na následující soubor otázek

Pohlaví, věk.

Co je to volný čas?

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Máte čas na své volnočasové aktivity?

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

Kde trávíte svůj volný čas?

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Chybí vám ve chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Polostrukturovaný rozhovor s pracovníky chráněného bydlení

Diplomová práce se zabývá volnočasovými aktivitami uživatelů chráněného bydlení. Hlavním cílem diplomové práce je **popsat a zhodnotit, jak osoby s mentálním postižením využívající službu chráněného bydlení tráví volný čas**. Dále se práce zaměřuje na zjištění, jestli **uživatelé chráněného bydlení mohou trávit volný čas dle svých preferencí**. Rozhovor s Vámi, bude sloužit jako doplnění informací získaných od uživatelů, které nabídnou **jiný pohled na volbu a realizaci volnočasových aktivit uživatelů chráněného bydlení**.

Odpovězte na následující soubor otázek

Pracovní pozice, věk, délka praxe ve chráněném bydlení

Co pro uživatele chráněného bydlení znamená volný čas?

Doplňující otázka: Myslíte, že uživatelé vědí, co znamená volný čas?

Jakým volnočasovým aktivitám se uživatelé ve chráněném bydlení věnují?

Mají uživatelé v chráněného bydlení čas na jejich volnočasové aktivity?

Doplňující otázka: Jak volný čas zapadá do jejich harmonogramu dne?

Doplňující otázka: Jaký je jejich harmonogram dne?

S kým uživatelé tráví svůj volný čas?

Doplňující otázka: Z výzkumného šetření uživatelů vyplynulo, že by chtěli trávit volný čas s vámi (pracovníky), ale netráví ho... Jaký je váš pohled na toto zjištění?

Kde tráví svůj volný čas?

Rozhodují si sami uživatelé, co budou dělat ve svém volném čase?

Jak probíhá plánování volnočasových aktivit uživatelů v individuálním plánu?

Jaké volnočasové aktivity jim chráněné bydlení nabízí?

Myslíte si, že jsou uživatelé s nabídkou volnočasových aktivit spokojeni?

Polostrukturované rozhovory s uživateli chráněného bydlení

Uživatel č. 1

muž, 30 let

Co je to volný čas?

Když jsem třeba na domku, něco, co mě baví, písničky, mobil, počítač, zahrada.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Zahradě, kytkám, sadíme, kopem,...

Máte čas na své volnočasové aktivity?

Jo můžu, třeba odpoledne

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

S novými lidmi nebo s novým asistentem.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

S tabletem, pracovníkem a s lidmi na chráněném bydlení.

Kde trávíte svůj volný čas?

Na zahradě chráněného bydlení. Chtěl bych být i někde jinde, třeba někde někomu pomáhat.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Patron. Sám si vybírám, co budu dělat.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Do IVP mi to plánuje patron. My si spolu naplánujeme, co budeme dělat a on to tam napíše.

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Třeba tam není bazén.

Kam byste mohl chodit na bazén?

Můžu chodit na bazén, ale potíže jsou s financemi.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Jo jsem, baví mě to. Jsou pro mě v pohodě, to, co mi nabízí.

Chtěl bych jezdit na výlet, ale nevím kde. Třeba s někým novým, třeba s nějakým asistentem jen s ním sám. To je lepší. Nemám tu možnost, protože nejsou finance.

Přichází nabídka z chráněného bydlení ohledně výletů?

Jo třeba jo, ale teď ne.

Uživatel č. 2

muž

Co je to volný čas?

To nevím, co to je. Čas je, když člověk spěchá.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Poslouchat Moravanku na počítači i na telefonu. Dostal jsem nový telefon od mamky. Hrát hry na počítači. Na chráněném bydlení uklízím, utírám si prach, pomáhám i s vysáváním, vynáším smetí do koše. To je taky úklid. Dostal jsem na Vánoce kávovar, takže piju kávu.

Máte čas na své volnočasové aktivity?

Poslouchám v autobusu nebo ve vlaku. Na chráněném bydlení poslouchám na televizi Šlágr. Třeba když si udělám kávu a vypiju si ju a potom se jdu podívat na zahradu. Tam potom trhám plevel. Zábava je, když si vezmu knížku a prohlížím si obrázky. Když přijdu ze stacionáře, tak je na chráněném bydlení pohoda. Mám na to nárok si vypít kávu a až potom uklízet.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

Já mám nejradši P., on je šikovný kluk. Ale taky by mě bavilo být s někým novým, třeba asistentem. Ale radši půjdu s pracovníkem, toho znám.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

S P..

Kde trávíte svůj volný čas?

Třeba jezdím za maminkou. Doma chodím po venku na procházky, a to mě baví, tam chodím s maminkou a na chráněném bydlení chodím s pracovníkama.

Na chráněném bydlení nechodím na procházky, tady ne, ale v Bruntále jo. Chodím na procházky, ale radši s někým s pracovníkem, jinak se bojím.

Na zákusek si chodím sám do cukrárny. Víc chodím s pracovníkama.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Já sám. A nebo třeba i s pracovníkem.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Pomáhá mi s tím pracovník. Musí mi s tím někdo pomoci to vymyslet.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Jsem spokojený

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Ne to ne. Líbí se mi. Nic mi nechybí. Vše je v pořádku. Chtěl bych se naučit luštit křížovky

Uživatelka č. 3

žena, 56 let

Co je to volný čas?

To je, když si můžu udělat svačinku, pustit si televizi nebo radio nebo tak.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Ráda maluji, kreslím. Sednu si do křesla a čtu si nebo si maluji, nebo si pouštím televizi.

Máte čas na své volnočasové aktivity?

Ano mám. Ráda si přečtu knížku.

Kde trávíte svůj volný čas?

Jsem ráda ve svém pokoji, který mám sama pro sebe.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

Jsem radši když jsem sama.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

My chodíme společně do divadla. S vychovatelem a děčkama chodíme společně do divadla. Byla jsem na Louskáčkovi a Na tý louce zelený... Sama jít do divadla bych se bála.

Chtěla byste jít s pracovníkem do divadla?

Ano, máme to v cíli.

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Pracovnice mi pomáhala s výběrem cíle - jít do divadla. Byl to její nápad, ale mě se líbil.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Mám ráda malování a čtení. Doma si také maluji, ale pomáhám mamce je na tom špatně. Mě baví i historie a zámky, hrady.

A jezdíte na hrady a zámky?

Jezdívám. Jezdívám s pracovníkem ze stacionáře.

Chtěla byste jet na ty hrady a zámky i s pracovníkem z chráněného bydlení?

Kdyby se přidal pracovník z chráněného bydlení tak jo. Ale hlavně chci jet tady odtud (ze stacionáře). Vždycky přijede autobus a jedeme rovnou tam. A byli jsme i na Pernštejnu.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Všechno je to tam dobrý.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Pracovnice mi říká, co tam mám napsat a já to doplňuji. Spolupracujeme.

Uživatelka č. 4

žena, 34 let

Co je to volný čas?

Třeba se věnovat morčátkům. Mám tři morčátka. Mám Amálku a ona měla břicho a porodila malé morčátka. V úterý jim vždy měním pelíšek. Mám Amálku, Šmudlu a Šmudlinku. Lezou mi po triku a Já je mám ráda. Včera jsme jim šli koupit novou klec, pro ty moje tři morčátka.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Jo to mě baví s těmi morčátky.

Je ještě něco jiného, co Vás baví?

Tak trošku tablet a na něm malovat obrázky. Mám ještě foťák a dotykový mobil. Já ráda fotím, ale na ten foťák teď nemám tolik čas. Když přijdu tak běžím dolů za morčátky. Trošku mě baví i vaření. Vaření je pro mě zábava.

Máte čas na své volnočasové aktivity?

Tak já to mám určený. Všechny zvířátka máme ve sklepech a tam utíkám si s nimi popovídat.

Tak já vždycky udělám linku, ledničku a potom běžím za Amálkou.

A můžete si tu linku a lednici (povinnosti) nechat na později a rovnou utíkat za morčaty?

Jo. To nechávám na později.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

Pro mě by bylo nejlepší být někde sama v klidu a s morčátkama. Jsem takhle spokojená. Jsou radši sama, jsem takhle spokojená, že jsem sama s morčátky. Já mám kamaráda, ale teď se skoro nevidáme. Tak si povídám s morčátky.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

Je mi to jedno, ale hlavně jsem ráda sama s morčátkama. Se spolubydlíci si moc nepovídám, spíš si povídám s morčátkama.

Kde trávíte svůj volný čas?

No nejradši ve sklepě s morčátkama nebo sama na pokoji.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Trošku mi s tím pomáhá pracovník. Řekne dobrý a jestli jsem spokojená.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Řeknu si, že se chci věnovat svým morčátkům.

To pracovníkovi řekneš a napíšete to do projektu spolu?

Jo.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Jo. Jsem spokojená na domečku a nejvíc, že mám ty morčátka. To mě nejvíc baví se o ně starat.

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Problém je u mě v tom, že já se trochu bojím, něco říci. Sice jdu, ale já se trochu bojím a nechcu je otravovat. Na domečku mám kamarádku, ale moc se spolu nebavíme, někdy má svůj den.

Uživatel č. 5

muž, 38 let

Co je to volný čas?

Můžu dělat to co chci

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Cestovat, chodím na procházky. Doma čtu a koukám na televizi.

Máte čas na své volnočasové aktivity?

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

Chtěl bych cestovat s někým, ale na procházky jdu sám. Čtu a koukám na televizi sám, a tak to i chci.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

Sám. S pracovníkem, ale skutečně jsem sám.

Kde trávíte svůj volný čas?

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Já sám.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Já s pracovníkem.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Jsem spokojený.

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Cestování do zahraničí. Teď je ta nemoc, ale jinak bych mohl jet a jel bych.

Uživatel č. 6

muž, 45 let

Co je to volný čas?

To je kafe a televize.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Tam mám televizi a někdy rád chodím na zahradu, někdy tam pomáhá u kvítka a když nejsou kvítka tak musím něco jiného, ale to je asi práce. Na domečku máme kvítka, je jich tam hodně. To mě nebaví, protože mám alergii na kvítka na pyl. Nejraději se dívám na televizi na fotbal a na sporty, to je můj koníček. Jak to skončí, tak půjdu na byt za svou přítelkyní.

Máte čas na své volnočasové aktivity?

Jo.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

S bráchama. S M. nebo s asistentem lepší s novým chlapem. S ním bych mohl jít do města třeba nakupovat věci, třeba oblečení nebo si jít sednou do cukrárny a povídat si, ale nevím, jestli to jde... ale asi by to šlo.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

S mým kamarádem M. Teď jel dom a teď jsem tam sám. Spolu se díváme na televizi.

Kde trávíte svůj volný čas?

To bych jel domů, nebo třeba v práci, tak pracuju od pátku do středy, tam bych rád maloval, to mám rád. Ve škole jsem za to dostal jedničku, to mě baví, to mám rád.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Vychovatel, musím se ho zeptat, sám se asi nerozhodnu asi no. Musím se domluvit, jestli můžu.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

To musí vychovatel říct, abych něco nespletl a já si potom řeknu, jestli to chci děla nebo ne. Vychovatel to vždycky navrhne, já si nic nevymyslím, hlava mi to nebere. ale to co mi pracovník navrhne, tak s tím nemusím souhlasit, ale většinou souhlasím.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Jo su spokojenej.

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Měla teď být slavnost, ale to teď nebude. Mám ráda takové akce, chtěl bych tam být s pracovníkem nebo s děčkama. Mám rád akce i jinde a výlety, rád jezdím i jinam

Chtěl bych jet domů, ale teď nemůžu, když je ten virus.

Uživatelka č. 7

žena, 37 let

Co je to volný čas?

Udělat si kávičku, odpočinek.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Sbírat pampel , to je spíš práce. baví mě trhat plevel. Hraju na tabletu kuličky. Nejraději chodím za králíkem.

Máte čas na své volnočasové aktivity?

Jo. Jdu za králíme a pak si jdu udělat kafičko.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

S pracovníkem. Jenom abysme tam byly my dvě.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

Přes víkend s přítelem, přes týden sama, vyhovuje mi to tak.

Kde trávíte svůj volný čas?

Chci, aby to bylo tady na chráněném bydlení.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Sama uklidím a vysaju a pak jdu sama za králíkem. Sama si to řeknu.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Chtěla jsem si koupit klec, vymyslela jsem si to sama. Mě se líbilo v divadle, kde jsem hrála princeznu, to divadlo hrajeme ve stacionáři. To mě baví. To je práce. Když se jdu podívat do divadla tak to je zábava. Moc do divadla a kina nechodím, ale ani nechci.

Spolu s pracovníkem plánujeme. Ona to napíše a já přemýšlím.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Všechno mi vyhovuje. Všechno tady jde.

Uživatelka č. 8

žena, 50 let

Co je to volný čas?

Můžu jít na televizi, můžu jít potom doma na kafe. Vařím na domku, to mě baví. Pořád luštím křížovky. Vyšívám ubrus.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Vyšívám, pletu, háčkují.

Máte čas na své volnočasové aktivity?

Můžu jo, kdykoliv.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

Sama.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

Mám J. co s ní bydlím. Dřív jsem byla sama a teď jsme spolu, ale radši jsem sama. Chci mít klid.

Kde trávíte svůj volný čas?

Tady. Kafičko si dám třeba s mámou.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Já, nebo si jdu k televizi nebo spím

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Řeknu si co chci dělat, pořád luštím křížovky. Pomůžeme s tím pracovník.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Jo.

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Nic mi nechybí, kino mě nebaví. Máme taneční kroužek, ale teď to není.

Uživatel č. 9

žena, 65 let

Co je to volný čas?

Když já sedím na pokoji a pletu a mám puštěný šlágr. V 6 hodinám vstávám a všechno stihnu.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Piju kávu s oplatkem, když přijdu a pak jdu udělat rajón, to je práce.

Co děláte dalšího?

Odpočívám, nic nedělám. Odpočívám, ruky na klíně.

Máte čas na své volnočasové aktivity?

Můžu plíst i na pokoji, já tam i motám klubka.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

Sama. Spolubydlící odejde za přítelem na pokoj a já jsem tam sama a mám klid. I u kávičky jsem sama.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

Su sama na pokoji, mám tam klid. Ne, já sama, chci mít klid a pohodu.

Kde trávíte svůj volný čas?

Já chodím k důchodcům, tam si povykládáme, oni nám tam pouštěli video. To je zábava. Tak já přijdu asi o půl 4. Ono je to do pěti, ale my musíme uklízet na pokoji, tak musíme jezdit dřív. Nemůžu přijet později, to by měli strach ti vychovatelé, co jsou tady. Proto přijdu vždycky spíš.

Já jsem ráda, že už su na pokoju a udělám si svoje a potom si můžu sednout a poslouchat šlágr. Každou středu to máme od 2 do 5, ale radši jsem sama.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Já sama.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Můžu si to napsat, pomáhá mi s tím pracovník, já si to sama řeknu do toho projektu.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Nic mi nechybí, já jsem tady spokojená.

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Byla jsem v divadle s Nad'ou, to je kamarádka od pracovnice. Mám ještě slíbenou cukrárnu, že spolu půjdeme do cukrárny, ale ona je teď na dovolené. S ní můžu jít do cukrárny, divadla, kina. Slíbila mi, že mi dá zbytky klubek i panenku. Jsou tady spokojená, nic mi nechybí.

Uživatel č. 10

muž, 45 let

Co je to volný čas?

Já pletu.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

J. si vždycky řekne co chce poslouchat a já ji zapnu televizi a u toho pletu. U kafička si odpočinu.

Máte čas na své volnočasové aktivity?

Až po práci. Jak přijdu ze Selského, tak to rovnou udělám, chvíli odpočívám a potom pracuju, to já si vždycky udělám. Ale vždycky si řeknu, kdy to můžu udělat a kdy ne.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

Spolu s přítelkyní J. nebo s pracovníkem tady.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

Většinou jsem s J. nebo s pracovníkem, ale taky jsem se všema.

Kde trávíte svůj volný čas?

Když mám chvíli čas, než jdu do práce tak si tam dám s ostatníma kafe. Většinou v Brně u bráchy, ale kroužky bych chtěl mít někde venku, kde bych poznával nové lidi. Máme v plánu si jít dát kafičko do restaurace, ale musíme někomu říct.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Sám. To já se vždycky nejdřív zeptám, jestli pracovníci něco nepotřebujou.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Já si plánuju, že pojedu za bráškou, já jsem to vymyslel a řekl jsem to patronce, a to mi to napsala do plánu.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Já jsem spokojenej.

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Rád jezdím na výlety, ale podle toho, jak jsou peníze, rád bych se jel nějak podívat, ale takhle je to dobrý.

Uživatel č. 11

žena, 36 let

Co je to volný čas?

Že je dnes pátek a v pátek se relaxuje, běhat na páse a já si hraju s tabletem, to je volný čas, a to mě baví.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Uklízet mě baví, to je volný čas, úklid je i zábava myslím, ráda uklízím. Posloucháme a díváme se na dechovky. Já si odpočinu u kapučínka.

Máte čas na své volnočasové aktivity?

Až po práci.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

Spolu s přítelem M.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

S pracovníkem nebo ostatníma.

Kde trávíte svůj volný čas?

Tady, ale venku by to taky šlo. Když si řeknu, aby mi dal pracovník peníze, tak můžu jít potom třeba do restaurace.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Sama si to řeknu.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Já bych chtěla jet a babičkou. Můžu si sama říct co budu dělat.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Já jsem spokojená.

Uživatel č. 12

muž, 48 let

Co je to volný čas?

Máme volno.

Jakým volnočasovým aktivitám se ve chráněném bydlení věnujete?

Dělám všechno možný. Rád uklízím, piju kávu, čtu knihy, prohlížím si a čtu časopisy a noviny. Koukám na televizi. Časopisy si kupuji každou sobotu. Třeba su i venku i n zahradě, tam jsem se všema. Na zahradě dělám něco jiného, tak se teď bude něco natáček, tak to uklízíme. To je spíš práce. Zábava je kultura, politika

Máte čas na své volnočasové aktivity?

No, jo. Hm, jo.

S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?

Tak my jsme dva s J. Tak to je jedno, kdo to bude. Může to být i někdo novej. Myslím, že by mi nevadilo být s někým novým. Ale chci být raději s J.

S kým skutečně trávíte svůj volný čas?

Chodíme s J. za kulturou i do muzea. To mě baví. Chci chodit s J. i s pracovníkem. Může tam být i víc lidí.

Kde trávíte svůj volný čas?

Baví mě sport, hraju občas fotbal. Na zahradě je místa dost, občas ho hraju se všema.

Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?

Chtěl jsem jít do Petrových sadů, to jsem si vymyslel sám a mám to tam napsaný.

Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?

Pracovník mi pomáhá. Dělám to s ňou.

Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?

Ano.

Chybí vám v chráněném bydlení nějaká aktivita, které byste se rád věnoval?

Taky bych chtěl jezdit na výlet, na ty občas jezdíme. jdu třeba i sám do města nebo do parku. Baví mě tam chodit sám, ale je jedno jestli bych šel i s někým.

Polostrukturované rozhovory s pracovníky chráněného bydlení

Pracovník č. 1

Pracovník v sociálních službách v přímé péči

věk 34 let

2 roky praxe ve chráněném bydlení

Co pro uživatele chráněného bydlení, znamená volný čas?

Je to čas, kdy přijdou ze zaměstnání nebo denního stacionáře. Potom mají volno. Přijdou si na svoji bytovou jednotku a trávíte svůj volný čas podle svých představ. Někdo si uvaří kávu, někdo si zapne televizi a dívá se na různé filmy, hraje na počítači a tabletu.

Myslíte si, že uživatelé vědí, co ten volný čas znamená?

Tak určitě. Podle mě si rozdělí svůj na čas na práci a prostor, kdy si můžou odpočinout nebo nic nedělat. Myslím si, že ano.

Jakým volnočasovým aktivitám se uživatelé ve chráněném bydlení věnují?

Já bych to rozdělila na dobu v týdnu a víkendovou dobu. Takže úplné volno v tom týdnu asi nebudou mít tolik podle svých představ, protože se budou muset věnovat i svým povinnostem na chráněném bydlení. Víkendová doba... Tam si klienti s pracovníkem, který má službu naplánuje, co budou o víkendu dělat, jestli někde pojedou nebo si zvolí jenom nějakou procházku, nebo na nějakou výstavu. V tom týdnu mají své povinnosti, které si musí splnit. Potom mají prostor pro sebe a pro ten svůj volný čas.

No a kdybyste mohla uvést nějaké volnočasové aktivity, kterým se uživatelé přímo věnují?

Jsou to jejich zájmy, jako jsou mazlíčci, takže zvířátka. Poslech hudby, sledování televize, někteří uživatelé nebo uživatelky se rádi věnují ručním pracem - pletení háčkování vyšívání. Různě se navštěvují mezi sebou na bytových jednotkách, povídají si, chodí na nákupy, ale to už bych jako volný čas asi nedefinovala. To spíš jako možná povinnost některých.

Mají uživatelé v chráněném bydlení čas na volnočasové aktivity?

Mají tam prostor v tom harmonogram. Ten prostor tam je, ale zase se bavíme i o té povinnosti, které mají. Kterou jsi podstatě musí odbýt během půl hodinky a pak už ten prostor mají na to co chtějí dělat.

Jaký je jejich harmonogram dne?

Ráno to vypadá takovým způsobem, že uživatelé mezi šestou a sedmou hodinou vstávají, někteří odchází do práce, takže si chystají jídlo, oblečení. Někteří odchází s pracovníkem k lékaři, další odchází do denního stacionáře. Na chráněném bydlení i někteří zůstávají. Jsou to třeba klienti nemocní, ti zůstávají sami nebo v přítomnosti pracovníka. Ti uživatelé, kteří zůstávají na chráněném bydlení dopoledne se potom mohou věnovat svým aktivitám. Pokud tam s nimi zůstává pracovník a má na ně čas, tak se spíš věnují úklidu na bytové jednotce a pak pokud bude nějaký prostor a pokud klient chce tak má čas na volnočasové činnosti. Kolem 12:00 chodí do denního stacionáře na oběd. Většinou klienti pak opět přichází na chráněné bydlení. Kde si plní podle harmonogramu dne své povinnosti. Jedná se o úklid bytové jednotky a úklid lednic, sprchových koutů, prostě běžných domácích prací. Pak je úklid společných prostor, pracovní náplň na zahradě, vaření podle zájmu, přípravám pomazánek, příprava lehkých moučnicků. Podle toho, kdo má chuť. To je v tom týdnu. Pak je tam sezení s vedoucím služby, kde klienti mají prostor vyjádřit svá přání, svoje připomínky ke službě. No a pátky bývají většinou volné, že vlastně nic se nedělá a pokud jo, tak to, o co mají klienti zájem. Můžou se s pracovníkem domluvit a může se třeba jít na nějakou výstavu, pokud je nebo někde prostě za kulturou. Chráněné bydlení je v podstatě o té domluvě mezi klienty a pracovníkem, jak ta služba bude probíhat a o víkendu ten pracovník má 12hodinové směny, kdy je tam od rána až do večera. Sobota probíhá, takže klienti společně vaří oběd, nebo chodí do restaurace, pokud se společně vaří oběd, tak ten pracovníky pomáhá s přípravou té stravy. Odpoledne po obědě je tam tak časová rezerva, kdy si odpočinout potom obědě a pak se vychází buď na procházku nebo podle zájmu klienta, pokud někdo chce zůstat v chráněném bydlení může. Pokud chce jít na procházku, tak se chodí s pracovníkem.

Když jsem teď popsala ten harmonogram toho dne i toho víkendu tak ten volný čas tam v podstatě individuálně může zapadat dopoledne pro některé klienty s tím patronem a potom po splnění nějakých domácích prací, tak i odpoledne. Je to hlavně v jejich režii. Třeba ta neděle už je z čistě v režii toho pracovníka, jak se domluví s těmi klienty na nějaký celodenní výlet. S tím, že se ráno odjede večer se vrátí nebo se tam zůstává na tom chráněném bydlení a třeba dopoledne se ten pracovník věnuje klientům, podle toho, co potřebují. A nebo v tom volném

čase pracovník poskytuje podporu při ručních pracích nebo pomáhá s vyčištěním klece zvířete a v dalších jiných takových aktivitách, se kterými ten klient zatím pracovníkem přijde.

S kým uživatelé tráví jejich volný čas?

Většinou tráví svůj volný čas v komunitě, takže se svými kamarády. Velkou roli určitě hrají rodiče klientů. Takže jezdí za rodiči, pokud je nemají tráví volný čas v tom jejich kolektivu. Máme tady partnerské páry, takže ti tráví čas spolu. Nebo ho tráví velmi často také sami na bytových jednotkách.

Z výzkumného šetření uživatelů vyplynulo, že by chtěli trávit volný čas s vámi (pracovníky), ale netráví ho... Jaký je váš pohled na toto zjištění?

To záleží na každém pracovníkovi, jak si ten čas dokáže rozvrhnout a kolik té práce tomu nebo tomu toho prostoru klientovi dá. Samozřejmě je i administrativní práce, která se musí řešit. Nejen individuální plány. Ale prostě jiná administrativa, ale měl by si ten pracovník ten prostor pro toho klienta udělat. Záleží, s čím konkrétním ten klient přijde. Co potřebuje. Jak moc je ten prostor časově náročný. Třeba při plnění individuálního cíle je pracovník individuálně s jedním klientem. Když se chce naučit vařit teplé večeře, tak ten pracovník by měl opravdu si to nastavit tak, aby za to období, kdy se ty plány hodnotí minimálně dvakrát nebo třikrát s tím klientem tu teplou večeři dělal no. Nebo pokud se jedná třeba o návštěvu jiných organizací... Dejme tomu, že některé organizace nabízí takové ty celodenní výlety, programy, zahradní slavnost nebo nějaké kulturní akce. Takže pokud je více klientů a přeje si toto mít ve volném čase, tak se plánuje výlet. Potkáme se tam. Kolik nás pojede, jakým způsobem zajistíme stravu, co tam budou jíst, taky ten den odjezdu řešíme z kolika pracovníky se pojede. Pak vlastně to samostatně trávení toho volného času. Na té akci už necháváme na nich. A pak vlastně společný návrat zase.

A když se teda vrátíme k té předešlé otázce? Jaký je váš pohled na to, že ti uživatelé by s vámi chtěli trávit svůj volný čas, ale netráví ho?

To je asi subjektivní pohled toho klienta. Ten čas tam pro ty klienty je, i když třeba je tam ta míra administrativy, ale ten prostor pro ty klienty tam je. Myslím si, že to je vyloženě jakoby subjektivní.

Kde trávíte svůj volný čas?

Tráví ho převážně na bytových jednotkách, v prostorách chráněného bydlení, na zahradě nebo v okolí přes týden. O víkendu tráví svůj volný čas třeba, že jedou k rodině. Takže v rodinném prostředí nebo se jezdí do okolí na výlety a nebo je to podle domluvy s pracovníkem kam pojedou podívat.

Rozhodují si sami uživatelé, co budou v tom svém volném čase dělat?

Ano, rozhodují si sami, co budou dělat. Většinou se to týká pasivních aktivit na bytové jednotce. My nedáváme direktivně najevo, že teď budou dělat to a to. Prostě ten prostor tam mají a rozhodují si sami.

Jakým způsobem si plánují časové aktivity do individuálního plánu? A jsou tam vůbec v tom individuálním plánu zahrnuty?

Volnočasové aktivity jsou v individuální plánu zahrnuty. Záleží čistě na klientovi, zase je to individuální, co si každý uživatel sám navrhne, s čím přijde. Pokud ten návrh konkrétních aktivit nemá, tak pracovník hledá takovou tu střední cestu, kdy se snaží tomu klientovi navrhnout ty různé aktivity co by mohl dělat ve volném čase. Dám mu na výběr z několika možností a on řekne co by chtěl nebo nechtěl dělat. Konkrétně řeknu, že přijde klient, co se chce naučit jezdit na kole. Tak se domlouváme. Chtěl by se naučit jezdit na kole, tak je tady určitě možnost toto domluvit. Pracovník začne: Ano můžeme jet na kole, ale musíme si to kolo někdy vypůjčit. Musíme si k němu vypůjčit bezpečnostní vybavení, pojedeme spolu někde na cyklostezku a ukážu ti, jak se na tom kole jezdí. Pokud na tom kole neumí jezdit, tak mu tady s tímto přáním pracovník pomůže. Pokud je klient, který je schopen jezdit na kole, tak mu ten pracovník nabídne, kde bych chtěl ten klient na tom kole jezdit, jestli chce jet na nějaký výlet, nebo mu to stačí v rámci tady lokálních cyklostezek.

Jaké volnočasové aktivity chráněné bydlení nabízí?

Je to zase je o té domluvě, zapadá to i do toho našeho harmonogramu dne, kdy pravidelně jednou týdně máme společné sezení s uživateli, kde si tak plánujeme do budoucna, co bychom chtěli dělat a nedělat... Takže jestli má třeba někdo návrh, že by chtěl jet se podívat. dejme tomu někde na nějakou výstavu, tak se domluvíme, kolik by chtělo jet klientů celkem, jak oběd.... Je to čistě individuální. Většinou na tom pracujeme o víkendu, tady na těchto individuálních výletech. Ty volnočasové aktivity vychází z popudu toho klienta. Tady to

chráněné bydlení je jak když ten klient přijde domů, má nějaký ten oddych, ale že bychom měli konkrétně aktivity tak to není...

Myslíte si, že jsou uživatelé s nabídkou volnočasových aktivit spokojení?

Opět je to otázka složitá. Spokojení budou, ale většinou je to prostě tak, jak ten klienty si přijde s nějakou nabídkou, co chce v tom volném čase dělat a o tom, jak ten pracovník k tomu přistupuje. Myslím si jakože spokojení celkově na chráněném bydlení klienti jsou.

Děkuji za rozhovor.

Pracovník č. 2

Pracovník v sociálních službách v přímé péči

věk 42 let

9 let praxe ve chráněném bydlení

Co pro uživatele chráněného bydlení, znamená volný čas?

Myslím, že volný čas pro klienty znamená doba, kdy nic nemusí. Znamená to, že nejsou „řízení“ tedy, že zaměstnanec je nemotivuje k žádné činnosti. Uvedu-li příklad. Někteří klienti chodí do práce, další navštěvují denní stacionář a jeho sociálně terapeutické dílny. Kolem 14:00 hod. přijdou do chráněného bydlení, kde také ještě mají určité povinnosti. Osobní - nakupování potravin pro osobní spotřebu, praní prádla, úklid na bytové jednotce, ale podílí se také na úklidu společných prostor, úpravě zahrady apod. Samozřejmě všechny činnosti neprovádí v jeden den a také je částečně na nich, kdy tyto činnosti provádějí, ale je potřeba je udělat. Toto berou řekněme jako povinnosti. Ale i když je nějaká činnost se zaměstnancem s kterým se jdou projít, zahrají si hry, zacvičí si s ním, domnívám se, že i tak to neberou jako trávení volného času. Sice jsou za to rádi, činnosti vykonávají dobrovolně, a protože se jim chce, ale myslím, že to nenazvou, že trávili volný čas.

Dokážou slovně vyjádřit, že takto se volný čas tráví, ale když se v sobotu (kdy nechodí do práce ani do denního stacionáře, případně do jiných služeb) pojedou na výlet, volný čas pro ně nastane až po jeho ukončení.

Myslíte, že uživatelé vědí, co znamená volný čas?

Pro některé klienty znamená volný čas - odpočinek, dát si kávu, poslech písniček, sledování televize. Jak už jsem se vyjádřil (výše) – většina klientů dovede popsat co to volný čas je a co v tom volném čase mohou dělat.

V našem zařízení se pravidelně dělají dotazníky spokojenosti se službou a jedna z otázek se v minulosti dotazovala, zda mají dostatek volného času. Někteří klienti přesně věděli, co to volný čas je, ale druhým se nejdříve muselo vysvětlit, co je tím myšleno.

A ano, naprostá většina klientů měla pocit, že mají dostatek volného času.

Jakým volnočasovým aktivitám se uživatelé ve chráněném bydlení věnují?

Jak už jsem říkal, často to je poslech písniček, sledování televize, hrají hry na počítači či tabletu (klienti mají své osobní počítače a tablety, ale chráněné bydlení má tuto výpočetní techniku volně k využívání klientům), trávení času s jejich zvířaty (morčata, králík, křeček, papoušci). Klienti navštěvují volně dostupné akce (například na náměstí se pořádají ekojarmarky, majálesy apod.), jdou na různé výstavy (Flóra) a jiné.

Pak je tu nabídka činností od zaměstnanců, kteří poskytují podporu při jejich realizaci. Je to celá paleta nabídek od individuálních až po skupinové – procházky po blízkém okolí, návštěva kina, muzea, ale i výlety do jiných měst do hradů a zámků, na koupaliště, projížďky na kole a koloběžkách, hraní her na X-boxu, ale třeba i jen péče o kytky, společné sledování filmu a povídání si, pokud o to má klient zájem.

Klienti se účastní v plesové sezóně plesů, v létě zahradních slavností, setkání s jinými sociálními zařízeními atd.

V chráněném bydlení jsou klienti, kteří využívali nebo využívají služeb i u jiných poskytovatelů (například osobní asistence), navštěvují různé sportovní aktivity a kluby (např. sebeobhájci, klub pro seniory).

Je potřebné také zmínit, že někteří klienti navštěvují své rodiny i na více dní a tam samozřejmě také nějakým způsobem tráví svůj volný čas.

Mají uživatelé v chráněného bydlení čas na jejich volnočasové aktivity?

Jak již jsem zmínil – klienti v dotaznících zmiňovali, že mají dostatek času na tyto aktivity a já si to myslím také.

Jak volný čas zapadá do jejich harmonogramu dne?

Jaký je jejich harmonogram dne?

Většina klientů vstává okolo 6:30 – 7:00 hod. Poté odchází do zaměstnání a nebo většinou na 8:00 hod. Do denního stacionáře (nebo do jiné služby u jiného poskytovatele), z denního stacionáře odchází okolo 13:30 hod. (dle toho jestli klient zvolil nabídku odpoledních činností taneční klub, sportovní klub divadelní skupinu). Poté přicházejí na Domov a většinou si „odpočívají“ (což je právě, že si dají kávu, pustí si hudbu, sledují televizi) pak dle individuálních potřeb jdou samostatně, nebo s podporou zaměstnance nakoupit potraviny, uklízí společné prostory, pracují na zahradě apod. Společné prostory, ale většinou uklízí tak jednou až dvakrát týdně, na zahradě obvykle jednou týdně. Nakupování probíhá tak dvakrát až třikrát týdně. Jak jsem říkal – klienti mají volnost v tom, zda společné prostory uklidí v 14:00 hod. A nebo v 18:00 hod. Obecně v 17:00 hodin již můžou mít vše hotové a věnují se a nebo mohou věnovat všem těm činnostem, co jsem zmínil.

S kým uživatelé tráví svůj volný čas?

Z výzkumného šetření uživatelů vyplynulo, že by chtěli trávit volný čas s vámi (pracovníky), ale netráví ho... Jaký je váš pohled na toto zjištění?

Zde může působit to, co jsem řekl výše, že když je zaměstnanec s klientem a mají nějakou společnou volnočasovou aktivitu, nemusí to klient brát jako trávení volného času.

Kde tráví svůj volný čas?

Odpověď již byla řečena – v chráněném bydlení, s osobní asistencí, doma u rodiny...

Rozhodují si sami uživatelé, co budou dělat ve svém volném čase?

Obecně ano, ale jsou klienti, kteří neví, jak trávit volný čas a když nebyli motivováni zaměstnanci k nějaké činnosti, jejich „znudění“ vedlo až k problémovému chování. Je tedy potřeba vycházet ze znalosti klienta.

Jak probíhá plánování volnočasových aktivit uživatelů v individuálním plánu?

V rámci individuálního plánování klienti mohou vyjádřit svou potřebu podpory zaměstnance například při návštěvě kina, nebo vyjádří, že se chtějí naučit jezdit na kolečkových bruslích, na kole, chtějí se přihlásit do turistického klubu. Klient vyjádří, jaký má zájem a zaměstnanec nabídne možnost průběhu podpory.

Dále jsou seznámeni s různými nabídkami na plánované období (výlety, aktivitami jako je návštěva bazénu, zahradními slavnostmi apod.).

V individuálním plánování jsou tzv. specifikace klienta, kde jsou zmíněny i informace o tom co má klient rád, co rád vykonává atd. Ale volný čas jako takový, plánován není.

Co klient bude ten den dělat probíhá v rámci tzv. Plánování dne, kde zaměstnanec klientovi řekne, co se musí udělat, co by bylo potřeba udělat a zároveň i při rozhovoru zjistí, co má klient zájem dělat ten den a jakou případně potřebuje podporu, nebo mu sdělí jaké je nabídka a zjistí, jestli se jí bude účastnit.

Jednou týdně v pondělí, také probíhá společné sezení všech klientů chráněného bydlení se zaměstnanci a tam jsou také připomínány již naplánované aktivity, zjišťován zájem klientů o různé akce a aktivity..

Jaké volnočasové aktivity jim chráněné bydlení nabízí?

Již řečeno.....

Myslíte si, že jsou uživatelé s nabídkou volnočasových aktivit spokojeni?

V minulosti se jezdívalo i na vícedenní akce pod stany nebo na chaty. Byly to velmi oblíbené akce, ale v současné době nejsou uskutečňovány (organizační důvody, finanční hledisko apod.). Tuto aktivitu by určitě rádi přivítali.

Pracovník č. 3

Pracovník v sociálních službách

věk 62 let

12 let praxe ve chráněném bydlení

Co pro uživatele chráněného bydlení znamená volný čas?

No, volný čas, tak jako pro každého něco jiného, že jo. Někdo se rád věnuje já nevím ručním pracem, třeba jeden klient tady rád jezdí na výlety do muzea a tak. Takže pro každého něco jiného, taky je to podmíněné podle mě věkem. Protože i když teda když vezmu V. vlastně tak ta je jako docela aktivní, to jsou tady mladší a ty nejsou tak aktivní a ona teď začal chodit do toho Klubu důchodců. Je tam strašně spokojená.

Myslíte, že uživatelé vědí, co znamená volný čas?

Já si myslím, že jo. Já si myslím, že jo, protože je to, jak chodí vlastně do toho denního stacionáře, tak jako oni tomu říkají, že chodí do práce nebo do školy, že jo a jak přijdou sem, tak prostě vědí, že třeba budou mít volný čas nebo většina z nich vědí, co má za povinnosti každý den. Jo a že teda tu sobotu neděli, že to je takový volnější, že teda v sobotu vaříme a ta neděle je taková na výlety, a tak no.

Jakým volnočasovým aktivitám se uživatelé ve chráněném bydlení věnují?

No tak podle toho, jak kdo. Jak jsem říkala. Ale my se spíš snažíme, aby nechodili skupinově, aby chodili prostě jednotlivě. Záleží, co má kdo rád. Kluci chodí v neděli ráno do kostela. Jak ráno vstanou, jdou do kostela, přijedou před obědem v 11:00. Jo a taky teda to záleží na tom, jak kdo může, že jo podle analýzy rizikových situací. Třeba já osobně, protože tady nechci být tak o víkendu někteří odjedou, E. s J. odjedou na náměstí. Taky mají rádi, když jsou třeba na náměstí nějaký propagační akce nebo jdou obchodního domu. Jako tam teda hrozně rádi chodí. Ale ti, co třeba nemají samostatnost, tak třeba že jo jedeme aspoň na ten K. (oblíbená lokalita) na tu zmrzlinu, že je vytáhnu, že to tam obejdeme. Jo jedou to je pro ně jako volný čas. Jak říkám kluci jdou do kostela, V. a M. na hřbitov samostatně. Já si myslím, že si to uvědomuji, že to je volný čas, že teda jakože nemusejí nic dělat zrovna a nemusejí v uvozovkách teda do denního stacionáře. No tak samozřejmě mají všichni rádi to kafe, že jo. To je to nejlepší pro ně, že si prostě sednou, že si odpočinout, jako pro každého. No starají se hodně o zvířata, kterých tady mají teda dost. No někteří mají rádi, třeba E. s J. tablet, tak tam luští hodně ty osmisměrky a tak. To je pro ně jako teda hodně, a to s nimi teda dost děláme, protože je to baví a zlepšují si tím i paměť, slovní zásobu. Musí tam dosazovat slova a písmena a když nevědí některý slova, co to znamená, že jo, tak mu to vysvětlím.

Mají uživatelé v chráněného bydlení čas na jejich volnočasové aktivity?

No určitě má. Já bych řekla, že mají dost času i přes ty povinnosti, co mají každý den pondělí až pátek. Vlastně ten pátek je takový volnější, to se opravdu sejdeme tady v jídelně a já nevím, třeba hrajeme stolní tenis, nebo cvičíme na těch přístroj, co tam mají, to už je takový volnější. V sobotu vaříme no a neděle to je taky taková mimo úklid. Jo, ale ve všední dny taky mají často prostor. Toho úklidu není zase tolik. A když si to udělají, tak prostě si odpočinu, že jo. Anebo předtím jak jsem říkala.

Jak volný čas zapadá do jejich harmonogramu dne?

Jaký je jejich harmonogram dne?

V 6:00 ráno jsem přijde teda zaměstnanec, který klienty budí. Jako někteří se budí sami, to už víme kdo. Ty budit nechtějí, takže pak popřípadě dohlédne na to, aby měli vhodné oblečení. A pak si jdou pro léky a teď se měří teplota. No a oni postupně odcházejí někteří do práce nebo do denního stacionáře a tam už mají teda svůj program. No a odpoledne my už jsme tady od 13:30, klienti se postupně vracejí z denního stacionáře nebo někteří, co chodí do práce, tak přicházejí z práce. No a zapojují se do těch činností, co tady odpoledne máme. Jak jsem říkala, někdo si chce udělat prostě kafe, chce si odpočinout. Protože to bere jako to, že dochází teda do toho denního stacionáře, tak to bere jako práci nebo jako školu, tak si chce odpočinout. Ať si odpočine. Někdo si udělá to, co má hned. Třeba v úterý uklízíme, každý má prostě něco a jak si to uklidí, tak má volno. Pak už se můžou věnovat jako čemu chtějí aktivitám nebo ty, co si to udělali tu práci, tak si sednou ke kafi. V šest hodin máme léky plus měříme teda ty teploty a poskytujeme podporu, co kdo potřebuje. Někdo si chce třeba něco uvařit, jo, takže přijdou za námi. E. tady strašně ráda vaří, takže bramboráky a já nevím co.

S kým uživatelé tráví svůj volný čas?

No to je taky individuální někdo chce být sám, takže je sám, ale většinou bych řekla, že tady má jako kamarády. Že třeba to že tady máme vlastně čtyři jednolůžáky, takže se schází, tak spolu jako klienti mezi sebou. Někdy přijdou za námi, protože potřebují něco řešit a tak, takže se jim věnujeme.

Z výzkumného šetření uživatelů vyplynulo, že by chtěli trávit volný čas s vámi (pracovníky), ale netráví ho... Jaký je váš pohled na toto zjištění?

Tak zaprvé to neřeknou jo, že nepřijdou, třeba když ví, že se píšou projekty. Oni už vědí, že třeba já nevím potom na večer jo, že jim řeknu, že tam potom přijdu. Ale někteří prostě nepřijdou, protože si myslí, že máme hodně práce. Jako co se týče administrativy, teď to absolutně nebylo možné, protože se furt něco předělávalo. Když se píšou projekty, tak prostě jo, teď se prali roušky, žehlily se, dezinfikovalo se, jo, takže prostě té administrativy je moc. To je teda můj názor a vždycky byl a nebude to lepší, je to čím dál tím horší. Jo, to je podle mě fakt jako kámen úrazu. Kdyby se to trochu omezilo, tak prostě máme na klienty víc čas. Víc času máme v tu sobotu a neděli, ale stejně když píšeme projekty, tak to už víme, že si to musíme napsat, takže prostě jo, tohle fakt podle mě špatně.

Kde tráví svůj volný čas?

Tak jak už jsem říkala. Jsou někdy u sebe na pokoji, navštěvují se mezi sebou, někdy přijdou tady do klubovny, že třeba se už ptá, jestli půjdeme cvičit, protože kluky bolí záda, tak tam máme ty gymbally a tak prostě cvičíme na tom, takže to se domluvíme. Anebo jsou venku, ale ve všední den moc ne, to jdou spíš na nákup. Víc jsou venku v tu sobotu a neděli. Oni hodně rádi chodí na ty výlety a tak. To jezdí s tím stacionářem.

Někteří jezdí domů. P. ten hodně s těma bráchama chodí na fotbal, vezmou ho třeba na nějaký výlet nebo do přírody a tak, ale jinak... J. s maminkou do cukrárny nanejvýš. Taky občas říká, že někam jedou, ale to už je míň a on je tady rád. On jede domů, tak maximálně jednou za dva měsíce.

Rozhodují si sami uživatelé, co budou dělat ve svém volném čase?

No to spíš mi řekneme anebo přijdou sami, jak jsem říkala... že třeba vojáci pořádají nějakou tu akci, že třeba já nevím mikulášskou a takové... Většinou před těmi Vánoce tam něco je nebo o Velikonocích a tak. Jo, přicházejícími sami anebo mi to naplánujeme podíváme se, co kde je a tak.

Jak probíhá plánování volnočasových aktivit uživatelů v individuálním plánu?

Jo. Já bych řekla, že jo, že oni si to zase jakoby dokážou naplánovat. Jo, že vědí. Třeba jako tady ten klient jeden, tak ten prostě už sám si vyhledává třeba na vývěskách a tak, že něco bude a sám přijde s tím, že je nějaká akce, kdybychom mohli jít. Což je fajn. No a jak jsem říkala o tom víkendu tu většinou se jedou někam podívat a tak. Anebo se jich ptám. Já se vždycky ptám, jestli chtějí být jako spíš v sobotu a neděli na chráněném bydlení anebo jestli někam půjdeme, protože to nás je pár. Jak říkám, kdo má tu samostatnost, tak si chodí sami, což je teda lepší. No a tak se ptám a většinou kdo chce jít, třeba na ten K. (oblíbená lokalita), protože ten je blízko, je tam příroda, koupíme si zmrzku, obejdeme to tam a vrátíme se zpátky. A nejsme tady celý den.

Jaké volnočasové aktivity jim chráněné bydlení nabízí?

No tak podle mě se to odehrává podle toho, co třeba zrovna je jo. To jsou takový třeba, co je na Floře. Že třeba Flora má různé výstavy. Ford model je takový moc fajn, pravidelně chodíme na výstavu s rostlinami a zvířaty. No a prostě podle toho co je na náměstí. Tam jsou různé jarmarky, a tak tam chodíme. Na chráněném bydlení chodí třeba na běžecký pás, hrají ten stolní

tenis, takže to děláme jo, hrajou na tablech, mají zvířata. My jim pomáháme uklízet klece a tak. Takže tady toto... Ty zvířata, to bych řekla, že je pro ně hodně prioritní.

Myslíte si, že jsou uživatelé s nabídkou volnočasových aktivit spokojeni?

Já si myslím, že jo.

Pracovník č. 4

Pracovník v sociálních službách v přímé péči

věk 42

4 roky praxe ve chráněném bydlení.

Co pro uživatele chráněného bydlení znamená volný čas?

No prostě ten čas, kdy nemají své povinnosti.

Tak je to fakt široký pojem, každý ty aktivity bere jinak, někdo je bere jako povinnost, že vaří třeba nebo uklízí, nebo někdo rád seče trávu, okopává kytky. Někoho to baví a bere to jako svůj volný čas, že třeba ve svém volném čase uklízí a opakovaně umývá dveře jako sám od sebe a pak z toho má ještě radost. To je fakt hrozně široký pojem.

Myslíte, že uživatelé vědí, co znamená volný čas?

Myslím si, že jo. Dokážou říct co je práce a co je volno.

Jakým volnočasovým aktivitám se uživatelé ve chráněném bydlení věnují?

No jako v praxi jsou volnočasové aktivity spíš asi ty pasivní věci. Když nemají od nás nějakou motivaci jako někam jet nebo něco dělat, tak si dají nejradši kafe, dají si nohy nahoru a dívají se na televizi. S tím volným časem si neví úplně rady. Koukají na tablet, na telefon, televizi, poslouchají hudbu, pijou kafe. Se mnou třeba někteří ráda jsou na zahradě. Tak dva roky se věnujeme zkrášlování zahrady, máme plány a postupně přisazujeme nové květiny a stromy. Některé klienty to baví a dělají to ve svém volném čase. Třeba J. rád seká trávu, L. sbírá pampel pro své králíky.

Mají uživatelé v chráněného bydlení čas na jejich volnočasové aktivity?

No asi v průběhu dne. Myslím si, že nemají nějak určený čas. Teďka máš volný čas, teď si běž dělat co chceš a teď musíš pracovat. Je to na domluvě. Má nějaké povinnosti, které splní třeba během dne a pak už má čas na sebe.

Jak volný čas zapadá do jejich harmonogramu dne?

Jaký je jejich harmonogram dne?

Přijdou sem z denního stacionáře v odpoledních hodinách a potom je to právě spíš po domluvě s námi. Buď si udělej svoji práci, kterou tady mají třeba v ten den a pak se můžu věnovat sobě anebo si dají kafe, udělej si pohodu a ty svoje povinnosti si udělají až později. Takže mají na volnočasové aktivity čas spíš v odpoledních hodinách.

S kým uživatelé tráví svůj volný čas?

Sami anebo podle náтуры klienta, buď sami a nebo s druhými klienty. Někteří chodí k rodinám.

Z výzkumného šetření uživatelů vyplynulo, že by chtěli trávit volný čas s vámi (pracovníky), ale netráví ho... Jaký je váš pohled na toto zjištění?

Nevím, asi hodně administrativy. No jinak mě nic jiného nenapadá. Asi s tou administrativou...

Kde tráví svůj volný čas?

Většinou v okolí nebo přímo na chráněném bydlení. Buď ho tráví sám u sebe na pokoji anebo některé výjimky, které jezdí k rodinám. Někdy se stane jako výjimečně, že se uspořádá nějaký výlet někam, ale to je výjimečně třeba jednou za měsíc ani ne, jakože se někam jede.

Rozhodují si sami uživatelé, co budou dělat ve svém volném čase?

Nabídku volnočasových aktivit jim dávám často, musím je motivovat. Nebo naopak jim ten volný čas nechávám, ať si ho mají takový, jaký ho chtějí. Třeba to, co se bude dělat o víkendu, to plánujeme. Snažíme se klienty motivovat, aby šli samostatně třeba do města nebo do cukrárny. Už chodí docela často jako ve dvou nebo po jednom a tak, takže jako snažíme se, aby se osamostatnili... Některé klienty musíme pravidelně motivovat, protože vidíme, že neví, co s časem tak jim nabídneme nějakou aktivitu, kterou víme, že zvládne třeba sám, anebo nepotřebuje k tomu třeba podporu anebo skupinové výlety někam.

Jak probíhá plánování volnočasových aktivit uživatelů v individuálním plánu?

Tak to nevím, to si myslím, že se tady jede spíš podle nějakého schématu, že přímo volnočasové aktivity se do plánů nepíší.

Jaké volnočasové aktivity jim chráněné bydlení nabízí?

Kromě třeba těch výletů, se chodí do kina nebo muzea, do přírody, turistika nebo na koloběžce. Někdo rád dělá na zahradě, jak už jsem zmínila.

Myslíte si, že jsou uživatelé s nabídkou volnočasových aktivit spokojeni?

No nevím. Asi by toho mohlo být víc. No teda jako za mě. Nevím jak klienti... Ani tady na to není takový prostor... Volnočasových aktivit by mohlo být víc. Spíš ten prostor zaměstnanci k těm klientům se hodně ztrácí. Co dělají tak hlavně ty povinnosti, ten volný čas se už nějak ztrácí, tak jako možná v životě ostatních lidí. Je to tím, že je tady spousta, spousta papírování a řešení milionu jiných věcí...

Příloha č. 5

Otázky	Uživatelé chráněného bydlení	Pracovníci chráněného bydlení
Co je to volný čas?	Vědí, co je to volný čas. Převážně odpočinek .	Vědí, co to je. Mají ho spojený s odpočinkem .
Jakým volnočasovým aktivitám se věnujete?	Volí převážně pasivní volnočasové aktivity.	Pasivní aktivity, dle individuality uživatele.
Máte čas na své volnočasové aktivity?	Mají dostatek času – spíše odpoledne .	Ano mají , spíše odpoledne a o víkendu .
S kým byste chtěl/a trávit svůj volný čas?	Preferují pro trávení volného času přátele, pracovníky nebo ho chtějí trávit sami .	
S kým skutečně trávíte svůj volný čas?	Reálně tráví svůj volný čas v okruhu přátel nebo sami .	Tráví nejvíce svého volného času sami , popřípadě s dalším uživateli chráněného bydlení, také s rodinou, partnery, pracovníky a osobními asistenty .
Kde trávíte svůj volný čas?	Preferují volný čas na chráněném bydlení , popřípadě doma .	Tráví volný čas v prostoru chráněného bydlení, doma nebo v jiných zařízeních sociálních služeb.
Rozhodnete si sám/sama co budete dělat ve svém volném čase?	Sami si rozhodují.	Uživatelé si rozhodují sami .
Jakým způsobem si plánujete své volnočasové aktivity v individuálním plánu?	Plánují si volnočasové aktivity v individuálním plánu spolu s pracovníkem .	Důležitou roli hraje motivace uživatelů ze strany pracovníka.
Jste spokojen s nabídkou volnočasových aktivit v chráněném bydlení?	Jsou spokojeni s nabídkou.	Uživatelé jsou spokojeni s nabídkou. Někteří pracovníci dodávají, že by bylo vhodné zařadit více volnočasových aktivit .

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Veronika Fialová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Volnočasové aktivity klientů chráněného bydlení
Název v angličtině:	Leisure time activities of assisted living facility clients
Anotace práce:	<p>Tématem diplomové práce popsat a zhodnotit, jak osoby s mentálním postižením využívající službu chráněného bydlení tráví volný čas, a to jak pohledem samotných uživatelů chráněného bydlení, tak také pohledem pracovníků chráněného bydlení. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola vymezuje sociální služby, druhy a formy. Podrobněji se zaměřuje na chráněné bydlení, popisuje rozsah úkonů základních činností a dva hlavní aktéry chráněného bydlení - pracovníky a uživatele. Druhá kapitola definuje dospělé osoby s mentálním postižením, včetně klasifikace a specifik, jelikož úzce souvisí s volbou a realizací trávení volného času. Třetí kapitola definuje pojem volný čas, včetně vymezení jednoduchého rozdělení či funkcí. Dále vymezuje volný čas osob s mentálním postižením. Na tuto kapitolu plyně navazuje plánování volného času v chráněném bydlení s ohledem na specifika osob s mentálním postižením a pracovníků chráněného bydlení. Druhá část diplomové práce se zabývá samotným výzkumem. Blíže popisuje využití výzkumné metody, charakteristiku výzkumného vzorku, metodu zpracování dat a samotné šetření.</p>
Klíčová slova:	Volný čas, chráněné bydlení, sociální služby, uživatel, osoby s mentálním postižením, pracovník v sociálních službách
Anotace v angličtině:	The topic of the diploma thesis is to describe and evaluate how people with mental disabilities using the sheltered housing service spend their free time, both from the point of view of the users of sheltered housing themselves and from the point of view of sheltered housing workers. The theoretical background consists of three chapters. Chapter 1 defines types and forms of social services. It provides detailed information on assisted living, describing the range of basic activities exercise and the two main participants i.e. the client and the

	<p>social worker. Chapter 2 provides the definition of adult persons with mental disability, including the classification, and lists the specific features connected to leisure time choices and activities realized. Chapter 3 defines the concept of leisure time including, an overall classification and description of leisure time functions. It also provides the definition of leisure time in persons with mental disability. The chapter is followed up by a description of leisure time planning in assisted living facilities, taking into account the specific needs of persons with mental disability, as well as the social workers in assisted living facilities. The research part of the thesis deals with the research project. It provides detailed description of the method, characterizes the research sample, data processing and the overall research process.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Leisure time, assisted living facility, social services, client, persons with mental disability, social (service) worker
Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha č. 1: Polostrukturovaný rozhovor s uživateli chráněného bydlení</p> <p>Příloha č. 2: Polostrukturovaný rozhovor s pracovníky chráněného bydlení</p> <p>Příloha č. 3: Polostrukturované rozhovory s uživateli chráněného bydlení</p> <p>Příloha č. 4: Polostrukturované rozhovory s pracovníky chráněného bydlení</p> <p>Příloha č. 5: Závěrečná tabulka s vyhodnocenými odpověďmi obou skupin respondentů</p>
Rozsah práce:	113
Jazyk práce:	Český jazyk